Ahmet Özdemir

Cönklerden günümüze

HALK ŞAİRLERİMİZ

YELİ YAYINLARI

CÖNKLERDEN GÜNÜMÜZE HALK ŞAİRLERİMİZ

Ahmet ÖZDEMİR

VELİ YAYINLARI Kuşak Ofset Yayınıdır.
Himaye-i Etfal Sok. Yıldırım Han No: 11/502 Tel: 512 38 22 Cağ/İST.

ISBN: 975 - 7596 - 9
KAPAK: Etem Çalışkan
DİZGİ - BASKI: Kuşak Ofset Matbaası
Himaye-i Etfal Sok. Yıldırım Han
Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 520 85 80 - 527 41 03

BİRİNCİ BASKI: 1993

İÇİNDEKİLER:

Giriş..... 7
Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz..... 9
Cönk kelimesi..... 9
Adsız ve samimi eserler..... 10
Mekteplilerin boşluğu..... 11
Sığır dili..... 12
Ortak nitelik..... 12
16. Yüzyıldan zamanımıza..... 13
Kaygusuz Abdal..... 15
Öksüz Dede..... 25
Pir Sultan..... 33
Kayıkçı Kul Mustafa..... 41
Karacaoğlan..... 49
Aşık Ömer..... 57
Dedemoğlu..... 65
Gevherî..... 71
Dertli..... 79
Zihnî..... 87
Dadaloğlu..... 93
Seyranî..... 101
Emrah..... 109
İrfanî..... 117
Kul Sabrî..... 125
Aşık Veli / Kemter..... 133

Ruhsatî..... 141
Serdarî..... 149
Celalî.....157
Hıfzî..... 165
Sıtkî..... 173
Sümmanî..... 185
Şenlik..... 187
Talibî Coşkun..... 191
Ali İzzet Özkan..... 199
Aşık Veysel'in Aydınlık Dünyası..... 208
Aşık Veysel'in öğretmenliği..... 211
Aydınlık Dünyası..... 214
Halk şiiri temaları..... 215
Tanrı sevgisi..... 221
Biyografisi..... 223

GİRİŞ

Bilindiği gibi, Türk halkının ozanına Müslümanlık sonrası aşık, kopuzuna da saz denilmeye başlandı. Kısaca, bugün halk ozanı ya da halk şairi dediğimiz aşıklarımız Türk Halk Edebiyatı'nın temel taşları oldular. Türk kültürünün gelişmesinde, yayılmasında önemli görevler yaptılar.

Türk halkının sanat zevkinin temsilciliğinden başka habercilik, eğiticilik hizmetleri de yapan bu sanatçılar, doğru yolu gösterici, teselli edici, tasaya ve kıvanca ortak olucu, iyileri övücü, kötüleri yerici, milli duyguları , birlik ve beraberliği besleyici eserler meydana getirdiler.

16. yüzyılın başlarından beri yazılı kaynaklarımıza geçmiş, adları, hikayeleri, destanları, şiirleri halkın belleğinde yer etmiş halk şairlerimizden yüzlercesini saymamız mümkün. Ancak bunlardan bir bölümünü kitabıma alabildim. Kuşkusuz, aldığım halk şairleri içerisinde güçlülük seçimi yapmış değilim.

Cönklerin yardımı ile bu şairlerin hayatlarından söz eder, şiirlerinden örnekler verirken onları anmak ve çağdaş edebiyatımızı yaratacak olan yeni nesillere milli değerlerimizden esintiler sunmak istedim.

Bilimsel bir uslup kullanmamaya özen gösterdim. Metin sonlarına çok sınırlı bir kaynakça vermekten de kendimi alamadım. Bu kaynakçada sözü edilmeyen ***Ülkü, Radyo, Tarla, Folklor Araştırmaları, Türk Folkloru, Sivas Folkloru*** *gibi dergilerle bazı ansiklopedilerden de yararlandım. Bu dergilerin bugün yaşamıyor olması, yaşayanların da çok zor şartlar altında çıkıyor olmasından üzüntü duydum.*

Kitabda yer alan halk şairleri ile ilgili hazırladığım me-

tinlerin 1991 yılı boyunca radyo dizisi olmasını sağlayan İstanbul Radyosu prodüktörlerinden Metin Nuri Samancı'ya Prodüktör Bünyamin Aksungur'a ve Halk Müziği Müdiresi Sühendan Göy'e teşekkür borçluyum. Yine kitabın hazırlanışında emekleri geçen Nezihe Özeren ve Aylin Tolan' a teşekkür ediyorum.

Ahmet ÖZDEMİR

CÖNKLERDEN GÜNÜMÜZE HALK ŞAİRLERİMİZ

Kuşkusuz, aşık edebiyatı halk edebiyatının en orjinal kolu. İslamlıktan önceki sözlü şiir tarzının bir devamı. Eski çağların sözlü şiir geleneği, İslamlıktan, sonra kurumadı. Ozanın adı **aşık**, kopuzun adı da saz olarak yine halkımızın arasında sürdü. Ne yazık ki ilk ürünleri yazıya geçmediği için günümüze ulaşamadı. Dilden dile, telden tele, kulaktan kulağa gelenler ise, başka kaynaklar içerisinde eridi gitti. İlk göze çarpan 15. yüzyılın sonuna doğru yaşadığı sanılan **"Ozan"**a ait bir şiir. 16. yüzyıldan sonra ise belli aşıkların dile ve tele getirdiği **"Aşık tarzı"** şiirler yüzyıllar ötesinden günümüze kadar gelip dayanmakta.

CÖNK KELİMESİ

Aşık, aşkı yaşayan, kalbi sevgi ile dolup taşan anlamında kullanılmakta. Aşık kelimesinin genel anlamı yanında, dilimizde özel bir anlamı var. Son yıllarda bu kelime yerine halk ozanı sözü kullanılırsa da, geleneğimizde, saz şairi veya halk şairi deyimleri yaşamakta. Bu sebeple kitabıma **"Cönklerden günümüze halk şairlerimiz"** adını verdim. İmkânlar elverirse bunu bir kaç cilt olarak sürdürmek amacındayım.

Halk şairlerine ve halk edebiyatına ilgi duymayanlara "cönk" kelimesi yabancı gelebilir. Halk şairleri ve halk şiiri hakkında bilgi vermeden önce, cönk kelimesi üzerinde durmak yerinde olacak.

Velet Çelebi Izbudak'ın **Türk Lügati**'ne göre **Cönk**

kelimesi, Türkçe'de **"tertip etmek, derlemek, ciltlemek"** anlamına gelen **"çönemek, çönlemek"** fiillerinden gelen bir isim olarak tanımlanmakta.

Prof. Dr. Şükrü Elçin'e göre, eski kütüphanelerimizde veya şahısların ellerinde baba yadigarı, çoğu zaman anonim el yazması bir takım kitapların olduğu bilinmekte. Bu kitaplar, şekil bakımından birer defterden başka bir şey değil. Bunların alttan yukarıya uzunlamasına açılanlarına cönk, sağdan sola veya soldan sağa bugünün eserlerinde olduğu gibi tertip edilenlerine **mecmua** adı verilmekte.

ADSIZ VE SAMİMİ ESERLER

Eski cönkler ve mecmualar, arap harfleri ile yazılırlardı. Yazılış ve tertiplerinde bir kural ve düzene uyulmazdı. Bir çeşit seçme, kendi çerçevesinde bir tür antoloji olan bu defterlerin yazarları ve yazıldıkları tarihler çoğu zaman bilinmemekte.

Cönklerde halk, mecmualarda ise klasik kültürümüzün ürünlerini bulmaktayız. Bir başka anlatımla cönklerde saz ve tekke şairlerimizle folklorumuzu, mecmualarda arap-fars dil ve edebiyatının tesirindeki medrese-mektep mensuplarının manzum, mensure edebi, dini, tarihi ve tasavvufi eserlerinden yapılmış seçmeleri görüyoruz. Bunlarla birlikte her iki kültürü de çeşitli rastlantılar sonucu içine alan mecmualar ve cönkler de vardır.

Ulusumuzun yüzyıllarca okuma zevk ve düzeyini gösteren bu adsız ve iddiasız samimi eserler, dış görünüşleri ve içerikleri ile ayrı ayrı değer taşımakta.

Kütüphanelerimizde ve anlayışsız ellerde boynu büküük, araştırmacıları bekleyen bu deftercikler; ciltleri, kâğıtları, hatları, bu hatlar için kullanılan boyaları, azda olsa minyatürleri ve tezyini sanatları bakımından değil, içerikleri ile yazıldıkları devirlerin bilgilerini, edebiyat ve sanat anlayışlarını, düşünce tarzlarını aksettirmeleriyle anlamlı eserlerdir.

Cönkler, mecmualara oranla halk kültürü açısından daha büyük önem taşırlar. Bunlara, sözlü gelenekte ya-

zıya geçmemiş kültürümüzün belli-belirsiz ama çoğu zaman da sağlam kilometre taşları, kırk anbar kitapları diyebiliriz.

MEKTEPLİLERİN BOŞLUĞU

Denilebilir ki, klasik kültürümüzün yazar ve şairlerinin, geleneğe karşı bilinçli-bilinçsiz düşmanlıkları, aşağılamaları, zayıf bulmaları, üstünlük kompleksleri, bu halk uygarlığının sözden ve hafızadan yazıya geçişine engel oldu. Bugün halk kültürünü incelemeye çalışanlar, medreseli, mekteplilerin bıraktıkları boşlukları, az da olsa cönklerle doldurmağa gayret göstermekte.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, cönklerle ilgili olarak Türk Folkloru Dergisine yazdığı makalesinde, halk şiirimizin en önemli kaynağının cönkler olduğunu belirtmekte ve şu görüşlere yer vermekte :

"Bugün elimizde bulunan şiirlerin büyük bölümünü cönklerden gün ışığına çıkarmış bulunuyoruz. Yurdumuzdaki resmi ve hususi kütüphanelerdeki cönklerin tam bir sayımı ve dökümü yapılmadığı için, saz şiirimizin pek çok örneğini henüz tanımış değiliz."

Günümüzde yalnızca adı bilinen halk şairleri var. Ayrıca bir veya iki şiirinden fazlası elimize geçmediği için şairlik gücü ve sanatı hakkında hükme varamadığımız pek çok şairin varlığı da biliniyor. Ele geçen her cönk, ya yeni bir kaç halk şairinin adına yer vermekte, veya bilinen şairimize ait bilinmeyen şiirleri ortaya koymakta.

Bugüne kadar cönklerden yararlanılarak bir çok eser ortaya konmuştur. Örnek vermek gerekirse, **Cahit Öztelli**, özel kütüphanesindeki cönklerden adeta yeni bir şiir kadrosu yaratmıştır. Cönkler her zaman okunaklı yazılarla kaleme alınmamış. Hafızalardaki şiirlerin bizzat meraklısı tarafından yazıya geçirilmesinde oldukça sağlam bir yol tutulmuş. Ancak şiirseverlerin söylemesi ve yazmayı bilen birisinin kaleme alması sırasında acele etmek endişesiyle eksiklikler ve yazıya yanlış geçirmeler görülmüş. Bu tür gayretlerin en çok hatalı olanı ise, bir mecliste saz şairlerinin veya usta malı söyleyenlerin okumaları sırasında yapılan kayıtlar.

SIĞIR DİLİ

Anadolu'nun birçok yerinde aşağıdan yukarıya doğru açılması sebebiyle cönklere **"sığır dili"** adı da verilmekte. Cönk kelimesi, Türklerden Çinlilere, bunlardan Japonlara, oradan da Hind ve Avrupa dillerine geçmiş. Ünlü folklor araştırmacısı **Mehmet Şakir Ülkütaşır**'a göre, Ortaasya ve Anadolu Türkleri arasında Arap ve Farsçanın üstün tutulduğu devirlerde Cönk kelimesinin yerine gemi anlamına gelen **sefine** kullanılmış. Bunun içindir şairlerin kısa hayatları ile şiirlerinden örneklerin bulunduğu dergilere **sefine-i nefâis** ve **sefine-i rüesa** adları verilmiş. Ama cönk kelimesi, halk arasında günümüze kadar özel anlamını koruyarak gelmiştir.

KAYNAK BİLGİLER

Halk edebiyatı tarihimizin önemli kaynağı ve temeli olan cönkler, bize bu edebiyatın yalnızca çeşitli şekil ve türlerini içermesi açısından değil, sosyal yaşayış ile öz dilimiz açısından da bir çok yararlar sağlamakta.

Anadolu'da sık sık çıkan ayaklanmalara dair yazılmış olan destanlardan, halkın ne için ayaklandığını, vaka nüvislerin taraf tutan yazıları yerine, bizzat halkın dilinden, ağzından öğrenmemiz mümkün. Bunlarla birlikte halk şairlerimizin hayatları hakkında noksan bilgilerin tamamlanması da yine bu cönklerde rastlanan bazı kayıtlara borçlu olduğumuz gibi, öz dilimizin o devirlerdeki çeşitli ve zengin unsurları da bu hazinelerde saklı .

Cönkler üzerinde araştırmalar yaparak Türk halk şairleri hakkında pek çok bilinmeyeni gün ışığına çıkardığı gibi, Anadolu' da bulduğu birçok cönkü de araştırmacılara sunanlar arasında **İbrahim Aslanoğlu**'nu anmadan geçemiyoruz.

ORTAK NİTELİK

Büyük Folklorcumuz **Eflatun Cem Güney**'in anlatımıyla, bütün sanatçılar gibi aşıklar da birbirine benze-

mez. Şiirlerini aynı gelenekler üstüne kurdukları için ölçü, biçim gibi benzerlikleri bir yana bırakılırsa, asıl ortak nitelikleri, şiirlerini sazla çalıp çağırmaları.. Bu yüzden bunlara saz şairleri de deniliyor. Kuşta kanat ne ise, aşıklar için de saz odur. Ayrılmaz bir bütündür. Duygularını hem dile getirirler, hem tele.. Dillerinde bal akar, telleri de kaymak çalar balın üstüne .

SAZ ŞAİRLERİ

Bazı halk edebiyatı araştırmacıları halk şairlerini üç kısımda incelerler. Bunların bir kısmı hiç öğrenim görmemişler, okuma yazma bilmezler. Saz çalmasını bilirler ve şiirlerini saz eşliğinde söylerler. İrtical yani, hazırlıksız şiir söyleme başlıca özellikleridir. Şiirleri hece vezniyledir. Ancak, okuma yazma bilmedikleri halde gelecek bölümlerde konuk edeceğimiz **Sümmani** ve **Şenlik** de olduğu gibi aruzla söyleyenler de vardır.

Bir kısım halk şairi de, okuma yazma bilir, saz çalar, şiirlerini hem hece vezniyle hem de aruzla söylerler. Yine dizimizin gelecek bölümlerinde yer alacak olan **Aşık Ömer, Gevheri, Dertli** ve **Erzurumlu Emrah** gibi...

Bir de bazı çevrelerin **kalem şairi** ya da **şüerası** deyimini kullandıkları şairler vardır ki, bunlar okuma yazma bilirler, ancak saz çalmazlar. İçlerinde aruzla yazanlar da vardır. Bunlara **Bayburtlu Zihni** ve **Çankırılı Zahmî** örnek verilebilir.

16. YÜZYILIN BAŞINDAN GÜNÜMÜZE

Halk şairinin halk geleneğinde var olan inanışla ilgisini unutmamak gerekiyor. Aşıkın şairlik gücünü ve yetkisini düşünde kendisine pirin sunduğu **"aşk badesini"** içmesi ve sevgilisinin hayalini görmesiyle kazandığına inanılmakta. Böyle bir olağanüstü olayla şairlik niteliğini kazanmış sanatçıları ayırt etmek isteyenler, onları bedeli aşık, hak aşığı deyimleri ile nitelemekteler. Şairliği bir aşk tutkusu ile eşit görme inanışı başka uluslar da da var.

Prof. Pertev Naili Boratav' a göre, Halk şairleri,

Türk Halk Edebiyatında 16. yüzyılın başından bu yana beliren sanatçı tipidir. Bu yüzyılla birlikte aşıklar, eski destan geleneğini sürdürürken sevda şiirleri de söylemeye başlamıştır. Şiir yazmamış, söylemişlerdir. Onlarda şiir müzikten ayrılmamış, çalmış ve çağırmışlardır. Halk şairleri düz konuşma ile şiir söylemeyi, dilden söylemek ve telden söylemek deyimleri ile ayırmışlardır.

KAYNAKLAR
Ahmet Özdemir - (Radyo 2 için hazırladığı program metinleri) Prof.Pertev Naili Boratav - Halk Edebiyatı, Gerçek Y. 1973 İst. Eflatun Cem Güney - Türk Folloru ve Edebiyatı - MEB. 1971 Prof.Dr.Şükrü Elçin - Halk Edebiyatına Giriş. KBY 365 19 85 Prof. Dr. Saim Sakaoğlu Cönkler Arasında - Türk Folloru Y.5 58 M. Şakir Ülkütaşır - H. Edebiyatında Cönklerin yeri, T.Kültürü s. 60 V. Cem Aşkun - Yazma ve Cönk, Sıvas Folkloru c.3 (33) 1975 Dr. Hasan Koksal - Milli Destanlarımız ve H. Edebiyatı 1985 - İst.

KAYGUSUZ ABDAL

Onbeşinci yüzyıldan günümüze kadar pek çok halk şairini etkilemiş olan **Kaygusuz Abdal**. halk arasında Kaygusuz Sultan olarak biliniyor. Hayat hikâyesi tamamen menkıbelere dayanıyor. Cönklerden elde edilen ortak bilgi, 14. yüzyılın sonunda yaşamış bulunan **Abdal Musa**'nın dervişlerinden olduğu ve 15. yüzyılda yaşadığı yolunda.

Bilindiği gibi, din büyüklerinin ya da tarihe geçmiş ünlü kişilerin hayatları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikayelere **menkibe** denilmekte. Menkibeye göre; Alanya Beyinin oğlu olan Kaygusuz' un asıl adı, **Gaybi**'dir. Yiğit bir delikanlı olan Gaybi, bir gün ava çıkmış. Manavgat, Serik, Aksu, Aknik Köprüsü derken Antalya'ya, oradan Yenice ve Barutlu'ya kadar ulaşmış. Gölcüğe gelince, tepenin başında bir geyik görmüş, hemen okunu atmış. Ok geyiğin ön sol koluna saplanmış.

Gaybi, yaraladığı geyiğin peşine düşmüş. Söğütçüğü, Korkuteli'ni, Yokoman Belini, Beyis Ovasını Öküzgözü'nü geçmişler. Kovalamaca sürüyor ama geyiği yakalayamıyormuş. Sabancı, Elmalı boyları, Düden ve Yazır köylerini de geçmişler, Tekke köyündeki dergahın Gayıp kapısına kadar bu takip sürmüş. Gaybi, dergâhın kapısında kendisini önleyen dervişlerden yaralı geyiği istemiş. Böyle bir geyiğin gelmediğini söyleyen dervişlerle çekişmeye başlamış. Dervişler onu Abdal Musa'nın huzuruna çıkarmışlar. Abdal Musa, Gaybi' ye ne aradığını sormuş. Gaybi:

- Ben **Alanya Beyinin** oğluyum. Çok uzaklardan ko-

valayıp geldiğim avım buraya gelip girdi. Onu verin gideyim.

Abdal Musa :

- Avın senin olduğunu nereden bilelim. diye sorunca Gaybi, ön kolunda okunun saplı olduğunu., okunda Alanya Bey'nin işareti bulunduğunu söylemiş. Bunun üzerine Abdal Musa;

- Oğul attığın ok bu mudur, diye koltuğunun altında vücuduna saplı duran bir oku göstermiş.

Geyiğe attığı oku Abdal Musa'nın koltuğunda gören onsekiz yaşındaki Gaybi, Abdal Musa'nın dergahında kul olmuş. O zamanın adedi üzere saçını sakalını traş etmiş. Üzerindeki elbiseleri değiştirmiş. Dergâhın töresine uymaya başlamış.

Bu günlerle ilgili şiiri şöyle :

Ben bu aşka düşeli/ Bu sakalı kırkarım/Dost ile bilişeli/Bu sakalı kırkarım.

Ben kırkarım o biter/Çimende bülbül öter/ Usta berber der yeter/ Bu sakalı kırkarım.

Aşka olup mülazım/ Bilindi cümle razım/ Gayri sakal ne lâzım/ Bu sakalı kırkarım.

Ben çalarım tanbura/ Giyinirim tennure/ Hak çerağın uyara/ Bu sakalı kırkarım.

Var mı bunda bir hatam/ Gayri gönülden atam/ Çok mu gelir bir tutam/ Bu sakalı kırkarım.

Kaba sakal istemem/ Hep kesile gam yemem/ Hiç kısa uzun demem/ Bu sakalı kırkarım.

Sakalımla başımı/ Buyığımla kaşımı/ Hak onara işimi/ Bu sakalı kırkarım.

Kaygusuz Abdal menem/ Fartı furtu bilmenem/ Bir tüyünü koymaram/ Bu sakalı kırkaram.

Menkıbeye göre, Alanya Beyi, oğlunu Abdal Musa dergâhından geri getirttirmek için çok uğraşır. Asker bile gönderir ama, bütün teşebbüsleri Abdal Musa'nın kerametleri ile geri püskürtülür. Sonunda oğlunu bu Anadolu evliyasına emanet etmek zorunda kalır.

Yine Kaygusuz Abdal menkıbelerine göre, Gaybı, Yunus Emre gibi tekkenin odun ihtiyacını karşılamakla gö-

revlendirilir. Bir gün odundan dönünce, tekkedeki dervişlerden o gün Abdal Musa'nın pınardan yağ ve bal akıttığı kerametini gösterdiğini öğrenir. Çok üzülür. Tekrar oduna giderken içinden :

"Efendim beni sevmezsin, ben senin didarına doymadım. Senden hiç bir nesnecik görmedim. Bana yakınında hizmet ettirmezsin." diye geçirir.

"Gaybi' nin odundan döndüğünü gören Abdal Musa;

"Gidin Gaybi'ye söyleyin. Bizden iyisine hizmet eylesin " der.

Dervişler haberi verince, Gaybi'nin üzüntüsü daha da artar.

"Ben bir Bey oğluydum. Geldim bu dedeye kulluk eyledim. İşte bildim ki er hak evliyadır. Elimden ne gelir. Nazarında yanayım bari, diyerek kendini bacadan yanmakta olan ocağa atar. Abdal Musa dervişlerine Gaybi'yi kurtarmalarını ve kapıdan dışarı bırakmalarını söyler.

Dergâh ta herkes uyumuştur. Gaybi eşiğe yaslanır öylece kalır. Abdal Musa Sultan gece dışarı çıktığında orada kim olduğunu sorar. "Kulun Gaybi'dir" cevabını alınca, "Aldın nasibini Kaygusuzum aldın aldın..." diyerek elinden tutar ve içeri getirir. O geceden sonra Gaybinin adı, Kaygusuz Abdal olur.

Kaygusuz Abdal'ın piri Abdal Musa için söylediği bir deyişi şöyle :

Beylerimiz elvan gülün üstüne
Ağlar gelir pirim Abdal Musa'ya
Urum abdalları postun eğnine
Bağlar gelir pirim Abdal Musa'ya...

Urum Abdalları gelir dost deyü
Eğnimizde aba kırka post deyü
Hastaları gelir derman isteyü
Sağlar gelir pirim Abdal Musa'ya

Hind'den bazerganlar gelir yayınır
Pişer lokmaları açlar doyunur.
Bunda aşıkları gelir soyunur
Erler gelir pirim Abdal Musaya..

Meydanında dara durmuş gerçekler
Çalınır koç kurbanlara bıçaklar
Döğünür kudüm, açılır sancaklar
Tuğlar gelir pirim Abdal Musa'ya

Her matem ayında kanlar saçarlar
Uyandırıp hak çarağan yakarlar
Demine hu deyip gülbang çekerler
Nurlar gelir pirim Abdal Musa'ya

İkrarıdır koç yiğidin yuları
Muannidi çeksem gelmez ileri
Akpınar'ın Yeşilgöl'ün suları
Çağlar gelir pirim Abdal Musa'ya

Benim bir isteğim vardır Kerim'den
Münkir bilmez evliyanın sırrından
***Kaygusuzam** ayrı düştüm pirinden*
Erler gelir pirim Abdal Musa'ya..

Yine Kaygusuz Abdal ile ilgili menkıbelere göre, bir gün Abdal Musa, Kaygusuz'u yanına çağırarak, iki aslanın bir postta oturamayacağını dervişlerini alarak Mısır' a gitmesini söyler. Kaygusuz, dervişlerini kendisi seçmek ister. İsteği kabul edilince de, seçimini yaparak yola çıkarlar. Avlanbeli, Çatallar, Finike, Keli Baba güzergahı ile giderken Zengerdak denilen yerde yanıbaşında su çıkan bir ulu çınarın altında konaklarlar. Burada bir keramet denemesi yapmaya, çınar ağacından elma silkeleyerek Abdal Musa'ya göndermeye kalkışırlar.

Kaygusuz denemeyi başaramayınca geri döner ve hata yaptığını, dervişlerini Abdal Musa Sultan'ın seçmesi gerektiğini söyler.

Kaygusuz Abdal, Mısır'a giderken, yolda bir kadından kaz satın alır. Kazı dervişleri ile pişirmek için çok uğraşır. Bunun üzerine ünlü kaz destanını söyler. Aslında bu destanda kaz sembolik olarak kabiliyetsiz bir dervişi temsil etmektedir :

Bir kaz aldım ben kandan/ Boyun da uzun borudan/ Kırk abdal kanın kurutan/ Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Sekizimiz odun çeker/ Dokuzumuz ateş yakar/ Kaz kaldırmış başın bakar/ Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kaza verdik birçok akçe/ Eti kemiğinden pekçe/ Ne kazan kaldı ne kepçe/ Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kaz değilmiş be bu azmış/ Kırk yıl kaf dağını gezmiş/ Kanadın kuyruğun düzmüş/ Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kazımın kanadı selki/ Dişi koyun emmiş tilki/ Nuh Nebi'den kalmış belki/ Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kazımın kanadı sarı/ Kemiği etinden arı/ Sağlık ile satma karı/ Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Suyuna biz saldık bulgur/ Bulgur Allah diye kalgır/Be yarenler bu ne haldir/ Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kaygusuz Abdal nidelim/ Ah ile vefa güdelim/ Kaldır postu biz gidelim/ Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz ...

Bazı araştırmacılar, Abdal Musa Sultan'ı ve Kaygusuz'u **Bektaşi** şairleri arasında göstermektedir. O yıllarda Bektaşı tarikatı henüz kurulmadığı gözönüne alınırsa bu görüşe katılmak mümkün değildir. Ancak, 15. yüzyılda kurulan bektaşilik, **babailiğin** bir kolu olan **Abdallar** tarikatının özelliklerini de kendine mal etmişti. İşte bu yüzden Abdal Musa Sultan ve halifesini bektaşi saymış olabilirler. Öte yandan menkibe ve kerametleri ünlü kimseleri halkın kendine mal etme davranışını da gözönünde bulundurmak gerekir.

Denilebilir ki, Kaygusuz Abdal şekil ve anlatım bakımından Yunus yolunda, fakat ruh bakımından bektaşi tasavvufuna yol gösterici şiirler söylemiştir. Şiirlerindeki sade dil ve hoşa giden esprileriyle diğer halk şairlerinden

ayrılır. Şiirlerinin hepsi henüz toplanamamıştır. Aruz vezni ile yazdığı şiirleri bir divanda toplanmıştır. **Dolabname** adlı eseri mesnevi tarzında hazırlanmıştır. Tasavvufi görüşleri ise **Budala- name** adlı mensur eserde toplanmıştır.

Mısır'da vefat ettiği ve bir mağarada gömüldüğü için Mısırlıların **Abdullah Magarevi** adını verdikleri Kaygusuz' un menkibeleri ve şiirlerinin bilinmesine rağmen tarihi şahsiyeti henüz ilmi bir şekilde aydınlığa kavuşmamıştır. Ancak, Yunus tarzının devamı olduğunu, Yunus gibi derin bir safvet ve samimi, kolay ama kolay olduğu kadar açık ve kudretli bir anlatıma sahip olduğunu biliyoruz.

Kaygusuz Abdal' ın Yunus Emre' yi taklit edercesine söylediği **Şathıyyat** benzeri şiirleri vardır :

Yücelerden yüce gördüm, erbapsın sen Koca Tanrı
Alem okur kelam ile, sen okursun hece Tanrı

Asi kullar yaratmışsın, varsın şöyle dursun diye
Anları koymuş orada, sen çıkmışsın uca Tanrı.

Kıldan köprü yaptırmışsın. Gelsin kullar göçsün deyu
Hele biz şöyle duralım. yiğit isen geç a Tanrı...

Şeriatçıların hoş görmeyecekleri kadar serbestçe olan bir kaç kıtasını sunduğumuz bu şiirler gösteriyor ki, Yunus edasından biraz daha şuh ve cüretli olmakla birlikte O'nun etkisi altındadır. Bektaşi şiiri dediğimiz tarzda ise Kaygusuz' un etkisi büyüktür.

Yaşama sevgisi, şairi yaşadığı yurda ve dünyaya çeker. Dağlar, yazılar, bahar, çiçekler, kış, kar kısaca tüm doğa şiirin canlı bir unsuru olur. Bu sevgi aynı zamanda şaire güzelleri özleyiş duygusu verir. Kötülükleri gösterir, eleştirici bir yetenek kazandırır.

Boğazında akik, elinde kına, kolunda gümüş, ayağında mes, giysisi sökük, ocakta aşını unutan, karnı şiş, suratı asık, bulaşığını köpek yalar, aşını kargalar kapar, atsan atılmaz, satsan satılmaz bir hanımı Kaygusuz Abdal şöyle anlatır :

Eksik avratın kötüsü/ Dizini dikip oturur/ İşin kolayını bilmez/ Yüzünü yıkayıp oturur.

Boğazına takmış akiki/ Aşına bulmaz kekiği/ Yeni donunun söküğü/ Dizine takıp oturur.

Yata yata karnı şişer/ Eşiğin başında işer/ Bitler kanatlanmış uçar/ Sirkeye bakıp oturur.

Eline yakmış kınayı/ Ocağa vurmuş tavayı/ Suya batırmış kovayı/ Akara bakıp oturur.

Çocuklar oynar aşağı/ Köpekler yur bulaşığı/ Karga da kapmış kaşığı/ Havaya bakıp oturur.

***Kaygusuz** aydur atılmaz/ Pazara çeksen satılmaz/ Soyunup koyna yatılmaz/ Bir manda çöküp oturur.*

Bazen şair, elde edemediği özlediği şeyleri ister. Şiiri surrealist bir karekter alır. Kaygusuz bu özleyişleri belirtmede olağanüstü bir başarı gösterir. Bir şiiri ile daha hayal dünyasına girelim :

Koyun bine yeteceğiz./ Sürmeğe de yarağ olur
Beşyüzünü satacağız./ Harçlanmağa gereğ olur

Berktir erenler barusu./ Bine sayılır birisi,
Elli iki teke derisi,/ Pabucuma yorağ olur.

Oniki kazan aşıyı,/ Yiğirmi dokuz başayı,
Otuzüç yağlı döşüyü,/ Sonra için ferağ olur.

Doymaz isen yalvar Hakk'a,/ Hazar kıl bucağa yüke,
Onsekiz kalınca yuka,/ Tam gönlünce gevreğ olur.

Kaygusuz Abdal bulunca,/ Gel otur pilâv gelince,
On tekne hamur salınca./ Bir onarı çöreğ olur...

Kaygusuzun şiirlerinden esrara düşkün olduğu anlaşılır. Bağlar, bahçeler hayal eder. Havanın ne soğuk,

ne sıcak olmasını ister, pirenin incitmeyeceği, sivrisineğin vızlamayacağı, çöreği, helvası, yağı, balı, şeftalisi bol bir dünyanın hayalini kurar durur. Esrarın da etkisi ile şuuraltı şiirinde dile gelir :

Ergene köprüsü susuzluktan bunalır, Edirne minaresi su içmeğe eğilir. Dağda balık kışlar, leylek koduz doğurur. Kelebek buğday eker, sivrisinek ırgat olur :

Kaplu kaplumbağalar, kanatlanmış uçmağa
Kertenkele derilmiş, diler kırım geçmeğe.

Ergene' nin köprüsü susuzluktan bunalmış
Edirne minaresi eğilmiş su içmeğe

Allah' ımın dağında üçbin balık kışlamış
Susuzluktan bunalmış kanlı ister göçmeğe.

Leylek konduz doğurmuş ovada zurna çalar
Balık kavağa çıkmış söğöt dalın biçmeğe.

Kelebekler buğday ekmiş Manisa ovasına
Sivrisinek derilmiş ırgat olup biçmeğe.

Bir sinek bir devenin çekmiş budunu koparmış
Salınban seğirdir bir yar ister koçmağa

Bir aksacık karınca kırk batman tuz yüklemiş
Gah yorgalar gah seker şehre gider satmağa

Deve hamama girmiş dana tellaklık eder
Su sığırı natır olmuş növbet ister çıkmağa...

***Kaygusuzun** sözleri Hindistan'dan kozları*
Bunca yalan söyledin girermisin uçmağa..

Sımatiye dediğimiz yemek ve sofra şiirleri ile ünlü olan Kaygusuz, geçimlerini başkasının sırtından sağlayanlarla, iki yüzlülerle alay etmiş, yermiş ve taşlamış Bir şiiriyle yazımızı bitiriyoruz.

Hak yaz deyüben yazdığı/ Kelam sen misin ola mı/
Kullar üzre nazil olan/ Kelam sen misin ola mı?

Kerem etmiş sana Sübhan/ Her nesne emrine ferman/ Şimdi dertlilere derman/Kılan sen misin ola mı?

Huda vermiş sana devlet/ Sendendürü kula vuslat/ Şimdi bu aleme rahmet/ Olan sen misin ola mı ?

Dost ile olmuş nazarın/ Sensin gösteren didarın/ Halk üzre Hakk' ın nazarın/ Salan sen misin ola mı ?

Gözler emrini mezahir/Hem batın düştün hem zahir/
Mezhar-ı Hak evvel âhir/Hemen sen misin ola mı?
Kaygusuz bu sözü söyler/ Senin zatını şerh eyler/
Yüzünde göz, dilinde söz/ Olan sen misin ola mı?

***

Yumru yumru söylerim
Her sözüm kelek gibi
Ben avere gezerim
Seherde leylek gibi

İşim kalp sözüm yalan
Ben değil adım filan
Bu halk insana derim
Sözümü gerçek gibi

Aşk kuşları denilse
Aşktan dane verilse
Usulüm toya benzer
Avazım ördek gibi

Terk etmedim benliği
Bilmedim insanlığı
Suretim adem veli
Her huyum eşek gibi

Arifler sohbetinde
Marifet söyleseler
Ben de hemen düşünmem
Ürerim köpek gibi

Bu marifet ilminden
Haberim yok cahilim
Benden mânâ sorsalar
Sözlerim sürçek gibi

Miskin Sara'yi (*) kaydın
Kul oldun neferine
Senin hırs u hevesin
Tuttu seni fak gibi

KAYNAK
Fuat Köprülü - İlk Mutasavvıflar - Diyanet Yayınları 1971
Abdülbaki Gölpınarlı - Alevi Bektaşı Nefesleri - Remzi K. İST.
Abdal Musa Sultan Velayetnamesi- Can. Y. 1978
Orhan Şaik Gökyay - Kaygusuz Abdal ve Sımatiyeler - Türk Folkloru Dergisi S.13-1981

ÖKSÜZ DEDE

Dizimiz bu bölümde, Türk halk şiirinin ilk örneklerini yaratanlardan olan Öksüz Dede'yi tanıtacağız.

Orta Asya'dan Rumeli'ye, destanlar çağından günümüze kadar uzanan Türk halk şiiri, ne yazık ki yeterince tanımıyor. Divan Edebiyatı mensuplarının, adeta düşmanca bir davranışla Şuara tezkirelerine halk şiirini yaratanların biyografilerini ve eserlerini almamaları yüzünden, bilgilerimiz son derece sınırlı kalıyor.

Bunların bir bölümü yazıya geçmeden kaybolup gitmiş. Bir bölümü de cönklerden, sözlü geleneğimizde ve aşıkların hafızalarında kalıvermiş. Cönkleri taradığımızda bilinen ve belli başlı halk şairlerinin bile yayınlanmamış nice şiirlerini ve onlarla ilgili yeni bilgileri bulmamız mümkün. Özetle halk şairlerimiz için son sözü söyleme imkânı yok. Her an yeni bir olgu, yeni bir bulgu ile karşılaşabiliriz.

İşte bunun için, halk şairi ve halk şiiri için kesin yargıya gitmek aldatıcı sonuçlar vermekte. Araştırma kapısını her zaman aralıklı tutmak, genellemeden kaçınmak gerekmekte. Uzun süre doğruluğundan kuşkuya düşülmeyen bilgilerin dahi, yeni araştırmalara muhtaç olduğu anlaşılmakta. Örnek vermek gerekirse, ele geçen yepyeni bir belge, çok iyi tanıdığınızı sandığınız bir halk ozanını bir asır öteye götürebilmekte, bununla birlikte, o şairi etkileyenler ve o şairin etki ettiği kişiler listesi altüst olabilmekte.

Bu açıklamayı yaptıktan sonra sözü Öksüz Dede'ye getirmek istiyoruz.

Kısa bir süre önceye kadar Öksüz Dede, **Öksüz Aşık** ya da **Öksüz Ali** tapşırmalı şiirlerin aynı kişiye ait oldukları sanılıyordu. Ancak, **Hikmet Dizdaroğlu**, **Cahit Öztelli**, **Feyziye Abdullah Tansel**, **Nihat Sami Banarlı** ve **Şükrü Elçin** gibi araştırmacıların çalışmalarından çıkarılan sonuca göre, Öksüz Dede ile Öksüz Aşık ya da Öksüz Ali'nin ayrı yüzyıllarda yaşamış iki ayrı saz şairi olduğu anlaşıldı. Öteyandan pek çok değerli araştırma ve eserde imzası olan **İbrahim Aslanoğlu**'nun Divriği yöresinden temin ettiği bir çok cönkte ise, **Öksüz Kul**, **Divane Öksüz**, **Sefil Öksüz** ve **Öksüz Oğlan** tapşırmalı şiirlere rastlanılmakta.

Öksüz Dede 16. yüzyıl, Öksüz Aşık ya da Öksüz Ali ise 17. yüzyılın şairleri olarak bilinmekte. Ancak, Öksüz Aşık'ın 18. yüzyılda yaşadığını ileri sürenler de var. Aslanoğlu'nun elindeki Cönk'ün tarihi 1801 olduğuna göre, Sefil Öksüz'ün de bu tarihten önceleri yaşadığı ortaya çıkmakta.

Öksüz Dede ve Öksüz Aşık Tapşırmalı şiirlerin yaratıcısı veya yaratıcılarının yeniçeri şairi olduğu anlaşılmakta.

Kuşkusuz halk şairlerinin asıl kaynağı halktır. Köy halkı arasından da çıkar, göçerler arasından da. Kasabalardan da çıkar, şehirlerden de. Saymaya, sınırlamaya gelmez. Köyde doğar, kasabaya yerleşebilir, kasaba da doğar, şehirde yetişebilir. Ya da şehirde doğar köy köy dolaşabilir. **Eflatun Cem Güney'in** dediği gibi, halk şairi her çiçekten bal alır. Bu bakımdan doğdukları yerlerin de, gezip dolaştıkları yerlerin de izlerini taşırlar. Ama asıl ayırıcı nitelikleri yerleştikleri, yetiştikleri sosyal çevreden gelir. Daha çok o çevrenin, o zümrenin geleneklerine bağlanırlar. Onların görüşlerini duyuşlarını ifade ederler. Bu çevrelerin belli başlıları köy ve oymaklar, kasaba ve şehirler, yeniçeri ocaklarıdır.

Bugüne kadar ele geçen örneklerden bulabildiğimiz şiirlere göre, Öksüz Dede, 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve 1577-1590 yılları arasında **Osmanlı - İran savaşlarına** katılmış ve **"Sultan Murat'ın Aslanı"** olarak tanıtılan **Ferhat Paşa'nın** mahiyetinde bulunmuştur.

Sultan Murat'ın aslanı/Acemi seyrettin mi geldin/
Kesti davanın arasın/Ahd aman ettin mi geldin?

Şah olmuş Hakk'dan nazar/Bahriler deryada yüzer/
Adı bilinmez yerlere/Kaleler yaptın mı geldin?

Be Hakkın sevgili kulu/Yardımcın Muhammed, Ali/
Kalelerin içi dolu/Leşkeri döktün mü geldin?

Ferhat Paşa da bir erdir/Onda Hak nazarı vardır/
Acem'in erleri kördür/Gülbangın çektin mi geldin?

Be görün serdarın hasın/Acem'e saçmış ağusun/
Be Şah oğlunun yavrusun/Yuvadan kaptın mı geldin?

Çekilip gelir Revan'ı / Padişahsın sür devranı/
Sultan Murad'ın aslanı/Acemi yuttun mu geldin?

Acem'i yutmaksa kastı/ Abdallar giyer postu/
***Öksüz Dede** Hakk'ın dostu/ Allahtan korktun mu geldin?*

Eski çağlar boyu süre gelen destan yaratma geleneğinin 16. yüzyıldan kalma bir örneğini yukarıda sunduk. Bu örnek bize göstermektedir ki, destanlarımız, saz şairlerinin sosyal ve tarihi yönleriyle söyledikleri şekliyle bile gönüllere enginlik veren paha biçilmez bir değeri vardır. Türk topluluklarının yüreğindeki büyük çarpıntıdan doğan bu özlü ve sözlü verimler, ulusumuzun yüzyıllar önceki yaşantılarını, inanış ve davranışlarını dile getirir birer tablo mahiyetindedir.

Ermeni asıllı araştırmacı **d'Ohsson** Osmanlıların örf ve adetleri ile ilgili kitabında şu satırlara yer vermekte:

"Filhakika Türkler, savaşta ne kadar sert, ne kadar mağrur yırtıcıysalar, barışta da o kadar sakindirler. Bu büyük kahramanlıkları gösteren, gözlerini kırpmadan ateşe atılan bu insanlar, günlük hayatlarına döndükleri zaman gerçek karekterlerini alırlar. O zaman onların beşeri duygularla dolu, hayırsever insanlar olduğu anlaşılır. Bu duygu bütün Türklere şamildir. Hepsinin de

ruhuna öylesine derin bir şekilde işlemiştir ki, savaşta birer ceraset ilâhi olan bu kimseler barışta fakir babası, düşkünün dostu olur; içlerinde en kötüsü, en hasisi bile, yine de bir görev olarak iyilik etmekten çekinmez."

Osmanlı - İran savaşlarında vuruşan Öksüz Dede, savaş sonrası Ferhat Paşa'nın İran Şehzadesi **Haydar Mirza**'nın rehin olarak İstanbul'a getirilmesi ile ilgili Şah'ın ağzından yazdığı destan-şarkı onun ne ölçüde yüce yufka gönüllü olduğunu gösteriyor. Bu şiir dönem hakkında da bize bilgiler veriyor :

Be bu söyleyen dil kudret dilidir.
Cümle yaratılmış Hakk'ın kuludur
Beylere armağan Şah'ın kuludur
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

İmirza'mı anan Şah'ı sevendir
Meydanda oynanan toptur çöğendir
Üsküfü alnında yavrı toğandır
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Alnımıza yazılan kara yazıdır
İmirza'm babanın iki gözüdür
Sarayda beslenmiş körpe kuzudur
İmirza'mı hoşça tutun ağalar

Değme baba kıyar mı oğluna
Saldı garipliğe bakar yoluna
Bizde selam olsun Osmanoğlu'na
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Ferhat Paşa elimize geldi hay
Yenemedim yavrucağım aldı hay
Hasretimiz kıyamete kaldı hay
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Akar gözlerimden kan ile yaşım
Dün-ü günü hasret çekmedir işim
Hem ehlim ayalim oğlum yoldaşım
Şunları da hoşça tutun ağalar.

Öksüz Dede durma söyle sözünü
Hakk'a doğru tutup gider özünü
Bizim için öpün iki gözünü
İmirza'mı hoşça tutun ağalar..

Halk şiiri araştırmacıları, dördüncü dizeleri her dörtlüğün sonunda yinelenen destanlara destan-şarkı, böyle koşmalara da koşma-şarkı adını vermektedir. Koşma- şarkı'nın geleneksel olarak bildiğimiz adı ise türküden başka bir şey değildir. Türkünün tespit edebildiğimiz en eski örnekleri **Kul Mehmet**, **Çukurovalı** ve **Tunaboylu Karacaoğlanlar** ile Öksüz Dede'de rastlanmaktadır.

Öksüz Dede'den ayrı bir şahsiyet olarak gördüğümüz Öksüz Aşık'ın da Yeniçeri şairi ve Tunaboylarında yetiştiği anlaşılmaktadır. Yine halk şiirimizin ilk örneklerini de Öksüz Aşık tapşırmalı şiirlerde görmekteyiz.

Çok anlamlı bir kelimeyi her defasında başka bir anlamı öngörerek birbirine yakın bir kaç yerde kullanma sanatına cinas denilmekte. Uyaklarda cinasın kullanıldığı bu tür halk şiirlerine de tecnis denilmektedir. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren günümüze kadar çeşitli halk şairleri ustalıklarını gösterek için tecnis söylemişler. Bunlar içerisinde Öksüz Aşık öncelik kazanmakta. Söylenebilir ki, onun şu tecnisi bu türün ilk verimidir.

Bu garip gönlümün nesin sorarsın
Her dem yar elinden yaralı sine
Sarmayınca kendi yaraladığın
Ölür de giderim yaralı sin'e

Sinem şerha şerha yaraladığın
Yar kendi bilmez mi yaraladığın
Sarmayınca kendi yaraladığın
Kim karışır anın yaralısına?

Sinem sad-paredir yare vâr söyle
Tabibe yalvarıp yare var söyle
Seversen Mevlâ'yı yara var söyle
Görsün ne olmuştur yar alı sine

Bu kadar aşıklar gelir yareli
Anlar da hep yarelinden yareli
Değmeyince onulmaz yar eli
Tatlı merhem sürsün yarelisine

Öksüz'ü kayd ü bend olmuş kendine
Bend olmuşum ben de senin bendine
N'ola sual etse bir de kendime
Yaran nerde dise yar Ali'sine.

Türkülerin özünü, musuki oluşturur. Musukisiz güfte düşünelemez. Bununla beraber, hece ve aruz vezni ile söylenmiş veya yazılmış türkü başlıklı bestelenmemiş şiirlere de cönklerde rastlanılmakta. Bir çoğunun da cönkler aracılığı ile sözleri yaşarken, ezgisi zaman içerisinde unutulup gitmiş. Cönklerde Öksüz Aşık adına kayıtlı bir türkünün sözleri de şöyle :

Gül budanmış dal dal olmuş
Menekşesi yol yol olmuş
Siyah zülfün tel tel olmuş

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet illere düşeli

Gül menekşeye karışmış
Küskün olanlar barışmış
Taze fidanlar yetişmiş

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet illere düşeli

Öksüz Aşık der bu sözü
Hakk'a çevirmiştir yüzü
Öldü zannettiler bizi

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet illere düşeli.

Gerek Öksüz Dede, gerekse Öksüz Aşık tapşırmalı şiirler devrin saz şairlerine ait belirgin özellikler göstermekte. Şiirlerindeki sade, mert ve oldukça haşin söyleyiş, o dönemin ordu ve donanma şairlerinde görülen ortak özelliklerden sayılabilir. Şiire başlarken "Be, bre" gibi seslenişler kullanmasından şairinin Rumelili olduğunu çıkarmamız mümkün. Elimizde bulunan çok sınırlı örneklerde, halk edebiyatının gerçek ve temiz unsurlarını çok açık olarak görebiliyoruz. 16. asır ve sonrası saz şairlerimizin en kuvvetlilerinden ve orjinallerinden biri olarak Öksüz Dede ve Öksüz Aşık'ı gösterebiliriz. Şiirlerinden bir örnek daha sunuyoruz :

Misal-i cennettir evvel baharı
Açılır kırmızı gülü Tuna'nın
Öter bülbülleri Leyl-ü neharı
Eser bad-ı saba yeli Tuna'nın

Hiç kimseler bilmez kandedir başı
Tazelenip akar yeğindir cûşu
Eksik değil yalısının savaşı
Leş ile doludur gölü Tuna'nın

Alaman Dağından beri geçmiştir
Engirus ilinden yollar açmıştır
Analar ağlatmış kanlar içmiştir
Söylemeye yoktur dili Tuna'nın

Şiirleri Öksüz Dede ve Öksüz Aşık'la karıştırılan Sefil Öksüz'ün ise pek çok şiiri tespit edilmiş birçoğu yayınlanmış, bazı deyişleri de söylene gelmektedir. Aslan Divriği'li olan Sefil Öksüz'ün bir deyişlerinden bir örnek vererek yazımı noktalıyoruz.

Bu kadar cevretme aziz sultanım
Ya n'olur insafa gel bazı bazı
Mürüvvet değil mi çeşmi fettanım
Perişan gönlümü al bazı bazı

Yoluna koymuşum can ile teni
Hilafım yok candan severim seni
Bu kadar gözünden yad etme beni
Kadirim kıymetim bil bazı bazı

Çoşkun sular gibi çağlayıp akma
Aşkın hançerisini sineme çakma
Noksanım var ise kusura bakma
Bildiğinden şaşar kul bazı bazı

Sen arifsin ne dediğim bilirsin
Yaralı gönlüme merhem olursun
Ne zaman gelirsen azgın durursun
Şad eyle gönlümü al bazı bazı

Sefil Öksüz özün yetir dergaha
Gönlünü al durma sığın ol şaha
Temenna ederek daima Hakk'a
Bendene bir selam ver bazı bazı...

***

KAYNAKLAR
Ahmet Özdemir'in Radyo 2 için hazırladığı program metni.
Cahit Öztelli - Öksüz Dede ve Öksüz Aşık - Türk Dili D. 1953
N.Sami Banarlı - B. Tük Edebiyatı Tarihi. F.8 İST. 1975
E.Cem Güney - Türk Folkloru Devlet Kitapları 1971
Hasan Kökal - Milli Destanlarımız - İST. 1986
T.Kutsi Makal - Türk Halk Şiiri , Toker Yay. 1975 İST.

PİR SULTAN

16. yüzyıldan günümüze kadar efsaneleşmiş hayatları ile halkımızın belleğinde, eserleriyle halkımızın dilinde, telinde yaşayagelmiş halk şairlerimizden biri de Pir Sultan. Bu yazımızda, şairimizi tanıtmaya, bazı bilinmeyenlere de cevap bulmaya çalışacağız.

Pir Sultan hakkında yazılmış pek çok kitap var. Edebiyat tarihlerinde, çeşitli antolojilerde onunla ilgili bilgileri bulmak mümkün. Bu kaynaklarda 16. yüzyılda yaşamış bir tasavvuf şairi olarak tanıtılan Pir Sultan' ın asıl adı **Haydar**. Sivas' ın **Banaz** köyünde doğmuş. İran Şahı **Tahmasb** ve **Kanuni Sultan Süleyman** döneminde yaşamış. Bir kızılbaş ayaklanmasına katıldığı için de **Hazır Paşa** tarafından Sivas' ta astırılmış.

Bilgiler, bazı farklılıklarla böyle sürüp gidiyor. Günümüzde elde edilebilmiş cönkler biraz dikkatli incelendiğinde bu bilgilerin ne kadar noksan ve yanlışlarla dolu olduğu ortaya çıkmakta. Bilerek ya da bilmeyerek bazı kaynakların Pir Sultan ile ilgili yanıltıcı bilgiler aşıladığı veya aşılamakta olduğu görülmekte. Bulunacak yeni cönklerle Pir Sultan hakkında bir çok karanlık noktaların aydınlığa kavuşacağı bir gerçek.

Biraz önce belirttiğimiz gibi Pir Sultan ile ilgili bir çok kitaplar yazıldı. Dergilerde, gazetelerde çeşitli makaleler araştırmalar yer aldı. **Fuat Köprülü, Sadettin Nüzhet Ergun, Pertev Nail Boratav, Abdülkadir Gölpınarlı, Cevdet Kudret, Ali Balım, Cahit Öztelli, Selami Münir Yurdatap, Sabahattin Eyüpoğlu, Mehmet Fuat, Orhan Ural, Mehmet Şakir Ulkütaşır, Vahit Lütfü Salcı, Vehbi**

Cem Aşkun, Ziya Gürel, Hikmet Dizdaroğlu, Saim Sakaoğlu, Tahir Kutsi Makal, Sabri Koz gibi bir çok yazar ve araştırmacının çalışmaları bazı bilinmeyenlere ışık tuttu. Ama bunların içerisinde en kapsamlı araştırmayı ve karşılaştırmayı **İbrahim Aslanoğlu** yaptı.

İbrahim Aslanoğlu, Pir Sultan'ı *"Kendi düşüncesine uygun bir sürü asi ile hükümete başkaldıran bir zorba, haksızlığa ve zulme karşı mücadele eden bir fedai ya da İran Şahı ile işbirliği yapıp Alevilerin yoğun olduğu Doğu Anadolu' yu İran'a bağlamak isteyen bir Safavi hayranı"* olarak göstermenin yanlış olacağını savundu.

Hemen akla, Pir Sultan İran Şahı' nın yolunda asılmayı göze alan efsane kahramanı değil midir sorusu geliyor.

Aslında Pir Sultan, alevilik kurallarını açık ve seçik bir dille anlatmakla birlikte, günlük hayatını gelenekleri içerisinde sürdüren çoşkulu ve güçlü bir halk şairi... Asılmasının sebebi ise, düşünce ve duygularını şiirlerinde açıkça ifade etmesinden, zamana ve zemine göre kendini sakınmayacak kadar inatçı olmasından ve sunni olan Banazlılar ile bir kısım alevilerin iftiralarından başka bir şey değil.

Günümüzde Pir Sultan' ın yanlış anlaşılmasının bir sebebi de, ayrı düşünce, görüş ve ifadeye sahip pek çok halk şairinin isim benzerliği dolayısıyla şiirlerinin birbirine karıştırılmış olması ve bunların hepsinin Pir Sultan'a maledilmesi. Bu açıdan cönklerden yeni yazıya geçirilmiş beşyüzün üzerindeki Pir Sultan' a mal edilmiş şiiri incelediğimizde; kiminde şair, koyu bir tarikatçı olarak karşımıza çıkmakta, kimilerinde ise aşk, sevda, koçaklama, güzelleme, ağıtlama ve taşlamalar söyleyen bir saz şairi olarak görülmekte. Bu durum araştırmacıları haklı bir tereddüte sürüklemekte.

İbrahim Aslanoğlu, Başbakanlık arşivindeki defterler, Şeriye Sicilleri ve 750' ye yakın cönk üzerinde yaptığı inceleme sonucunda 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar altı şairin eserlerinin birbirine karıştığını tespit etmiş. **Pir Sultan Abdallar** adını taşıyan kitabında; Pir Sultanım Haydar, **Aruz Şairi Pir Sultan Abdal**, asıl adı Halil İbrahim olan **Divriğili Pir Sultan Abdal** ve **Abdal Pir**

Sultan isimli şairleri ayırdıktan sonra, bir çok belgeler göstererek 16. yüzyılda yaşamış olan ve Sivas'ta asılan halk şairinin adının **Pir Sultan**, Pir Sultan' ın asılmasını ve daha sonraki gelişmeleri anlatan şiirleri ise **Pir Sultan Abdal** adını taşıyan bir başka halk şairinin söylediğini öne sürmekte.

Bir kişinin asılmasını ve asılmasından sonra meydana gelen olayları anlatamayacağına göre, Aslanoğlu'nun görüşü kuvvet kazanmakta. Öte yandan Kızı **Senem** ile **Kul Himmet** de ağıtlarında yalnızca Pir Sultan olarak söz etmekte. Bütün bu bilgilere rağmen, Pir Sultan ile ilgili bilgilerin büyük bölümü rivayetlerin ötesine gitmemekte. Bir örnek vermek gerekirse, tarihi kaynaklar Sivas' ta 1547-1554 yılları ile 1587-1590 yılları arasında görev yapmış iki ayrı **Hızır Paşa** bulunmakta. Pir Sultan'ın hangisi zamanında asıldığı ise bilinmemekte.

Biraz da en yaygın olan rivayetlerden söz etmek istiyoruz. Bir rivayete göre, Pir Sultan, İran' a yaptığı gezi sırasında İran Şahının kız evlatlığı **Senem**' i görerek aşık olmuş. Sonunda evlenerek Sivas' a dönmüş. Halk "Farslı kadınla evlendi" diye Hızır Paşa'ya şikayette bulunmuş. Hızır Paşa her ikisini de huzuruna almış ve bazı sorular sormuş. Senem Hızır Paşa' yı görünce ona aşık olmuş. "Bu adam senin kocan mı ?" sorusuna "Hayır. O beni zorla kaçırdı. Beni onun elinden kurtarın." diye karşılık vermiş. Neticede Hızır Paşa, Senem ile evlenmiş. Pir Sultan' ı da öküz postuna sardırarak öldürtmüş.

Bir başka rivayet de şöyle: Bir isyan sonunda Sıvas'ın Sofiler köyünde oturan halk, başka yerlere göç etmiş. Hızır adında zeki ve zinde bir genç de Banaz köyüne gelmiş. Pir Sultan'ın yanında önce hizmetçi, sonra da muridi olmuş. Hızır bir gün pirinden kendisine himmet etmesini, büyük adam ve büyük makam sahibi yaptırmasını dilemiş. Pir Sultan ise, "Ya Hızır, büyük adam olman için dua ederim. Paşa veya Vezir olup buraya gelerek beni asarsın." demiş.

Pirinin bu sözü üzerine Hızır İstanbul'a gitmiş, okumuş ve Sıvas' a vali olarak gelmiş. Pir Sultan'ı huzuruna çağırtmış. Hürmet etmiş yemeğe alıkoymuş.

Pir Sultan Yemeklerin hiçbirine el uzatmayınca, vali

sebebini sormuş. O da "Haram ile meydana gelen yemekleri ben değil, köpeklerim bile yemez." karşılığını vermiş.

Hızır Paşa'nın konağından Banaz' daki köpeklerine seslenmiş. Köpekler çıkıp gelmişler. Yemekler önlerine konulduğunda yememişler. Buna sinirlenen Hızır Paşa, Pir Sultan' ı Toprak Kalesine hapsettirmiş. Daha sonra acıyarak yanına gitmiş. Bana üç şiir söyleyeceksin içinde şah kelimesi geçemeyecek. Bunu yaparsan seni affedeceğim." demiş. Pir Sultan hemen oracıkta söylemeye başlamış :

Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah' a gidelim
Siyaset günleri gelip yetmeden
Açılın kapılar Şah' a gidelim.

Yaz selleri gibi akar çağlarım
Hançer aldım ciğerciğim dağlarım ,
Garip kaldım şu arada ağlarım
Açılın kapılar Şah' a gidelim

Ilgın ılgın eser seher yelleri
Yare selam söylen Urum erleri
Bize peyik geldi Şah bülbülleri
Açılın kapılar Şah' a gidelim.

Pir Sultan' ın eyder mürvetli Şah' ın
Yaram başverdi sızlar ciğergahım
Arşa direk direk olmuştur āhım
Açılın kapılar Şah' a gidelim

Pir Sultan' ın ikinci ve üçüncü şiirleri de Şah' la ilgili olunca, sinirlerine hakim olamayan Hızır Paşa, Pir Sultan'ın asılması için emir vermiş. Pir Sultan darağacına giderken şu mısraları söylemiş :

Bize de Banaz' da Pir Sultan derler
Bizi kem kişi de bellemesinler
Paşa huddamına tembih eylesin
Kolum çekip, elim bağlamasınlar

Hüseyn Gazi Sultan binsin atına
Dayanılmaz çarh-ı felek zatına
Bizden selam söylen ev külfetine
Çıkıp ile karşı ağlamasınlar

Ala gözlüm zulfün kelep eylesin
Döksün mah yüzüne nikap eylesin
Ali Baba Hak' tan dilek dilesin
Bizi dar dibinde eğlemesinler

Ali Baba eğer söze uyarsa
Emir Huda' nındır beyler kıyarsa
Ala gözlü yavrularım duyarsa
Alın çözüp kara bağlamasınlar

Pir Sultan Abdal' ım çoştum akarım
Akar akar dost yoluna bakarım
Pirim aldım seyrangaha çıkarım
Yıldızdağı seni yaylamasınlar.

İdam edildiğinin ertesi günü halk karşılıklı konuşurken birisi : "Ben Pir Sultan'ı sabah Koçhisar yolunda Seyfi Belinde gördüm." demiş. Bir Bezirgan ise; "Ben Malatya yolunda gördüm." diye eklemiş. Bir başkası ise "Pir Sultan ile Tavra Boğazında karşılaştım." deyince hep beraber asıldığı yere gitmişler. Darağacında hırkasının asılı olduğunu görmüşler.

Pir Sultan' ın mezarının Anadolu' nun değişik yerlerinde olduğu söylenir. Ama yaşadığı yer Sıvas olduğu için akla yatkın olanı buradakidir.

Pir Sultan' da Dede Korkut ile Yunus Emre, Kaygusuz Abdal gibi ozanların etkisini görüyoruz. Ölümünden sonra özellikle Sultan Abdal adını taşıyanlarda buram buram Pir Sultan kokuyor. Daha sonraları **Kerem, Gevheri, Karacaoğlan, Kul Mustafa, Dadaloğlu, Köroğlu, Veli, Kemter, Derviş Ali, Sefil Ali** ve daha niceleri... Anlatımları ayrı da olsa duygu ve düşüncelerinin derinliğinde Pir Sultan var.

Yazımızı sona erdirmeden önce Pir Sultan ve Pir Sul-

tan geleneğini yaşatan halk şairlerimizden örnekler sunmak istiyoruz :

Deli gönül inil inil inleme
Kadir Mevla' m hazretime sal beni
Viranlıkta görsen baykuş sanırsın
Bir huma kuşuyum sen de bil beni

Ulu bezirganım kumaş satarım
Gökyüzünde uçan kuşu tutarım
Yetmişiki dilden bilir öterim
Anın için fark edemez el beni

Akpınarın boz bulanık seliyim
Ol sebepten aklım yoktur deliyim
Naci derler dört güruhun biriyim
Arasan hak divanında bul beni

***Pir Sultan' ım** irak yoldan gelirsin*
Gevherin Kıymetin nasıl bulursun
Eksikliğim çoktur sen de bilirsin
Eksiğimle kabul eyle gel beni .

* * *

Dünya benim diye göğsünü germe
Dünya kadar malın olsa ne fayda
Söyleyen dillerin söylemez olur
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda

Kurtulamazsın Azrail' in elinden
Bir gün olur çıkarırlar evinden
Allah' ın ismini koyma dilinde
Dünya kadar pulun olsa ne fayda

Sen de dersin söz içinde sözün var
Çalarsın çırparsın oğlun kızın var
Senin şunda üç beş arşın bezin var
Bütün dünya malın olsa ne fayda

Pir Sultan Abdal' ım *çökse otursa*
Küll- i günahlarım alsa götürse
Dünya benim diye çekse getirse
Dünya sana baki kalmaz ne fayda...

* * *

Dün gece seyrimde çoştuydu dağlar
Seyrim ağlar ağlar Pir Sultan deyü
Gündüz hayalimde gece düşümde
Düş de ağlar ağlar Pir Sultan deyü

Uzundu usuldu dedemin boyu
Yıldızdır yaylası, Banaz' dır köyü
Yaz bahar ayında bulanır suyu
Çaylar ağlar ağlar Pir Sultan deyü

Pir Sultan kızıydım ben de Banaz' da
Kanlı yaş akıttım baharda yazda
Koç babamı kurban verdim Swas' ta
Dar ağacı ağlar ağlar Pir Sultan deyü

Pir Sultan Abdal' ım *yücedir şanın*
Kudretten çekilmiş pir senin hunın
Hakka teslim ettin ol şirin canın
Dostlar ağlar ağlar Pir Sultan deyü...

***

Dedim çoktur hangisine yanayım
Yine tazelendi yürek yarası
Ben bu derde kimden derman bulayım
Meğer Şah elinden ola çaresi

Türlü libas giymiş gülden naziktir
Bülbül çevreyleme güle yazıktır
Çok hasretlik çektim bağrım eziktir.
Güle güle gelir canlar pöresi

Benim uzun boylu servi çınarım
Yüreğime bir od düştü yanarım
Kıblem sensin yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır iki kaşın arası.

Güzel ile muhabbete doyulmaz
Muhabbetten kaçan insan sayılmaz
Münkir üflemekle çırağ söyünmez
Tutuşunca yanar aşkın çırası

Pir Sultan'ım kati yüksek uçarsın
Selamsız sabahsız gelir geçersin
Dilber muhabbetten niçin kaçarsın
Böyle midir ilinizin töresi

KAYNAKLAR
Ahmet Özdemir'in Radyo 2 için hazırladığı program metni
İbrahim Aslanoğlu - Pir Sultan Abdallar - Erman Yayınevi - İst.
Sadettin Nüzhet Ergün - Pir Sultan İst. 1929
Pir Sultan ile ilgili muhtelif kitap, makale ve ansiklopedi maddeleri.

KAYIKÇI KUL MUSTAFA

Bu yazımızda 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Kayıkçı Kul Mustafa' yı tanıtacağız. Önceki yazılarımızda halk edebiyatımızın zengin kaynaklarından birisinin de Yeniçeri Ocakları olduğundan söz etmiştik. Bu ocakların yiğit havası içerisinde yetişen halk şairleri, halk şiiri geleneğini yaşatırken, işledikleri konular ve kullandıkları dil açısından, medresede yetişenlerin etkisinde kalmamış, tarihi olaylara dokunuşlarıyla da onlardan ayrılmışlar. Akıcı bir ruhla destanlarını söylemişler. Bunların destanlarında da epik karekter olmasına rağmen, hiçbir zaman tarihi efsaneleştirme çabasına girmemişler. Koşmadan biraz daha uzun olan şiirlerde tarihi olaylara gerçekçi bir gözle bakmışlar, tarih ve sosyoloji araştırmalarına ışık tutabilecek nitelikte eserleri bugünlere bırakmışlar.

Sınır boylarındaki akınlar, meydan çarpışmaları, gurur kaynağımız olan zaferler, öteyandan kalbimizi kanatan yenilgiler bu destanlarda yerini almış. Yiğitler övülüp göklere çıkarılırken, gölgesinden korkanlar, dönekler yerilip yerden yere vurulmuş. Gah koçaklamalarla çoşmuşuz, gah kaybettiğimiz, topraklar, bu topraklar uğruna can vermiş şehitler için ağıtlar yakmış, gözyaşı dökmüşüz.

Yeniçeri şairlerinin ortak özelliklerini böylece özetledikten sonra sözü Kayıkçı Kul Mustafa' ya getirmeden önce bir koşmasını sunuyoruz :

Kalktı yelken eyledi Murad Reis ,
Baş başa düşmana varırım demiş.
Vaktinize hazır olun gâziler
Ya ser verir ya ser alırım demiş.

Biz şaşırttık ol düşmanın yolunu
Kimse bilmez gâzilerin halini
Hazır edin kumandanın birini
Alırım yedekte sürürüm demiş.

Türk pirleri eydür kurtarın bizi
Biz de dedik Allah kurtarır sizi
Ölenimiz şehit, öldüren gâzi
Gün bu günkü gündür ururum demiş.

***Kul Mustafa'm** daim söyler özünden*
Gaziler de cenk eylemiş yolundan
Kuyuverin Türk' ü bilek demirinden
Boyuna küffarı ururum demiş.

Kayıkçı Kul Mustafa, 17. yüzyıl başlarında büyük ün kazanmış bir Yeniçeri halk şairi. Gençliğinde Murat Reis' in buyruğu altında Cezayir' de bulunmuş. İşte bu nedenle de Kayıkçı lakabını almış. Zamanın önemli olaylarından olan II. Osman'ın şehit oluşu, İran tarafından Bağdat'ın zabt olunuşu. IV. Murat'ın Bağdat' ı fethi, Abhaza Hasan Paşa'nın isyanı gibi pek çok olay üzerine destanlar söylemiş. Bu olaylardan anladığımıza göre 1659 yılından sonra ölmüş.

Yine çeşitli tarihi ve edebi kaynaklar onun 18. yüzyıl da devam ettiğini gösteriyor. Şiir sanatı açısından teknik anlamda fazla bir üstünlüğü olmayan Kayıkçı Kul Mustafa , 16. yüzyıl şairlerinin tesiri altında kalmış, kendisi de 17. yüzyılda yaşayan Gevherî den itibaren pek çok halk şairine etki yapmıştır. Bugün Anadolu' da söylenen ve değişik Aşıklar adına kayıtı olan bir çok türkünün kaynağını Kayıkçı Kul Mustafa'ya kadar götürmemiz mümkündür. İşte Karacaoğlan adına da kayıtlı koşmalarından biri şöyle :

Çünkü dilber bana meylin yok idi
Ezelîden ikrar vermeye idin
Muhabbettir güzelliğin nişanı
Uğrun uğrun bakıp gülmeye idin

Hani senin ile yiyip içtiğim
Yiyip içip ak göğüsünü açtığım
Şimden sonra fayda vermez kaçtığın
Soyunup koynuma girmeye idin

Siyah zülfü mah yüze etmiş perde
Sen uğrattın beni bin türlü derde
Ben kendi halimde gezdiğim yerde
Arayıp bergüzar vermeye idin

***Kul Mustafa'm** eydür cânadır kastım*
Çok ağlattı beni gözleri mestim
İncitme sevdiğim severim dostum
İncitirsem güzel olmaya idin.

Özellikle 17. yüzyıl yeniçeri şairlerinin en güzel örneği olan Kayıkçı Kul Mustafa, edebi açıdan yaşıtı olan **Katibi** ve Kuloğlu gibi şairlerden üstün olmamasına rağmen, günün genel zevkine uygun olarak destanlar söylemiş, bu destanlar yüzyıllarca yeniçeri ortalarında, levent kahvehanelerinde, bozahanelerde ve serhat kalelerinde yaşaya gelmiş.

Genç Osman hikayesi adıyla bugün bile Anadolu' nun birçok yöresinde değişik varyantarı ile yaşayan menkibe de O'nun adına bağlı bulunuyor :

Yıl 1630. Osmanlı'yı bir keder sarmış inceden ince: Hani ne derler ? "Ana gibi yar, vatan gibi diyar olmaz." Bir Bağdat var ki, Osmanlı vatanın bir parçası. Bunun için "Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz." demişler. İşte Osmanlıları inceden inceye kedere boğan şey Bağdat' ın kaybı. 4. Murat, yiğit mi yiğit bir hükümdar. Bağdat' ın kaybını bir türlü kabul edemiyor.

İl il, kasaba kasaba, köy köy davullar vuruyor. Sultanın buyruğu duyuruluyor. "Sultan Murat' ın Bağdat' a sefer açılmasını ferman ettiği ve asker toplandığı" yurdun dört bir yanında duyuruluyor. Töre bu.Tek erkek evladı olanın elinden çocuğu asker olsun diye alınmaz. Bir de bıyığı terlememiş tüyü bitmemiş kimseler asker olarak kabul edilmezler.

Sultan Murat Han' ın askeri olmak için can atanların içinde öyle biri var ki, adına Osman derler. Osman' ın kimin oğlu, memleketinin neresi olduğu önemli değil. Vatanı için canını seve seve verebilecek onbinlerce Türk gencinden yalnızca birisi. Osman' da bir korku var ki sormayın. Korkusu savaştan mı, düşmandan mı ? Hayır. Ya küçüksün diye askere almazlarsa ?

Korktuğu başına geldi Osman'ın. Karşısındaki yazıcı : "Oğul, elbette bir gün asker olacaksın. Ama şimdi çok küçüksün." diyordu. Osman' ın yalvarmaları fayda vermemişti. "Bu töreye aykırıdır. Senin daha bıyığın bile terlememiş." karşılığını almıştı. Bunun üzerine Osman, cebinden çıkardığı tarağı bütün gücü ile süt dudağına saplamış, ağzına ve çenesine doğru süzülen kana aldırmadan sormuştu : "Bakın bakalım, bıyığım çıkmamış mı? Tarak bıyığımda duruyor mu, durmuyor mu ?"

Yazıcının gözleri dolu dolu oldu. Önündeki kayıt kütüğüne bir isim daha ekledi... **Genç Osman** diğer hemşehrileri ile birlikte kasabadan davul zurnalarla, hayır dualarıyla yolcu edildi. Söylenilen zamanda ve yerde Sultan Murat' ın ordusuna katıldı. Bir sabah tan yeri ağardığında abdestler alındı. Namazlar kılındı. Askerler birbirleri ile helalleşti. "Allah Allah" sesleri yeri göğü kapladı.

Hazret-i Eyüb da kılıç kuşandı
Gittiği yollara kumaş döşendi
Acemler de korktu kendi kuşandı
Sultan Murat geldi açılın dağlar.

Hezârın kalkanlar yahşi kolçaklar
Pür silah olmuştur önde köçekler
Baş eğin selama durun çiçekler
Sultan Murad geldi açılın dağlar

Hakikat bülbülü öter gül ister
Yavru şahin turna kovar tel ister
Kağanmış arslanlar şimdi çöl ister
Sultan Murat geldi açılın dağlar

Kul Mustafa'm bunu böyle söyledi
İndi aşkın deryasını boyladı
Kul Oğlu da muhanneslik eyledi
Sultan Murat geldi açılın dağlar..

Savaş üç gün gece sürmüştü. Kılıçların kabzası kandan görünmez olmuştu. Genç Osman öylesine yararlılıklar gösteriyordu ki "Aha, parmak kadar bir çocuk, çocuk değil ateş parçası sanki. Bir kılıç vuruşu, bir ata binişi var ki, sanırsınız çocuk kılığına girmiş bir pir." diyorlardı.

Askerler, surlara tırmanmaya başlamış, bayraktar, Türk bayrağını burca dikmeye çalışıyordu. Ama, bu arada bir düşman oku, onu burcun tepesinde yığılı bırakmıştı. Bunu gören Genç Osman hendeği atlayarak burca doğru tırmanmaya başladı. Düşmek üzere olan bayrağı tuttuğu gibi burca dikti. Sonra öbür tarafa atlayarak bir yandan kılıç vurdu, bir yandan kalenin kapısını açtı. Biraz sonra da şehitlik şerbetini içmişti.

İptida Bağdat' a sefer olanda
Atladı hendeği geçti Genç Osman
Vuruldu sancaktar kaptı sancağı
İletti bedene dikti Genç Osman

Eğerleyin kır atımın ikisin
Fethedeyim düşmanların hepisin
Sabah namazında Bağdat kapısın
Allah Allah deyip açtı Genç Osman

Sultan Murat eydür gelsin göreyim
Nice kahramandır ben de göreyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim
Kılıcından al kan saçtı Genç Osman

***Kul Mustafa** karakolda gezerken*
Gülle kurşun yağmur gibi yağarken
Yıkılası Bağdat seni döğerken
Şehitlere serdar oldu Genç Osman..

Ne yazık ki Kayıkçı Kul Mustafa hakkında destanlarının bize verdiği bilgilerin dışında bir bilgiye sahip değiliz. Ele geçen yeni bir cönkten öğrendiğimize göre, Anadolu'daki Celali isyanlarının bir bölümünü de izlemiş. Hatırlanacağı gibi, Köprülü Mehmet Paşa' nın Erdel seferine katılması emrine uymayarak isyan eden Abhaza Hasan Paşa, Halep' te teslim olmuş ve idam edilmişti. Hasan Paşa ağzından bir destan söyleyen Kul Mustafa'nın bu tarihte yaşadığı anlaşılıyor.

Hasan Paşa eydür ey tatar Ahmet
Celali olduk gel gidelim dağlara
Bir zaman adillik beylik eyledik
Bir zaman da kul olalım dağlara

Aklım olsa ben Halep' e varmazdım
Halep' in damına zebun olmazdım
Bir kendi başıma olsam yanmazdım
Hayıf oldu üstümdeki beylere

Benim döğüşümü Balkanlı gördü
Dayanamazdı bana böyle bir ordu
Şol kara miskinler boynumu vurdu
Kandan çeşme çıkarırdım dağlara

***Kul Mustafa' m** eydür geçmedi sözüm*
Al Osmanoğlu' nun kılıcı uzun
Ahirette sorum versin Köprülü Vezir
Nahak yere girdin bunca kanlara..

Kayıkçı Kul Mustafa' yı anarken, aynı yüzyılda yaşamış asker kökenli şairlerden Üsküdarî , Keşfî, Aşık Mustafa, Bursalı Aşık Halil, Kul Deveci, Kamil mahlası ile şiirler yazan Kırım Hanı Dördüncü Mehmet Giray, Benli Hasan ve özellikle Temaşvarlı Gazi Aşık Hasan'ı da anmayı bir görev biliyoruz. Kayıkçı Kul Mustafa' nın birkaç koşmasını daha sunarak yazımızı bitiriyoruz.

Gece gündüz uyku girmez gözüme
İntizarım ela gözlü yâr deyu
Gündüz hayalimde gece düşümde
Selamı çok bir efendim var deyu

Ben bilirim yar sevgisi candandır
Yarsız bana fena dünya zindandır
Benim ulu korkum hemen şundandır
Gayrılara gönül vere yar deyu

Ne mümkündür yüzüm yerden döndürem
Yeri göğü aşk oduna yandıram
Bir sırdaşım yoktur yare gönderem
Var yarın hatırını sor deyü

Kul Mustafa *kulluğunu bilmez mi*
Varıp dostun bahçesine girmez mi
Dilber bize bir destemal vermez mi
Ağladıkça çeşmin yaşın sil deyu...

Sabâ selam eyle gül yüzlü yâre
O mübarek hatırcığı hoş mudur ?
Ben bendesi ayrı olalı gözden
Kadrin bilmezlerle hâli hoş mudur ?

***

Cânan bizim kıymetimiz bilmedi
Bu çeşmimden akan yaşı silmedi,
Çok zamandır bir selamı gelmedi
Bilmem o zalimin bağrı taş mıdır?

Mustafa'm *da yollarını gözetir*
Rakip açmış zülüflerin düzetir
Olur olmaz sitemlerin bizedir
Adûlarla bade içmek iş midir ?

* * *

Gönül bir beladır sana düşerse
Beni ferdalara salma sevdiğim
Mah yüzünü görüp aklım şaşarsa
Bana deli deyu gülme sevdiğim.

Gözümün önünde eyleme safâ
Vücûdum zayıftır çekemem cefâ
Gel eyle sevdiğim vadine vefâ
Rakipleri memnun kılma sevdiğim.

Mailim bakmağa yârin yüzüne
Yüzün sürdüm ayağının tozuna
Medet uyma adûların sözüne
Benim bed duamı alma sevdiğim.

Severler güzeli ezel âr değil
Derûnumda olan sanma nâr değil
Âşıkım başımda aklım yar değil
Anınçün kusura kalma sevdiğim.

Der Mustafa eşin *gelmez cihana*
Seni seyreylesin düşen gümana
Kadd-ü kametine yoktur behâne
Güzellikle mağrur olma sevdiğim.

KAYNAKLAR:
Ahmet Özdemir'in Radyo 2 için hazırladığı metin - Prof. Fuat Köprülü, Cahit Öztelli ve Dr. Hasan Köksal'ın makaleleri.

KARACAOĞLAN

Antolojiler, ansiklopediler, edebiyatla ilgili bir çok biyografi kitapları Karacaoğlan'ı 17. yüzyılda Toroslarda yaşayan Türkmenler arasında yetişmiş bir halk şairi olarak tanıtmakta. Yine bu kaynaklar Karacaoğlan' ın Aydın, Niğde, Bor, Tokat, Ankara, Kayseri, Konya, Karaman, Adana, Diyarbakır, Halep, Mardin ve Sıvas yörelerini gezdiğini, Mısır, Trablus ve Rumeli' de bulunduğunu. 17. yüzyılın başlarında yaşayan **Katibi, Kuloğlu, Öksüzdede, Kayıkçı Kul Mustafa** gibi ünlü saz şairlerinin etkisinde yetiştiğini yazarlar.

Bazı kaynaklar, Karacaoğlan' ın çağdaşı olan Aşık Ömer ve Gevheri' yi etkilediğini bu etki zincirinin Emrah, Zihni, Dertli, Dadaloğlu gibi aşıkları aşarak milli edebiyat ve cumhuriyet sonrası edebiyatımıza kadar getirir, **Rıza Tevfik Bölükbaşı, Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek, Behçet Kemal Çağlar, Cahit Kulebi, Mehmet Zeki Akdağ** gibi şairleri sıralarlar.

Kaynakların tümünde birleşilen ortak nokta; Karacaoğlan'ın divan ve tekke şiiri etkilerine kapılmamış, medrese ve tekke şairleri gibi yazmaya hiç özenmemiş, aruz veznini kullanmamış, bir ozan gibi öz gelenekleri hayata ve halk zevkine, aşk ve gurbet temalarına sadık kalmış, tabiat güzellikleri, kır, köy hayatı ortasında aşkı, sevinci ve üzüntüleri dile, tele getirmiş bir köy ve aşiret şairi olduğu.

Bir başka ortak nokta ise, Karacaoğlan'ın şiirlerinin; bugün bile Türk saz şiiri denilince ilk akla gelen, bu alan-

da en başarılı ve değerli şiirler olduğu.

Karacaoğlan ile ilgili elimizde bulunan bilgiler içerisinde kuşkusuz doğru olanlar olduğu gibi, üzeri kuşku örtüleriyle kaplı olanlar da çoğunlukta. Araştırmalar derinleştirildikçe, yeni yeni cönkler gün ışığına çıktıkça, asırlar boyu dillerden düşmeyen, yüzlerce şiiri şarkılarımızda, türkülerimizde yaşayan Karacaoğlan hakkında bilmediklerimizin bildiklerimizden çok olduğu görülüyor.

Önceki yazılarımızda da sözünü ettiğimiz gibi, geçmiş yüzyıllarda yaşayan halk şairlerimiz hakkında son sözü söylemek mümkün değil. Her an yeni bir bulgu ile karşılaşmak ihtimaline karşı kapıyı aralık tutmak, genellemelerden kaçınmak gerekmekte

Bugün şu veya bu şekilde öğrendiğimiz bilgiler, bir kaç yıl sonra değişebilmekte. Bunun en güzel örneğini Karacaoğlan' da görmekteyiz. Yazımızın başında belirttiğimiz gibi, kısa bir süre öncesine kadar 17. yüzyılın malı olarak sandığımız Karacaoğlan'ın 16. yüzyılda yaşamış olduğu iddiası ağırlık kazanmakta. Bununla ilgili delilleri şair-yazar **Mustafa Necati Karaer**, **Cemil Yener** ve **Ahmet Saim Emirmahmutoğlu**' nun araştırmalarında bulmaktayız.

Karacaoğlan' ın 16. yüzyılda yaşadığının kesinlik kazanması ortaya önemli bir hususu çıkaracak, öteden beri sürüp gelen etkilenme ve etkileme zinciri alt-üst olacak. Yani, eski bilgilerimize göre Karacaolan'ı etkilediğini sandığımız saz şairlerinin aksine, ondan etkilenmiş oldukları ortaya çıkacak.

Öte yandan Prof. Dr. Şükrü Elçin' in araştırmasına göre, aynı yüzyılda bir de Tuna boylarında yaşamış olan Karacaoğlan adlı halk şairinin varlığının ortaya çıkması, Çukurovalı Karacaoğlan'ı Viyana önlerine gönderenlerin ne büyük yanılgıya düştüklerini bize göstermekte. Araştırmacı **Cahit Öztelli** tarafından hazırlanan kitaptaki **Gevheri** ile Karacaoğlan' ın karşı karşıya gelerek atışma yaptıkları iddiası, halk şiiri geleneği ve tekniği açısından mümkün görülmemekte.

Öksüz Dede, Kayıkçı Kul Mustafa, Benli Ali, Aşık

Gazi Hasan gibi bir de yeniçeri şairi Karacaoğlan' ın varlığı ve Kayıkçı Kul Mustafa' nın yaşıtı olduğu iddiaları ise, Karacaoğlan' ın Viyana ve Bağdat seferlerini konu alan destanlarına ışık tutmakta.

Karacaoğlan tapşırmalı bazı tasavvufi şiirlerin bulunması, araştırmacıları bir de tekke şairi Karacaoğlan'ın olup olmadığı sorusuna cevap aramaya sevk edecek. Değerli folklor araştırmacısı **Sadi Yaver Ataman' ın** derleyerek yayınlandığı "Aşk Bülbülü Karacaoğlan" adlı hikaye ise, Maraş bölgesinde yaşamış bir başka Karacaoğlan' ın olup olmadığı sorusunu akla getirmekte.

İster Tunaboylu Karacaoğlan, ister Yeniçeri Şairi Karacaoğlan, ister Çukurovalı Karacaoğlan, ister tekke şairi Karacaoğlan olsun, Erzumlusuyla, Azerbeycanlısıyla Maraşlısıyla, Karacaoğlan halkımızla bütünleşmiş. Halkımız belki de bir çok ölümlü şahsiyetten ölümsüz bir Karacaoğlan ve Karacaoğlan geleneği yaratmış.

Ulusumuz yüzyıllar boyu kendinden olana, kendi duygu ve düşüncelerini dile getirene sahip çıkmış. İşte bunun için halk şairleri, türlü imkansızlıklara rağmen dilden dile, telden tele, halkın hafızasında deyişleri, koşmaları, varsağıları, destanları ile yaşaya gelmekte.

Karacaoğlanlar ile ilgili ayrıntıların üzerindeki sis perdesini aralama görevini Halk Edebiyatı araştırmacılarına bırakırken, sözü Çukurovalı Karacaoğlan' a getiriyoruz.

Çukurovalı Karacaoğlan'ın Bahçe ilçesinin Farsak köyünde doğduğu sanılıyor. Asıl adının Hasan, babasının adının da Karailyas olduğu görüşü ağırlık kazanmakta. Ne kadar yaşadığı bilinmiyor. Ancak, Akşehirli Hamdi Efendi'nin hatıra defterinde doksan altı yıl yaşadığı öne sürülmekte. Bu iddiayı bir şiiri de desteklemekte.

Anadolu insanının gönlünde Karacaoğlan'dan büyük izler kalmış. Yüce ulusumuz, yurdumuzun her köşesinde onun manevi varlığına kucak açmış, onu bağrına basmış, mezarına sahip çıkmış. Çukurova'da Karacaoğlan tepesinde, İçel'in Mut ilçesinin Çukur köyünde, Maraş' ın

Cezel yaylasında, Erzurum' un Oltu ilçesinin Penek köyünde, daha bir çok yerde mezarı olduğu öne sürülmekte.

Karacaoğlan' ın hayatı, sanatı, edebi kişiliği ve şiirleri hakkında titiz bir araştırma yapan **Mustafa Necati Karaer**, Kültür Bakanlığı Türk Büyükleri dizisinde yayınlanan eserinde :"Yunus için öteki dünya ve Tanrı sevgisi ne ise, Karacaoğlan için de bu dünya ve insan sevgisi odur." diyerek şu görüşlere yer vermekte:

"Karacaoğlan söyleyeceklerini en kestirme ve en kısa yoldan sade ve açık bir dille, konuşma rahatlığı içinde söyler. Süse ve gösterişe merakı yoktur , içinden çıktığı Türkmen oymaklarının geleneklerine, göreneklerine, yaşama tarzına sıkı sıkıya bağlıdır. Bir çok şiirinde bunların izini bulmak mümkündür."

O seven bir halk adamıdır. Hayalci değil, gerçekçidir. Duygu ve isteklerini açık seçik ortaya koyar. Acılarla, ayrılıklarla ölümle arası hoş değildir. Halkın zevkini, halkın düşüncesini avucunun içi gibi bilir. Ustalıkla yansıtır. Gönül kapısı, bütün güzelliklere ve bütün güzellere karşı açıktır.

Konu ve öz bakımından Karacaoğlan' ın şiirlerinde tabiat aşkın dekoru, özlemler ve ayrılıklar da tuzu biberi gibidir. O, kendi aşkını söylerken, aslında insan sevgisini dile getirir. O'nun gönlünde platonik aşka yer yok gibidir. Gördüğü her güzele karşı istek dolu, karşılaştığı her dilbere gönülden tutkundur

Karacaoğlan' ın aşk ve sevgiden başka konulardaki şiirleri de çoğu zaman yine aynı eksen etrafında dönüp dolaşmakta. Sevdiğinden ayrı düştüğü için sıla özlemini duyar ve duyurur. Açıkça söylediği gibi, başlıca üç derdi vardır : Ayrılık, yoksulluk ve ölüm.. Dini şiirleri pek fazla değildir. Dünyaya ve dünya nimetlerine böylesine bağlı bir halk şairi için bunun normal olması gerekir.

Şiirlerinde baş köşeyi kadın aşkına ayıran Karacaoğlan, bir çok şair gibi zamanından yakınmış, yiğitliği, güzelleri ve güzelliği öğmüş, insanlara öğütlerde bulunmuş, dağlara seslenmiş ama her şeyin üstünde bir gönül adamı olarak kıyasıya yaşamış.

Karacaoğlanı daha iyi tanımanın en sağlıklı yolu şiirlerinden geçmektedir. İşte bunun için bir kaç örnekle yazımızı bitiriyoruz :

Ilgıt ılgıt esen seher yelleri
Esip esip yare değmeli değil.
Ak elleri elvan elvan kınalı
Karadır gözleri sürmeli değil.

Yağdırır yağmuru yeli estirir
Kimini güldürür kimini küstürür.
Kısmet ise Kadir Mevlam gösterir
Sevmeli güzeli övmeli değil.

Turnalar katarla havada kışlar
Bak başıma geldi gördüğüm düşler
Size derim size yaren yoldaşlar
Kavli yalan dostu sevmeli değil.

***Karacaoğlan** der ki konup göçmedim*
Ak göğsün düğmelerini açmadım
Fırsat elde iken alıp kaçmadım
Öldürmeli beni döğmeli değil..

* * *

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Sana bir sözüm var diyemiyorum
Bilmem delimiyim mecnun gezerim
Sırrımı yadlara veremiyorum.

Ak memeden emdiceğim azıktır
Tarama zülfünü gönlüm bozuktur.
Öksüzüm, garibim bana yazıktır
Destursuz koynuna giremiyorum.

Helal olsun al yanaktan emdiğim
El uzatıp gonca gülün derdiğim
İnce belin usul boyun sardığım
Alışmış kollarım duramıyorum.

Karacaoğlan *der ki Hasanpaşalı*
Aşk sevdası gönlümüzden taşalı
Sen gibi güzele gönlüm düşeli
Uyuyup uykuya kanamıyorum.

* * *

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Göster cemalini görmeye geldim.
Şeftalini derde derman dediler
Gerçek mi sevdiğim sormaya geldim.

Gündüz hayallerim gece düşlerim
Uyandıkça ağlamaya başlarım
Sevdiğim, üstünde uçan kuşların
Tutup kanatlarını kırmağa geldim.

Senin aşıkların gülmez dediler
Ağlayıp yaşını silmez dediler
Seni bir kez saran ölmez dediler
Gerçek mi sevdiğim sarmaya geldim.

Mail oldum senin ince beline
Canım kurban olsun tatlı diline .
Aşık olup senin hüsnün bağına
Kırmızı güllerin dermeğe geldim.

Karacaoğlan *derki gönül oğrusu*
Gökte melek, yerde huma yavrusu ,
Ben sana söyledim, sözün doğrusu ,
Soyunup koynuna girmeye geldim.

***

Güzel ne güzel olmuşsun/ Görülmeyi görülmeyi/ Siyah zülfün halkalanmış/ Örülmeyi örülmeyi..

Mendili yudum arıttım/ Gülün dalında kuruttum/ Adın ne idi unuttum / Sorulmayı sorulmayı.

Bahçende gülün güllenmiş/ Şeyda bülbülün dillenmiş/ Koynunda memen kirlenmiş/Emilmeyi emilmeyi..

Benim yarim bana küsmüş/ Zülfünü gerdana dökmüş/ Muhabbeti benden kesmiş/ Sevilmeyi sevilmeyi.

Çağır Karacaoğlan çağır/ Taş düştüğü yerde ağır/ Yiğit sevdiğinden soğur/ Sarılmayı sarılmayı..

* * *

Ala gözlüm ben bu ilden gidersem
Zülfü perişanım kal melil melil
Kerem et aklından çıkarma beni
Ağla gözyaşını sil melil melil..

Yeğin ey sevdiğim sen seni gözet
Karayı bağla da beyazı çöz at
Doldur ver badeyi bir daha uzat
Ayrılık şerbetin ver melil melil.

Elvan çiçeklerin sokma başına
Kudret kalemini çekme kaşına
Beni unutursan doyma yaşına
Gez benim aşkımla yar melil melil.

Karacaoğlan derki ölüp ölünce
Ben de güzel sevdim kendi halimce
Dostlardan haberim al melil melil..
Varıp gurbet ile vasıl olunca
***
Dinle imdi bir nasihat edeyim
Kullar muhanete muhtaç olmasın
Doğru yolu koyup sarpa gideyim
Sevdiğim gönlüne gamlar gelmesin

N'iderler deinsan oğlu n'iderler
Doğru yolu koyup sarpa giderler
Zügürt isen seni deli ederler
İsterim bildiğin iller bilmesin.

Coşkun sular gibi akar su isen
Ararlar bulurlar asıl soy isen
Gayetle severler malı çoğ isen
İsterim akl ile hergiz olmasın

Ben değilim bunu kitap söyleyen
İnip aşkın deryasını boylayan
Dilini dinleyip gıybet eyleyen
Oruç tutup beş vaktini kılmasın

***Karac'oğlan** eydir mala tapıldı*
Dert kalmadı içerime tepildi
İnsana ahrette ik'ev yapıldı
Biri dolup da biri boş kalmasın

***

Arap at üstünde kaldı postumuz
İkrardan döndü mü ola dostumuz
Yarın bir gün kara toprak üstümüz
Çürüdür hey Benli Suna'm çürüdür.

Yağmur yağdı yollarına sapayım
Dinin haktır dost dinine tapayım
Çeviriver al yanaktan öpeyim
Beri dur hey Benli Suna'm beri dur

*Şeşine de **Karac'oğlan** şeşine*
Kurban olam yarin ablak döşüne
Gök kır atınan da çakır kuşuna
Geri dur hey Benli Suna'm geri dur.

KAYNAKLAR:
Hikmet Dizdaroğlu-Türk Saz şiirinde ilkeler - Ülkü s. 20, T.F Dergisi 26. sayı.
M. Necati Karaer - Karacaoğlan. Kültür B. Yayınları 1988
Tahir Kutsi Makal - Karaaoğlan - Toker Yayınları 1977
Müjgan Cumbur - Karacaoğlan - Kültür B. Yayını 1977
Sadi Yever Ataman- Aşık Bülbülü Karaaoğlan - T.F. 1-18. Sayı
Ahmet Özdemir - Radyo için yazdığı program metinleri.

AŞIK ÖMER

Aşık Ömer hakkında ne yazık ki açık seçik berrak bilgiler yok. Bunca araştırmaya rağmen, halk şairlerimiz arasında önemli bir yeri olan Aşık Ömer' in doğum tarihini bile bilemiyoruz. **Bursalı Mehmet Tahir' in** "Osmanlı Müellifleri" adlı eserinde Konya' lı olarak gösterilmekte. Bir şiirinde geçen "Kendim Gözleve' li, Ömer' dir ismim" mısrasına dayanarak Konya' nın Hadim ilçesinden olduğunu söyleyebiliriz. Ordünaryüs Profesör **Mehmet Fuat Köprülü** ise Aşık Ömer' in aslen Aydın' lı olduğunu, daha sonra Hadim ilçesinin Gözleve köyüne yerleştiğini öne sürmekte. Bazı menkıbelerde de bu görüşü doğrulayan kayıtlara rastlanmakta.

Bazı şiirlerinden Aşık Ömer' in orduya girdiği, 4. **Mehmet,** ve **2. Mustafa**'nın padişahlığı zamanında hudut boylarında bulunduğu, uzun zaman İstanbul' da kaldığı, Burba, Sakız, Varna, Sinop, Bağdat ve Tuna boylarını dolaştığı anlaşılmakta. Aşık Ömer'e yakın zamanlarda yaşayan Kayıkçı Kul Mustafa, Temaşvarlı Aşık Gazi Hasan, Benli Ali, Öksüz Dede hatta bir ölçüde Karacaoğlan gibi halk şairlerinde de aynı çoğrafya parçalarının şiire girdiğini görmekteyiz. Ancak, bunların bir bölümünde bu yerleri gezme, gözleme yerine bir hayal ürünü olarak şiire katıldığı söylenebilir.

Kurulalı neler çekmiş/ Yalan dünyaya sorsana ,
Nice bin türlü kan etmiş/ Akan deryaya sorsana..

Bilinmez ne acep aldır,/ Gönül serhoşa misaldir./
Aşıklık ne müşkül bir haldir,/Çeken şeydaya sorsana.

Bu derdin çeresin bilmem/ Akar çeşmim yaşı silmem,/ Olaydın yar ile bir dem,/ Çekip tenhaya sorsana..

Kelamı naz ile söyler,/ Garip gönlüm ne'eyler,/Niçin Cevrü sefa eyler/ Melek simaya sorsana..

Cihanda bulmadım bir yar/Rûz-ü şeb eylerim efkar,/ Der ki ***Ömer*** *cümlemiz var/ Eden Mevla' ya sorsana..*

Üsküdar' lı Hasib' in **"Risâle-i vefayât"** adlı eserinde Aşık Ömer' in ölümüne dair :

"İşidüp ben de vefâtın ana dedim tarih,
Ola Aşık Ömer' in cilvegehi adn-i celil.

mısraları ile tarih düşürüldüğü görülmekte, bunun ebced hesabı ile karşılığı da 1707 yılını göstermekte . Yine, İstanbul **Yemiş İskelesi'** nde türbesi olduğu rivayet edilmekte.

Ancak, bu Aşık Ömer'in Aydın' da doğan ve Konya'nın Hadim ilçesine yerleşen aşk ve sevda şiirleri söyleyen Aşık Ömer' mi, yoksa aruz vezni ile de şiirler yazan, hudud boylarında katıldığı savaşların dışında ömrünü İstanbul'da geçiren Yeniçeri şairi bir başka **Aşık Ömer**'mi olduğu bilinmemekte.

Halk edebiyatı araştırmacısı Cahit Öztelli, Aşık Ömer' in muntazam bir medrese öğrenimi görmemesine rağmen kendini yetiştirerek ve zamanın kültür çevreleri içerisinde bulunarak, diğer halk şairlerine göre üstün bir bilgi seviyesine eriştiğini ayrıca **Karamanlı Şerifî**'den ders aldığını öne sürmekte. Yine bazı iddialara göre, önceleri divan şiiri özentisiyle yazmaya başlamış **"Adlî "** diye takma ad kullanırken sonraları bunu terk ederek Aşık Ömer mahlasını benimsemiş.

Aşık Ömer hakkında kesin bilgilere sahip olmamıza rağmen, halk şairleri arasında oldukça yaygın bir şöhreti var. Kendisinden sonra gelmiş hemen hemen tüm halk şairlerinde etkisi görülmekte. Şiirlerine sayısız nazireler

yazılmış. Bunlardan birisi de yüz yılımızın şairlerinden **Aşık Ali İzzet Özkan'a** ait :

Gel dilberim kan eyleme
Seni kandan kıskanırım
Doğan aydan esen yelden
Seni günden kıskanırım.

Tabibim hışmınan bakma
Ben kulun odlara yakma
Yanağına güller sokma
Seni gülden kıskanırım

Halden bilir haldeşim var
Yola gider yoldaşım var
Üç yaşında kardaşım var
Seni ondan kıskanırım

***Ömer'** im der ben de geldim*
Tazelendi eski derdim
Sen bir kuzu ben bir kurdum
Seni benden kıskanırım.

Aşık Ömer' in şiirlerinden büyük bir bölümünü oluşturan Divanı, taş baskısı olarak bir kaç defa yayınlanmış. Konya' da Mevlâna Müzesi ile İstanbul' da Yahya Efendi Kütüphanesi' nde divanının elyazması nüshaları bulunuyor. Bu divan Sadettin Nüzhet Ergun tarafından yeni harflerle de yayınlanmış.

Bu yüzyılda yetişen halk şairleri içerisinde okuma yazma bilenlerde klasik unsurların etkileri açıkça görülmekte. Saray dili ile halk dili ayrımının oluşması, ister istemez bu sonuçları doğurmuş. Bu sebeple Aşık Ömer' in hem hece hem de aruz vezni ile şiirler söylediği sanılmakta.Ancak, divan şiirine özenerek yazdığı tevhidler, naatlar, bahariyeler, şitâiyeler, gazeller, muhammesler ve museddeslerin klasik şiir tekniği açısından kaydadeğer özellik taşımadığı görülmekte. Diyebiliriz ki, Aşık Ömer' in en güzel şiirleri, hece vezniyle yazdığı ve söylediği şiirlerdir. Bunlardaki halk zevkine uygunluk, anlatımdaki

doğallık, dil bakımından görülen yalınlık hemen dikkati çekmekte. Kendisinden önce yaşamış olan **Katibi**, **Kuloğlu** ve **Kayıkçı Kul Mustafa**'nın etkisi de görülmekte. Şimdi bir şiirini sunuyoruz.

Devlet hümâsını tutayım derken
Uçurdum kolumdan baz elden gitti
Cehd idüp ardından yeteyim derken
Hazır turna ile kaz elden gitti.

Hüdâ' nın virdiğ(i) ne olmadım kail
Gönül ata, dona, dilbere mâil
Olmuş iken bir dem devlete nâil
Kıymetin bilmedim tez elden gitti.

Yine cûş eyledi bu dertli yürek
Sinemi çâk etti bu devr-i felek
Mevla' nın verdiğine kanaat gerek
Gönül çok isterken az elden gitti.

Mevlâm verse, varabilsem yarime
Elim varmaz oldu kisb-ü kârime
Bir kara dumandır çöktü serime
Kış eyyamı geldi yaz elden gitti.

Ömer içini gör bakma dışına
Çektiğin gelmesin kullar başına
Kimse rahm eylemez çeşmin yaşına
Ağlayı ağlayı göz elden gitti.

Aşık Ömer, aşık edebiyatının önemli şairi olduğu gibi, yaratıcı kişiliği ile de başkalarından ayrılmakta, Mevcut şiirlerini incelediğimizde ilhamının ne kadar zengin olduğunu görmekteyiz. Ancak, şairimizin şiirlerinin tamamının derlendiğini söylemek çok zor. Pek çok şiirinin başka şairlerin şiirine karıştığı, pek çoğunun da henüz ele geçmemiş olduğu sanılmakta.

Araştırmacı yazar **Hikmet Dizdaroğlu**'nun bir cönkte bulduğu yayınlanmamış 61 şiiri ile birlikte bilinen şiirlerinin sayısının 750 olduğu tahmin ediliyor. Ancak,

söylediğimiz gibi, bir çok halk şairinin şiirlerinin de Aşık Ömer'e mal edildiğini gözönünde bulundurmak gerekiyor. Şimdi de **Dizdaroğlu'** nun bulduğu şiirlerden ikisini sunuyoruz :

Şarabı çok içirmişler/ Ol nevcivana besbelli/
Kızarmıştır gül ruhları/ Gözleri mestane besbelli.

Yâr korkarım bakışından/ Bana cefa edişinden/
Mahmur mahmur gidişinden/Gene meyhane besbelli.

Bana aşinalık eyler/ Sinemi iki şak eyler,
Sevda beni helak eyler/ Ayan ayane besbelli

Aşık Ömer der ki şahım./ Alma seher vakti âhım/
Gitti gelmedi ol mahim/ Uydu şeytana besbelli...

* * *

Nihal-i kaametin Cananı/ Dala benzer benzemez mi?/Yanağın ey gül- i râna/ Ala benzer benzemez mi ?

Müferrih kakül-i halin/Cihanda yoktur emsalin/
Meğer ki lezzet-i lâlin/ Bala benzer benzemez mi?

Nedir gerdanındaki fül fül/Gözün bir kase-i pür-mül/
Muhabbetkarların müşkül/Hale benzer benzemez mi ?

Ömer hicrinle matemde/Bayan et sanii kimde/Eriyip
Kuti-i femde/ Hala benzer benzemez mi ?

Aşık Ömer, bol söylemesi ve yaratmasına rağmen edebi değerini korumasını başarmış. Yaşadığı sosyal hayatın ve çevresinin etkilerini mısralara, kıtalara edebi bir dil ve anlatım biçimiyle yansıtmış. Özetlemek gerekirse Aşık Ömer kendisini tekrar etmemiş, bugüne çok iyinin yanında kötü sayılabilecek ender şiirler bırakmış.

Cönklerin okunması güç yazılarla yazılmış olması, cönk sahiplerinin belli bir kültür düzeyinde olmaması bazı yakıştırmalara, kelime ilavelerine vezin ve kafiye bozukluklarına sebep olmakta. Bu durum diğer halk şa-

irleri gibi, Aşık Ömer' in de en büyük şansızlığını meydana getirmekte. Cumhuriyet döneminin ünlü şairlerinden **Behçet Kemal Çağlar'** ın da halk şiiri tarzı eserlerinde Ankaralı Aşık Ömer mahlasını kullandığını, gerçek Aşık Ömer' in etkisi ile çok güzel koşmalar yazdığını hatırlatmak istiyoruz. Aşık Ömer'in bir kaç koşması ile bir fikir vermesi açısından divan şiiri tarzı bir gazelini yayınlıyoruz :

Cihanı Şöyle bildim ki/ Hemen bil ki harabistan/
Kısmetini hemen derle/ Fenadır bu diyaristan.

Eğer bay ü eğer edna/ Vefasın görmedim asla/
Yıkılası fena dünya/ Bu bir meşakkatkâristan.

Vücudun oladan berbad/ Edegör taatı mutad,/
Bu can bir kuş asıl sayyat/ Bu sahralar şikeristan.

***Ömer** der sonun görsen/ Hüma gibi göğe ersen,/*
Nice bin yıl ömür sürsen/ Yolun ahir mezaristan...

* * *

Salınıp seyran yerine/Çıkan dilber kiminsin sen?
Siyah zülfün mah yüzüne/ Döken dilber kiminsin sen?

Baktım gözüne kaşına/ Benzettim hüma kuşuna/
Beni hicran ateşine/Yakan dilber kiminsin sen?

Payine yüz süren kullar/ Demadem medhin iderler/Al yanak üstüne güller/ Takan dilber kiminsin sen?

***Aşık Ömer** gayre varma/ Varıp divânına durma/*
Ela göze siyah sürme/ Çeken dilber kiminsin sen?

***

Ela gözlerine kurban olduğum
Yüzüne bakmaya doyamadım ben
İbret için gelmiş derler cihana
Noktadır benlerini sayamadım ben

Aşkın ateşidir sinemi yakan
Lutfuna erer mi cevrini çeken
Kolların boynuma dolanmış iken
Seni öpmelere kıyamadım ben.

Terkeyledim ağalarım beylerim
Bozbulanık seller gibi çağlarım
Anın için ah ederek ağlarım
Ayrılık oduna doyamadım ben.

Kaldı deli gönül kaldı hep yasta
Mevlam erdir beni murada kasta
Aşık Ömer eder sevgili dosta
Allahasmaladık diyemedim ben.

* * *

Gönül bu bezm-i âlemde gelen gelsün gidenden geç
Sana vaslı müyesser olmayan misk-i Huten'den geç

İşittim yâd ile işret edermişsin benim ömrüm
Kerem kıl gel gözüm nûru ya ondan geç ya benden geç.

Nasihat tutar isen gel sakın sen düşme ardına
Eğer geçtiyse senden yürü durma sen geçenden geç

Vücudun koyasın efkara gamlar verdi yağmaya
Dediler ki yeter durdun yürü burc-i bedenden geç.

Kırılaydı şu dünyada dahi kılmayu ben engel
Dediler ki melek-simâ periye sen ***ÖMER****' den geç.*

***

***

Dedim dilber yanakların kızarmış
Dedi, çiçek taktım gül yarasıdır.
Dedim, tane tane olmuş benlerin
Dedi, zülfüm değdi tel yarasıdır.

Dedim dilber sana yazıldı kânım
Dedi, neler dersin benim sultanım
Dedim kimler sarmış ince miyânın
Dedi, kendim sardım kol yarasıdır.

Dedim, bu Ömer'in aklını aldın
Dedi, sevdiğine pişman mı oldun
Dedim dilber niçin sararıp soldun
Dedi çektiklerim dil yarasıdır.

KAYNAKLAR
Himet DİZDAROĞLU: Aşık Ömer'in yeni şiirleri Ülkü S. 20
Hasan Köksal: Türk Halk Edebiyatı -Üçdal Neşriyat - İST.
Şükrü ELÇİN: Halk Edebiyatına Giriş-Kültür Bak. Y. N. 52 ANK.
T. Kuti MAKAL: Türk Halk Şiiri Antolojisi Toker Y.
Sadettin Nüzhet ERGUN: Aşık Ömer Divanı-Maarif K. İST.

DEDEMOĞLU

Halk edebiyatını, özü ve ideolojisi bakımından, tekke edebiyatı ve aşık edebiyatı diye iki kola ayırmamız mümkün.

Bildiğiniz gibi tekke edebiyatı din ve tasavvuf edebiyatıdır. Sözlü şiir tarzının **"İslâm töresi"** içerisinde bir devamı da diyebiliriz. 13. yüzyılda **Yunus Emre** ile başlamış ve yüzyıllar boyu süre gelmiştir.

Tekke edebiyatının ürünleri arasında, yeni bir fikirin, islâm idealinin toplumumuzun ruhuna nasıl geçtiğini, nasıl geliştiğini, nasıl inanış ve bağlanış halini aldığını ve bundan ne gibi mezheplerin, tarikatların doğduğunu bol bol bulabiliriz.

Aşık edebiyatına gelince, islamlıktan önceki sözlü şiir tarzının bir devamı olduğunu söylemekteyiz. Ama, edebiyat tarihimizde bir dönem var ki, 13 ile 15. yüzyıllar arasında Türk halk şiirinin yalnızca tekke ve tarikat şairlerince temsil edildiği görülmektedir. Daha doğrusu bu yüzyıllardan, din ve tarikat dışı halk şiirinin temsilcileri diye nitelendireceğimiz sanatçı ve eserler bize ulaşamamıştır.

Ama, bu dönemin iki büyük şairi, **Yunus** ve **Kaygusuz Abdal'ın** yaratmalarında yalnız din ve tarikat konuları ile sınırlı kalmadıklarını da belirtmek gerekir.

Diğer yandan, bu dönemin şairleri, daha sonraki "âşık şiiri" ni etkilemişlerdir. Aşık şiirinin nazım ölçüleri ve biçimleri, daha önceki dönemdeki ölçü ve biçimlerin gelişmesi olduğu gibi, dil konu, üslup, şiir imgeleri gibi hususlarda da aynı geleneğin sürdürülmekte ve

geliştirilmekte olduğu bir gerçektir. 16. Yüzyıldan sonra, din ve tarikat dışı halk şiiri akımının giderek güç kazandığı, bir okul haline geldiği gözlenmektedir. Ama, her iki türü **Yunus' ta, Kaygusuz' da, Hacı Bayram' da, Eşrefoğlu'nda** olduğu gibi birlikte yürütenler de çıkmıştır ve günümüze kadar gelmiştir.

Bu açıklamalardan sonra sözü **Dedemoğlu' na** getiriyoruz :

Anadolumuzun bir çok yöresinde dilden dile telden tele bazı nefeslerinin ve deyişlerinin yaşamakta olmasına rağmen kendisi hakkında hemen hemen hiç bir şey bilmediğimiz halk şairlerimizden birisi de Dedemoğlu'dur. **Sadettin Nüzhet Ergun**'un Bektaşi Şairleri adlı kitabındaki yalnızca dört şiirinin kayıtlı olduğu bir de **Ziya Gürel**' in hakkında kısa bir araştırma yaptığını biliyoruz. Bazı cönklerin dışında yayınlanmış ve gün ışığına çıkarılmış başka bir kaynağa rastlamak mümkün değil.

İşte bu sebeple Dedemoğlu hakkındaki bilgileri cönklerde bulabildiğimiz şiirlerinden çıkarmaya çalışı yoruz. Öncelikle Dedemoğlu'nun tekke edebiyatı geleneği ile âşık edebiyatı geleneğini ortak olarak yaşatan halk şairlerimizden biri olduğunu söyleyebiliriz. Sungurlu ve Alaca ilçelerinde yaşadığı sanılıyor. Araştırmacı **Ziya Gürel** : *"En çok bilindiği ve tanındığı yerler olması itibariyle Dedemoğlu'nun Çorum ve civarında yaşamış olduğu ihtimalini kuvvetli bulmaktayız. Nitekim Sivaslı birkaç Aşık, Dedemoğlu'nu bilmiyorlardı. Halbuki Çorum ve yöresindeki köylerde bu ismi ve onun birkaç deyişini herkes bilir."* diye yazmaktadır.

Ancak, görülmektedir ki, Dedemoğlu Sıvas ve yöresinde de bilinmektedir. Hatta, zaman zaman TRT programlarında ezgisini dinlediğimiz Dedemoğlu' na ait **"Yürü bire çiçekdağı"** adlı türküyü repertuvarımıza Sıvaslı Halk şairlerinden **Ali İzzet Özkan** kazandırmıştır.

Yörü bire Çiçekdağı/Sende suna boylum galdı/
Hep guşların dönüm çağı/ Bülbülün goncası soldu.

Bakarım ki yar gelecek/Yareme merhem olacak/
Mısır'a Sultan olacak/Yusuf-ı Kenanım geldi.

Göllerde küçücük Suna/ Sesi hayat verir ana/Ben ağlarım yana yana/ Firkatı figanım geldi.

Dedemoğlu ne hal oldu/Dünya haldan hala kaldı/Tez seviştik tez ayrıldık/Ahırı pişmanım geldi.

Dedemoğlu' nun bazı deyişleri, tanık olduğu ve içinde yaşadığı olayların kendisinde yarattığı duyguları, umutsuzluklarını, hınç ve emellerini anlatır gibidir. Zaman zaman sunnilere karşı hasımane sözler ettiği, zaman zaman da başarısızlığının, umutsuzluğunun ve bu dünyada gerçekleştiremediği hesaplaşmanın öteki dünyaya havalesi ile bir teselliye, tatmine yöneldiği görülmektedir :

Kalbi kara yezit ne tanedersin
Er, Muhammet meydanında bell' olur
Ben müminim deyu dava kılarsın
Er, Muhammet meydanında bell' olur

Ta ezelden ezel aduvsün bize
İşin gücün gıybet mesavi söze,
Sizin kendi belanız yetişir size
Er, Muhammet meydanında bell' olur.

Bir gün olur şu fenadan geçilür
Melekülmevt dolusundan içilür
Yarın andan yahşi yaman seçilür
Er, Muhammet meydanında bell' olur.

Biliri korsun da bilmezi yazan,
Benlik getirüp de yolunu azan,
Koy düşsün deyü kuyular kazan
Er Muhammet meydanında bell' olur.

Dedemoğlu der ki hey yüzü kara
Varlıktan geçüp te gelmezsin dara
Size bundan başka bulunmaz çare
Er, Muhammet meydanında bell' olur.

Sunduğumuz bu şiiri, tarihi bir olaya bölgede yaşanılan Şah Abbas isyanına bağlamak mümkündür.

Abbas isminde İran' dan sığınmış birinin, Çorum ve Mecitözü bölgesindeki köylerden derlediği ikibin kişilik bir kuvvetle Osmanlı Devleti' ne karşı isyan ettiği, Vilayet halkından teşkil edilen Osmanlı kuvvetleri tarafından bozguna uğratıldıkları ve bu isyanın hicri 1127 yılında meydana geldiği tarih kitaplarında kayıtlıdır. Buna göre, Dedemoğlu'nun 17. yüzyılın sonlarına doğru yaşamış olduğu anlaşılmaktadır.

Pir Yakup adlı bir halk şairinin eski ünlü aşıkları da zikrettiği şiirinde Dedemoğlu' nun adı geçmektedir. Yine Dedemoğlu adlı, bazı duvazimam şiirlerinde de geçmekte. Bu diğer verilişte tarikat ülkülerine bağlılığın etkisi varsa da, onun anlatma gücünü ve kendine özgü hayallerini de yabana atmamak gerekir.

Genellikle halk türkülerimizde sıkça rastlanan "turna" motifi, bu zümre şairleri tarafından da benimsenmiş, ayrıca turnaya kutsal bir mahiyet verilmiştir. Dedemoğlu' nun turnalar ile ilgi birkaç deyişi biliniyor. Sunacağımız şiirde Pir Sultan' a yakın motifler işlenmekte :

Sefil evlerinden sökün mü geliyon
Ne acayip dertli ötersin Turnam ,
On iki imamın katarına dizilmiş
Kırkların simasın tutarsın Turnam .

Üçler seninle biledir bile,
Yediler de avazına katıla,
Ol Hızır Nebi'm yoldaşın ola,
Güruhu Naciyle yatarsın turnam,

Yaz bahar ayları doğup gelince,
Gökyüzüne pervaz vurup ağınca,
Yavru şahin tellerine değince
Yetiş Ali' m deyü ötersin turnam.

Ali' nin avazı sende bulundu
Ötme garip garip bağrım delindi
Dostun ahvalından sözler gelindi
Gönüllerden gamı atarsın turnam.

***Dedemoğlu** aşkın hattını yazdım,*
Bilmem Leyla' mıyım Mecnun mu gezdim
Yoksa ak göğsünün bendin mi çözdüm
Can ver ki canana yetersin turnam.

Dedemoğlu' nun divan şairi Fuzuli' den etkilendiği biraz önce sunduğumuz şiirden anlaşılmakta. Fuzulinin "Canlar verüp senin gibi canana yetmişem" mısrası ile şiirin son kıtasının son mısrası benzerlik göstermekte.

Fuzuli' nin diğer tarikat şairleri üzerinde de etkili olduğu bilinmektedir. Ayrıca; Fuzuli' nin adı, asıl halk aşıkları denilen *"Yedi Aşıklar"* ın her zaman başında gösterilmiştir. Dedemoğlunun şiirlerinden bir kaç örnek veriyoruz.

Gel bugün seninle bile olalım
Gayri sevda ile Hakka varılmaz
Muhammed' i muhabbetle bulalım
Muhabbetsiz Muhammet' e varılmaz

Muhabbettir Muhammed' e bulaşan
Muhabbetle olur gönüller ruşen
Bu meydanda vasfı halin danışan
Yarınlar mahşer günü nâra sürülmez.

Vasfı halin sorulmazsa bu cemde
Özü çürük yüzü kara divanda
Mahrum kalmaz Hakkı candan sevende
Derdi çekmeyince derman bulunmaz.

Fani derler bu dünyanın adına
Tapmıyalım bu bu dünyanın tadına
Müminler dünyada bir kisbetine
Kisipsiz kazançsız Hakka varılmaz.

Dedemoğlu *bir marifet kisbeyle*
Mürşit nefesidir bu yurmuş böyle
İstersen dünyayı altından eyle
Bu mülk bize baki değil durulmaz.

* * *

Çark çevrildi dolap döndü/ Ahir zamana düşüptür/Ay yerinde gün yerinde/ Küfran saline düşüptür.

Yerindedir gece gündüz/ Örgülü terazi yıldız/ Bir hanhara gidelim biz/ Yollar dumana düşüptür.

Yağmur yağar biter otlar/Mevcut gelür dürlü nimetler/ Yâr ilen danışır yârlar/ Har gülüstan düşüptür.

Bülbülün zarı figanı/ Doldurur iki cihanı/Şu dünyanın sonu fani/ Kavli yalana düşüptür.

Dedemoğlu der hasretten/ Yandı yüreğim gayretten/ Umarım ki inayetten/ Şahı Merdan' a düşüptür.

KAYNAKLAR:
Saadettin Nüzhet Ergun-Bektaşi şairleri C.3 Maarif Kitabevi
Ziya Gürel - Dedemoğlu'nun Deyişleri - Ülkü Dergisi 1948 C. 2 S. 21-22

GEVHERİ

Gevheri ile ilgili yaptığımız araştırma, acı gerçeği bir kez daha karşımıza çıkardı. Pek çok yazımızda belirttiğimiz gibi, halk şairlerimizin hayat hikayeleri çoğu zaman yazıya geçirilmediği, ya da çok sonraları bölük pörçük saptandığı için Gevheri benzeri çok ünlülerin bile hayatlarının bir çok bölümü karanlıkta kalmış. Doğum ve ölüm yıllarını, nereli olduklarını bilmiyoruz. Bunun için şiirlerindeki kimi ipuçlarından, ya başka şairlerin söylediklerinden ya da çeşitli kaynakların yetersiz verilerinden sonuç çıkarmaya çalışıyoruz. İtiraf edelim ki, bunlar her zaman kesin ve inandırıcı olmuyor.

Önceki bölümlerde tanıttığımız **Kayıkçı Kul Mustafa, Aşık Ömer, Pir Sultan, Karacaoğlan** ve diğer halk şairlerimizin hayat hikayeleri hakkında bildiklerimiz çoğunlukla söylentilere dayanmakta. Yazılı belgelere dayalı bilgiler yetersiz kalmakta, bazen de birbirleriyle çelişmekte. Gevheri de bunlardan biri. Kimi kaynaklara göre asıl adı Mustafa, kimilerine göre de Mehmet. Kesinlik kazanmayan söylentilere göre **Kırım'** da doğmuş. 17. Yüzyılın ortalarında doğduğu sanılıyor. Şiirlerinden birinde Köprülü **Fazıl Ahmet Paşa' nın Uyvar** seferini, bir başkasında da **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa**'nın Viyana seferini anlatması bu tahmini kuvvetlendiriyor.

Kırım Hanı **Selim Giray'** ın 1688 yılında İstanbul'a gelmesi dolayısıyla yazdığı methiye, O'nun 17. asrın ikinci yarısında yaşadığını göstermekte. Yine bir koşmasında 1127, yani 1715 tarihi geçerken, bir başka koşmasının son dörtlüğünde de 1150 tarihinin geçmesi, karşılığı olan 1737'de sağ bulunduğunu ve yüz yıla yakın bir süre

yaşadığını bize anlatmakta. Şimdi bir şiirini okuduktan sonra kaldığımız yerden devam etmek istiyoruz :

Seni bana gayet güzel dediler
Göster cemalini görmeye geldim.
Bir buseni derde derman dediler
Gerçek mi efendim sormaya geldim.

Senin işin yiyip içmek dediler
Yadlar ile konup göçmek dediler
Göğsün cennet koynun uçmak dediler
Hak nasip ederse görmeye geldim.

Şikayet eylesem beylerbeyine
Bu gönül tutuştu hüsnün gülüne
Bağmanın olayım bahçe bağına
Kırmızı güllerin dermeye geldim.

Gevheri de der ki canlar canısın
Mısır şehrinde Yusuf sanisin
Güzellerin şimdi sen sultanısın
Kul olup kapında kulluğa geldim.

Şiirlerinden anladığımıza göre Gevheri, diyar diyar gezmiş. Bir koşmasının son dörtlüğünde :

"Seni bana beni sana dost dersen
Dinleyip sözümü ezber edersen
Gevheri der şahım beni istersen
Ta Arabistan' ı, Şam' ı yokla gel."

diyerek sevgilisini yanına çağırırken O'nun Arabistan'a kadar gittiğini, yine bir başka eserinin son dörtlüğünde :

"Gevheri der düştüm bu gam baharına
Tahammül olunmaz yarin kahrına
Azmeyleyüp gelsün Bursa şehrine
Bulmak ister ise eğer yar beni.."

diye feryat etmesinden Anadolu şehirlerinde de dolaştığını anlıyoruz.

Rumeli serhadlerinde dolaştığı, bir çok seferlere katıldığı görülüyor. **Eğri Kalesi**' nin sol Kolağası ve Alaybeyi **Ahmet Ağa**' nın şehit düşmesi üzerine söylediği ağıt, bu görüşü kuvvetlendiriyor. Bir süre **Hattat Fahri Paşa**' **nın** Divan katipliğini yaptığı biliniyor. Serhadlerde bulunduğu süre içerisinde gazilere şiirleriyle hitap etmesi dikkati çekmekte, Şiirlerinin **"Be", "bre"** gibi ünlemlerle başlaması bize yeniçeri şairlerini hatırlatmakta. İşte bir örnek :

Hey ağalar zaman azdı/ Düşmüşe il üşer oldu/ Küllükte sürünen eşek/ Cins atla yarışır oldu.

Palas üstünde yatmayan/ Bıyığ'na pala batmıyan/ Porsuk ardından yetmiyen/ Ceylana ulaşır oldu.

Evlerinin önü yazı/ Yazılır turnası kazı/ Yaşına yetmedik kuzu/ Koç ile vuruşur oldu.

***Gevheri** der işler hata/ Katırlar baskındır ata/ Olur olmaz maslahata/ Çocuklar karışır oldu.*

Gevheri aruz vezni ile de şiirler yazmış. Ancak büyük bir başarı gösterdiğini söylemek zor. Asıl ününü hece vezni ile yazdığı şiirlerde göstermiş. Şiir dışında musuki ile ilgilendiği sanılıyor. Bildiğimiz "gevheri" makamının ona ait olduğu öne sürülmekte.

Eserlerinde sık sık felekten şikayet etmesi, günlerini mutluluk ve huzur içinde geçirmediğini göstermekte. Mizaçlarının da benzemesi sebebiyle **Fuzuli**' nin etkisi altında kaldığını söyleyebiliriz. Şiirlerinde biraz önce sunduğumuz örnekde görüldüğü gibi yaşadığı devri yer yer hicveden mısralara rastlanıyor. Tasavvufi konulara az da olsa yer vermiş. Ancak çoğunlukla sosyal duygular yerine kişisel duyguların hakim olduğu anlaşılmakta.

Dost bağının meyveleri erişti
Ayva benim, elma benim, nar benim;
Çeşmim yaşı ummanlara karıştı,
Cefakarım, sitemkarım var benim.

Yedi derya boz bulanık selimden
Halkı alem aciz kaldı dilimden,
Ben bülbülüm, ayrı düştüm gülümden,
Efgan benim, matem benim, zar benim.

Mail oldum kisvesine, tacına,
Bendolmuşum siyah zülfün ucuna
Mansur gibi asılırım saçına,
Kakül benim, perçem benim, dar benim

Gevheri der kime gönül katayım,
Cevherimi nadanlara satayım,
Dost bağında bülbül gibi öteyim ,
Gülşen benim, güller benim, har benim .

Gevheri' nin şiir dünyası renkli ve hareketlidir. Herşeyden önce aşıktır o. Yanık bağrının ateşini mısralarında hissetmek mümkün. Hep sevgilisinin peşinde koşar gibidir. Kuşkusuz, her aşık gibi tek arzusu kavuşmaktır. Ancak, koştukça, kavuşmak için çoşup taştıkça kaybeder. Harap, yaslı, umutsuz, serzeniş ve sitem dolu olarak sorar :

Beni Mecnun edip ey saçı Leyla,
Aklü fikrim alup kande gidersin?
Evveli yüz verüp ya şimdi cana,
Ferdalara salup kande gidersin?

Terkettin lütfüna layıklarını,
Daim cevrin çeken sadıklarını,
Uydurup ardınca aşıklarını
Ateşlere yakup kande gidersin?

İltifat edersin ağyare hemin
Boynun büküp binkez eylesem yemin
Zülfüne eyleyüp sebaya yemin
Bölük bölük edüp kande gidersin?

Bağı letafette ayşü işrette,
Ağyar ile her dem bezmi ülfette
Gevheri esirin derdi firkatte
Yeni dostlar bulup kande gidersin?

Gevheri' nin gönlünde aşk, gücünü onun hayatından alan bir ışık gibidir. Bu ışığın dairesinde yalnız kendi dünyası vardır. Kendi dünyasından ayrıldığı kendi rüyasından ayıldığı anda, karanlıklar içerisinde boğulacağını sanır.

Bu sebeple aşkın acısıyla kıvransa, yanıp kül olsa bile, gönlünün içinde tutuşan ışıktan başka ışık istemez. Her türlü dünya nimetini reddeder.

Gönlümün matlubu ruhu revanım
Dönmezim yolunda bin kan olursa
Ne mümkün ayrılmak çıkmadan canım
Severim kainat düşman olursa.

Bihude bu cismim odlara yakmam
Herkese meyledüp su gibi akmam.
Cemalinden özge didare bakmam
Karşımda Yusufi Kenan olursa.

Dünya menali, malı neylerim
Bülbülüm gülzarı , harı neylerim.
Ben senden özge bir yari neylerim
Huriler içinde gılman olursa.

Seninle ettiğim aht ile peyman
Yardımcımız olsun ol gani Sübhan
Görünmez gözüme mahbubi cihan
Her biri afeti devran olursa.

Gevheri der hased sararsın solsun
Sana kemlik eden Mevladan bulsun
Olursa efendim sen gibi olsun
Alemde sevgili canan olursa.

* * *

Bu benim divane gönlüm/Yine hubdan huba düştü/ Hesapettim ben payıma,/Bir kameti tuba düştü.

Durmuş bana hüsnün öğer/ Zülfü sinesini döğer/ Kimi atlas diba giyer/ Şükür bize aba düştü.

Kiminin meskeni külhan,/ Kimi geda, kimi sultan/ Kimisi yar ile mihman,/ Kimi yardan cüda düştü.

Gevheri der bu ne demler/ Akıttım gözümden nemler/ Bunca çektiğim sitemler/ Her bir dosttan caba düştü....

Kuşkusuz aşk bir ihtiyaçtır. Hayatın pek çok problemi, Gevheri' ye bu ihtiyacı unutturmamış. Kalbi sürekli olarak sevgilisinin yanında kalmış. Gurbet elde hatırladığı yalnızca sevgilisidir. Hayalında yalnızca onun yüzü vardır. Onu düşünür, ondan söz eder. Uzaklara gittikçe bir başka öksüzleşir, bir başka ağlar:

Bana yardan vaz geç derler/ Ben geçerim gönül geçmez./ Üftadesi çoktur derler, / Ben geçerim, gönül geçmez.

Aşkına düştüm ne çare,/ Sataşmışım ahu zare,/ Çekerlerse beni dare./ Ben geçerim, gönül geçmez.

Aşk tuzağına tutuldum/ O yare yandım yıkıldım/ Ara yerde ben çekildim/ Ben geçerim gönül geçmez.

Seni bana veren haktır/ Kuzum aşıkların çoktur./ Severim, inkarım yoktur./ Ben geçerim gönül geçmez.

Gevheri *der o kaşların./ Aşka çoktur işlerin/ Harman sonu dervişlerin/ Ben geçerim gönül geçmez.*

Gördüğü vefasızlıklar, çektiği cefalar, Gevheri' yi zaman zaman kayıtsız, insafsız, zalim yapmıştır. Daha doğrusu Gevheri böyle görünmeye özenmiştir. "**Ne kıyas edersin behey bivefa,/ Şu dünyada sensiz olamaz mıyım?**" diye kafa tutarken çok geçmeden hırsı geçmekte :

"Gurbete düşeli sevmişim seni ,
Yoluna koymuşum bu canü teni ,
Lütfeyle kapından reddetme beni ,
Ayağın tozunu silemez miyim?"
diyebilmektedir.

Gevheri' nin ünü yalnızca yaşadığı yüzyılda kalmayıp günümüze kadar yayılmış. Yaygın şöhreti bazı divan şairlerini kıskandırmış, hicviyeler yazılmasına sebep olmuş. Takdir edenler ise nazireler yazmış.

Gevheri' nin değişik kaynaklarda bu güne kadar 600' e yakın şiiri yayınlanmış. **Sadettin Nüzhet Ergun, Hikmet Dizdaroğlu, Cahit Öztelli, Nihat Sami Banarlı** gibi pek çok edebiyatçımız Gevheri hakkında araştırmalar yapmış ve yayınlamışlar. Ellerine geçirdikleri cönklerde kalmış şiirlerini gün ışığına çıkarmışlar.

Gevheri' nin pek çok divan tarzı şiiri ve müstezatları bulunuyor. Bunların dili biraz daha ağır. Müstezad türü şiirlerinden de bir örnek aşağıda yer almıştır :

Dilber sana ben gözleri mestan demedim mi,
Fettan demedim mi?

Efgan ederek ben de bu giryan demedim mi ,
Nalan demedim mi?

Meftun olalı sen mehitaba gönülden,
Ah ne gelir elden?

Kaddimi hilâl eyledi devran demedim mi,
Hicran demedim mi?

Sevmez beni yar niceyedek şahı levendim,
Sen kendi efendim ;

Gel sevdiceğim eyleme bühtan demedim mi ,
Her an demedim mi?

Ermem ne acep kadri visaline murada ,
Bu devri fenada;
Eyyamı şerif Gevheri kurban demedim mi ,
Ferman demedim mi ?

KAYNAKLAR:
Ahmet Özdemir: Radyo 2 için hazırladığı program metni
M.Halit Bayrı: Gevheri İstanbul 1958
M.Fuat Köprülü: Saz Şairi Gevheri İst. 1929
Sadetin Nüzhet Ergun: Halk Şairleri Gevheri 1928
Hikmet Dizdaroğlu: Gevheri'nin ölüm yılı TF Şubat 1980
N.Sami Banarlı: Gevheri'den parçalar Atsız Mecmua 1931

DERTLİ

Yaşayan Türk şiirinin hemen hemen her dalında izlerinin devam ettiğini gördüğümüz Dertli hakkında da yeterli araştırmaların yapılmadığını, bugün halkımızın musuki dağarcığında yaşamakta olan türkülerinin, şarkılarının bile tam anlamıyla derlenip yazıya aktarılmamış olduğunu üzüntü ile tespit ediyoruz.

1928 yılında **Çankırılı Talat Bey'** in yayınlandığı kitaptan sonra, **Şemsettin Kutlu' nun** yine **Talat Bey'** in özel araştırma ve notlarından yararlanarak bir kitap yayınlandığını görüyoruz. Bunlardan başka da mecmua sayfalarında kalmış çeşitli yazıların dışında kayda değer bir bir yayın bulmak mümkün değil.

Halbuki, halkın efsaneleştirdiği, adı üzerine hikayeler düzdüğü, üzerinde bir çok rivayetlerin kurulduğu, dilden dile, telden tele, kulaktan kulağa yaşamakta olan Dertli hakkında pek çok kitap hazırlamak mümkün. Hayat hikâyesine geçmeden önce bir koşmasını sunmak istiyoruz :

Bahar Seli gibi dağlar başında
Gör nice durlandım, nice bulandım.
Bir dârü'şşifadan boşanmış gibi
Sürüyüp zenciri hayli dolandım.

Ömrüm helak ettim senin peşinde,
Yüz bin çile vardır her bir işinde,
Hicran ocağında, aşk ateşinde
Ciğer-kebab oldum, gör nice yandım.

Gahi sail gibi düştüm yollarda.
Gahi Mecnun gibi kaldım çöllerde,
Bir kısmet cem' ine gurbet illerde
Çok meşakkat çektim, çok yuvarlandım.

Bıktım şu sofunun ibadetinden
Usandım müşridin icazetinden
Geçtim o tekkenin kerametinden
Felek çilesinden bezdim usandım.

Himmeti bu imiş bize pirlerin,
Hizmetin eyledim nice mirlerin,
Hayli müsellimin, çok vezirlerin
Sayesinde bir Dertlilik kazandım.

Asıl adı **İbrahim** olan, bir süre **Lütfi** mahlasını da kullanan Dertli, 1772 yılında Bolu' nun **Yeniçağa** bucağının **Şahnalar** köyünde doğmuş. Babası Bayraktar Ali Ağa öldükten sonra, bir toprak anlaşmazlığı sebebiyle köyünü terk ederek yakınındaki Deveciler köyüne gitmiş. Ne var ki, onun aklından taşı toprağı altın denilen İstanbul hiç çıkmıyormuş. Sonunda yirmibeş yaşlarındaki İbrahim, bir arkadaşı ile birlikte İstanbul' un yolunu tutmuş.

Bilmez ki, İstanbul işini bilmeyenler, gemisini yürütemeyenler için taşı toprağı altın bir şehir değildir. Zalimdir, amansızındır. Çamaşır yıkayıcılığına kadar çeşitli işler deneyen İbrahim başarılı olamamış ve sıkıntıya düşmüş. Ayrıca, Padişah **III. Selim'in** çıkardığı bir ferman gereğince **"çiftçi ve bekar taşralıların İstanbul'da belli bir süreden fazla kalmaları engelleniyormuş."** Bu yüzden İstanbul' dan ümidini keserek, Selçuklu İmparatorluğunun bir zamanlar görkemli başkenti olan **Konya' ya** gitmiş.

İbrahim, Konya' da beş yıl boyunca Hacı Asım Usta adında tarikat ehli bir ihtiyarın işlettiği kahvehanede ocakcılık etmiş. Hacı Asım Usta' nın kahvehanesi bir arifler, şairler toplantı yeri olmalı ki, genç İbrahim bunların sohbetlerini dinleye dinleye kendini olgunlaştırmış. Şiire, edebiyata, tasavvufa karşı yönelişinde bu kahvehanenin

ve Konya ortamının etkisi kesin. İbrahim, şiir ve tasavvufla birlikte saz çalma ve musuki ile uğraşma eğilimini de Konya' da edinmiş. Hayatının sonuna kadar da sürdürmüş. Artık sazının nağmelerine sözünü katmakta, manzumeler düzmekteymiş.

Lütfi mahlası ile koşmalar, nefesler, divanlar söyleyen İbrahim' in adı duyulmaya başlamış. Derken yollara düşmüş. Halep ve Şam' dan sonra Mısır' a yerleşmiş. On yıl burada kaldıktan sonra yuva özlemine dayanamayarak köyüne dönmüş. Bolu ve çevresin de sazı ve sözü ile büyük ilgi görmüş...

Aşığımız, doğup büyüdüğü kırların havasını bol bol ciğerlerine çekerek özlemini giderirken, artık çoluğa çocuğa kavuşma, pek varlıklı olmasa da huzurlu bir ömür sürmek istediğini de duyurur. Eşi dostu, Hafize adında dul fakat genç bir kadınla evlendirir. İki erkek çocukları dünyaya gelir. Ancak, çok geçmeden gezginciliğin, başı boşluğun ve bazı alışkanlıkların esiri haline gelmiş olan İbrahim yöresinden sıkılır.

Köyünden ilk ayrılışları kısa sürelidir. Biraz dönüp dolaşır, içindeki kurtları döker ve yeniden çoluk çocuğunun yanına döner. Ama giderek köyden ayrılışı ile dönüşü arasındaki süre uzamaya başlar. Eşi Hafize kadın bu durumdan hoşnut değildir. Sık sık yakınmalara başlar. Dertli de elbette bu durumun ezikliği ve bilinci içerisindedir :

Hatırlayıp sual etmez halimden
Kirpikleri kara, kalem kaşlı yar
Zikr-ü fikri gitmez benim dilimden
Anadan gülmedik, garip başlı yar.

Esb-i aşka süvar olsam yakışmaz
Hûn-i dîdem deryâlara karışmaz
Çoktan beri kusûlüdür barışmaz
Benim ile mercimeği taşlı yar.

***Dertli** sefil sefil gurbet illerde*
Beyhude şöhreti gezer dillerde
Paşam gelür deyu gözü yollarda
Elleri kınalı, gözü yaşlı yar..

Fakat, aşığımız bir kumarcının kumardan, bir içkicinin içkiden yakasını bir türlü kurtaramadığı gibi, durup dinlenmeden şikâyetçi olduğu bu "gurbet iller" den vazgeçmeyi de başaramaz :

Kirâman katibin, hame-i kudret
Yazılmış alnımıza kara yazılar
Bir taraftan gurbet derdi ile mihnet
Ah ettikçe yaralarım sızılar.

Aksine dönmekte bu çarh-ı devran
Bilmem bu sözümde var mıdır noksan
Biz gurbet ilinde sefil sergerden
Bilmem ne haldedir körpe kuzular?

***Dertli** ölüm haktır, asan demişler*
Ölümden beterdir hicran demişler
"Hubbü'l vatan min'el' iman" demişler
Gönül ol sebepten vatan arzular.

Yanıp yakılmasına rağmen gezgincilikten, başıboş bir ömür sürmekten kopamaz. İçkiye düşkünlüğü giderek artar. Sağlık durumu sarsılır. Kılığına kıyafetine özen göstermez. Bu dengesiz düzen içerisinde on- onbeş yıl geçirir. 1826 sıralarında, çevrede sürdürdüğü gezginciliği artık onu doyurmaz. Önce Konya' ya gitmeye niyetlenir. Sonra yenik düştüğü İstanbul'a aklını takar. Çünkü şimdi yirmibeş yaşlarında köy delikanlısı değildir. Konya, Şam, Kahire gibi yerlerde yıllar geçirmiş, görmüş görüştürmüş, ermiş eriştirmiş adını duyurmuş sazı kulakları okşamakta, sözü şiirleri cönklere geçmekte olan ellilik bir halk şairidir.

İstanbul'a yirmibeş-otuz yıl sonra yeniden gelişinde horlanmaz. Halk yığınlarının ürünü olan edebiyat artık eskisi gibi küçümsenmemektedir. Kentin önemli semtlerinde Semaî Kahveleri, Aşıklar mahfeli denilen bir çeşit kulüpler açılmıştır. Beşiktaş, Aksaray, Tahtakale, Çemberlitaş, Yenibahçe, Unkapanı, Üsküdar gibi yerlerde namlı aşık kahvahaneleri bulunmaktadır.

Dertli, kısa sürede kendini kabul ettirir. Çözdüğü

muammalar onu baş köşeye getirmiştir. Ünü **Sultan II. Mahmut'** a kadar yayılır. **Hüsrev Paşa'nın** himayesine girer. Bu sayede iyi bir memuriyet alarak Bolu'ya döner. Ancak talihsizliği burada yine yakasını bırakmaz. Bir zimmet iddiası ile suçlanır ve işinden olur. Yine, alabildiğine başıboş, karamsar ve yoksul günlerine dönmüştür. 1834 yıllarında geçirdiği bunalım sonucu gırtlağını keserek intihar etmek ister. Bu teşebbüsün boğazında bıraktığı iz ve sesini kaybedişi sebebiyle çevrede **dertli** diye anılmaya başlar.

Dertli, ömrünün kalan bölümünü ilgi ve tepkileri birlikte üzerinde toplayarak Ankara' da geçirir. Bir çönkte bulduğumuz **Dertliname'** de anlatıldığına göre bir gece kendisini derin bir dermansızlık içerisinde bulur. Ölümünün yaklaştığını anlamıştır. Koruyucusu **Alişan** Bey'i görmek ister. Kendisini Bey'in huzuruna çıkarırlar. Şair, efendisine ölmek üzere olduğunu, helalleşmek istediğini bildirir. Alişan Bey, onun çok bitkin olduğunu görmekle birlikte aşırı sarhoşluğuna verir. Teselli etmek ister. Fakat şair ısrarla beyinin alnından ve saçlarından öper, vedalaşır, huzurundan çıkar. Sofadaki hasırlardan birinin üzerine uzanır ve sessizce ölür.

Alişan Bey ertesi günü, Dertli'nin cenazesini kaldırtır. **Samanpazarı** semtindeki **Koyunpazarı** camisinin yakınına defnedilir. Şair bu mezarında yüzon yıl yattıktan sonra, hemşehrileri tarafından Yeniçağ'da yaptırılan Anıt mezarına nakledilir.

Dertli, kendinden önceki Aşık Ömer ve Gevheri gibi aruz vezni ile de şiirler yazmıştır. Ancak asıl Dertli'yi temsil eden eserler kuşkusuz heceyle olanlardır. Onun koşmaları ne kadar akıcı, duru ve sürükleyiciyse, aruzla verdiği ürünler tutuk ve bir hayli zorlamalıdır.

Dertli'nin klasik din anlayışının uzağında tasavvufa daha yatkın şiirleri zaman zaman müstehcenliğe yakın aşırılıklar gösterir. Ama diyebiliriz ki, o din ve tarikat adamı olmanın ötesinde bir aşk ve heyecan şairidir. Bu alandaki şiirleri hem yapı, hem söyleyiş yönünden daha sıcak ve samimidir. Güzeller ve güzellerin fiziki çekiciliği Dertli'yi ömrünün her deminde heyecanlandırmıştır :

Ayaklar altında bıraktı sersem
Her baktıkça senin ahu gözlerin
Düşer şirpençe-i aşkına âlem
Süzüldükçe keman ebru gözlerin.

Ziyaret kılmaktır kim fi'l-i zülfün
Kabe-i hüsnünedir meyl-i zülfün
Ve şemsü cemalin, "vel-leylü" zülfün
Getirir gönlüme korku gözlerin.

***Dertli** aşkın ile böyle sersemdir*
Bizlere verdiğin ne cam-ı cemdir
Kirpiklerin sinan, kaşın Mülcem'dir
Şehit eder bini yahû gözlerin.

* * *

Harâba kul olduk bezmi alemde
Abad olsak da bir olmasak da bir
Düştük, çare nedir, dâme âlemde
Azad olsak da bir olmasak da bir.

Aşk oduna yanmış ciger kebabız
Hicr ile giryanız, dide pür-âbız
Yapılmış yıkılmış hâne-harabız
Bünyad olsak da bir olmasak da bir.

Biz şiirin elinden aşk meyin içtik
Hak ile batılı fark edip seçtik
Varlık dağlarını deldik de geçtik
Ferhat olsak da bir olmasak da bir.

*Ey **Dertli** alemde biz şâh-ı diliz*
Hak'tan hakikatten ağah-ı diliz
Tarık-ı esrara ervah-ı diliz
İrşad olsak da bir olmasak da bir.

Divan şiirinin canlı hayattan ve hayatın gerçeklerinden hemen bütünüyle yoksun bulunuşuna karşılık, halk şiiri hayatın içinde ve ortasındadır. Durum böyle olunca, hayatın güzel ve tatlı yönlerinden, aşktan

ayrılıktan, şundan bundan söz eden bu şiirin toplum gerçeklerine ve toplumun sorunlarına ilgisiz kalmayacağı en tabii bir tutumdur.

Söylentiye göre, Dertli'nin saz çalıp deyişler söylediğine kızan Beypazar kadısı, kendisine bir haber yollayarak **"O sazı kırsın atsın. Saz çalmak haramdır. Onda şeytan vardır."** uyarısında bulunmuş. Buna çok kızan Dertli, cevap olarak da bu taşlamayı düzenlemiş

Telli sazdır bunun adı/ Ne ayet dinler, ne kadı/
Bunu çalan anlar kendi/ Şeytan bunun neresinde?

Abdest alsan aldın demez/ Namaz kılsan kıldın demez.
Kadı gibi haram yemez./ Şeytan bunun neresinde?

Venedikten gelir teli,/ Ardıç ağacından kolu/
Be Allah'ın sersem kulu/ Şeytan bunun neresinde?

Dut ağacından teknesi/ Kirişten bağlı perdesi/
Behey insanın teresi/ Şeytan bunun neresinde?

Dertli gibi sarıksızdır/Ayağı da çarıksızdır,
Boynuzu yok, kuyruksuzdur/Şeytan bunun neresinde?

Kendisinden sonra yetişen halk şairleri Dertli' ye bol bol nazireler yazmışlar. **Karacaoğlan' dan Gevheri'** ye kadar pek çok şairin etkisinde olan Dertli , kendisinden sonrakilere de etki etmiştir. İkinci Meşrutiyetten sonra halk edebiyatı tarzında şiirler yazan **Rıza Tevfik Bölükbaşı,** bunların başında gelir.

Çekmiş keşidesin kurmuş okların
Almışlar sinemi nişan kaşların
Hanümânın harap etti çokların
Verdi her gönüle ziyan kaşların

Can telef etmeğe kasti var gibi
Baş başa vermişler çifte mar gibi
Yed-i Haydar'daki Zülfikar gibi
Vermez Rüstem'lere aman kaşların

Aşık öldürmeğe tedbir ettiler
Yazdılar fermânın temhir ettiler
Tatar-ı gamzenle el-bir ettiler
Kılmağa dil mülkün viran kaşların

Çevrindir hatırım nâ-şâd eyleyen
Lutfundur harâbım âbad eyleyen
Derdimend DERTLİ'yi berbad eyleyen
Şahane bakışın, keman kaşların.

KAYNAKLAR:
Ahmet Özdemir - Radyo için hazırladığı program metni
Ahmet Talat - Dertli Divanı 1928 - İST
Şemsettin Kutlu - Şair Dertli, cilt: I-II. İst. 1979

ZİHNİ

Bayburtlu Zihni' nin hayatı ve eserlerinden söz etmeden önce, 19. yüzyılın halk şiirimiz açısından genel değerlendirmesini yapmayı, bundan sonraki yazılarımızda tanıtmayı arzu ettiğimiz şairlerimiz açısından yararlı görüyoruz.

Bu yüzyılın başlarından beri, klasik edebiyat çevrelerini mahallileşme çabası içerisinde görürken, özellikle şehirlerde yerleşmiş halk şairlerinin de kendilerini klasik edebiyatın cazibesine kaptırdıklarını üzülerek görüyoruz. Üzülerek diyoruz, çünkü bu sanatçılarımızın geleneksel halk zevkinden koptukları, dil ve anlatım bakımından kalem şairleri ile rekabete kalkıştıkları, aruz veznini denedikleri, hece ile yazdıkları şiirlerde bile terkipler ve yabancı kelimeler kullanma yarışına girdikleri, yazımızın sonunda örneklerini sunacağımız, pek de alışık olmadığımız ürünlerin ortaya çıktığı görülmekte.

Şüphesiz bu yüzyılda da köy ve kasabalarda, geleneklerimizin saf havası içerisinde hak şairleri de yetişmekteydi. Ancak, şehir ve kasaba şairlerinden ya da, köyden gelerek buralara yeşleşenlerden çoğu, "Aşık kahvehanelerine" devam etmekle birlikte, medreselerde yabancı kültürlerin karmaşık havası içerisinde kalmışlar, divan şairlerinin etkisi ile görüşleri, zevkleri değişmiş, halk şairliğinden çok şey kaybettikleri halde, hiç bir zaman divan şairliği payesine de erişememişlerdir.

Şehir ve kasaba aşıkları, heceyi de kullanmamışlar, hece bozması aruzu da. Koşmalar da yazmışlar, gazeller de. Dilde güzelliği, sadeliği arayacakları yerde, yabancı kelimeler ve tamlamalarla hüner göstermeye özenmişler, ancak, yapmacık ve taklitten kurtulamamışlar.

Taklitçilik yaratma güçlerini zedelediği için kendi kişiliklerini gösterememişler, eserler hep bir birlerine benzemiş, koşmaların, varsağıların ağzı o kadar bozulmuş ki, bunlar sazla çalınıp çağırılsalar da, halk şiiri demek te zorlanılmış.

19. yüzyılın bir özelliği de halk şairlerinin örgütlenme çabası içerisinde olmasıdır. Özellikle İstanbul' da büyük kahvehaneleri kendi aralarında birer şiir dünyası haline getirmişler, buralarda törelerine göre muammalar dokuyup, meydan okuyarak, askılar asıp imtihanlar açarak, lebdeğmez dedikleri dudak harflerinin kullanılmadığı şiirler söyleyerek ustalık kazanmışlar, daha sonraları çoğu sazı da bırakarak tamamen divana yönelmiş, ancak gerçek divan şairlerinin soluk birer kopyası olan eserler vermişlerdir.

Konunun bir başka yönüne girmeden önce, Zihni'nin **Pir Sultan Abdal** etkisi ile yazdığı bir şiire kulak veriyoruz :

Ah elinden zülfü kemendim benim
Müjgan değdi sînem yaralandı gel
Günbegün artmakta dert ile gamım
Üç verdi yaralar sıralandı, gel.

Gamdan hisar oldu meskenim, yurdum
Tükenmez âvâzım, okunmaz virdim
Üç değil, beş değil, yüz oldu derdim
Yüklendi gam yüküm kiralandı, gel.

***Zihniyâ** bulundur, haftada, ayda*
Sevip ayrılmada ne buldun fayda
Azrail göğsünde canın hay hayda
Gözlerimin akı karalandı, gel.

Evet sevgili dinleyiciler, konunun bir başka yönü de bu yüzyılda da aydınlarımız tarafından hor görülmüş olması ve halk şiirinin yalnızca halk tabakasında varlığını devam ettirebilmesidir. Yukarıda da üzücü olarak nitelediğimiz gibi, bu yüzyılda halk şairlerimiz biraz mürekkep yalayınca, hecenin hürriyet dolu saf, pırıl pırıl ırmakları yerine, aruzun karışık ve sığ koylarında karar kılmışlar,

böylece büyük merkezlere , yüksek makamlara yaklaşabilmeyi, hiç olmazsa bir katiplik kapabilmeyi ummuşlar. Bunlardan yalnızca bir-ikisi aruz ile yazdığı şiirlerinde başarılı bulunarak şuara tezkirelerine alınmıştır. Orada da verilen hüküm pek olumlu değildir.

Bugün **Aşık Ömer' i, Gevheri' yi, Dertli' yi, Zihni' yi** aruz vezni ile yazdıkları şiirlerden dolayı ele alan yoktur. Onlar, yalnız hece vezni ile yazdıkları şiirleri sayesinde edebiyat tarihine mal olmuşlardır. Bir örnek vermek gerekirse, hepimizin çok yakından bildiği bir ağıt- koşması ile bütün antolojilere ve ders kitaplarına girmeyi başaran Zihni' nin 160 sayfalık **Divan-ı Zihni'** sinin adını anan bile yoktur. Eğer onu unutmamışsak, hece ile söylediği şiirleri olduğu içindir. Ancak bu şiirler de, ya halkımızın belleğinde yaşamakta, veya **Sergüzeştname-i Zihni'**nin son sayfalarına ve sayfa kenarlarına sıkıştırılmış durumdadır. Şimdi sözünü ettiğimiz Zihni' nin ağıt koşmasını sunuyoruz :

Vardım ki yurdundan ayağ götürmüş
Yavru gitmiş, ıssız kalmış otağı
Câmlar şikest olmuş, meyler dökülmüş,
Sakiyler meclisten çekmiş ayağı.

Hangi bağda bulsam ben o merâli,
Hangi yerde görsem çeşm-i gazâli,
Avcılardan kaçmış ceylân misâli
Göçmüş dağdan dağa yoktur durağı.

Laleyi sümbülü gülü hâr almış
Zevk-ü şevk ehlini ah u zâr almış
Süleyman tahtını sanki mâr almış
Gama tebdil olmuş ülfetin çağı.

Zihni dert elinden her zaman ağlar
Vardım ki bağ ağlar bağban ağlar
Sümbüller perişan güller kan ağlar
Şeyda bülbül terk edeli bu bağı.

19. yüzyıl saz şairlerinin en tanınmışlarından olan

Zihni, 1795 yılında **Bayburt**'ta doğdu. Babasının adı, Hacı Osman' dı. İlk öğrenimini Bayburt' ta yaptıktan sonra, Erzurum ve Trabzon' da bir süre kaldı. 1815' te İstanbul' a geldi. On yıl burada kaldı. Şiirlerini, ileri gelenlere sunarak bazı rütbeler kazandı. 1826 yılında Bayburt'a döndü. **Ruslarla** yapılan harbin acılarına şahit oldu. 1834'de hacca gitti. Dönüşte Mısır' a uğradı. İstanbul' da Abdülmecid' e cülusiye takdim etti. Akdağ ve Erzurum' da bazı görevlerde bulunduktan sonra İstanbul' a geldi. **Reşid Paşa' nın** divan katipliğini yaptı. 1847'de Hopa Müdürlüğü' ne, daha sonra Karaağaç ve Of malmüdürlüğüne tayin edildi. Erzurum ve Erzincan' daki kısa görevlerinden sonra Trabzon' a yerleşti. 1859 yılında memleketine dönmek isterken öldü.

Hayatı hakkında verdiğimiz bu kısa bilgi de göstermektedir ki, Zihni, çeşitli kültür merkezlerinde ve edebi çevrelerde yaşamış, ilim ve sanat adamları ile ilişkiler kurmuştur. Aruz ile, klasik şairler gibi divan düzenleyen Zihni, Osmanlı edebiyatının ünlülerine nazireler yazmaya cesaret etmiştir. Baskısı yapılan divanından başka **Sergüzeştname-i Zihni** adında henüz basılmamış uzun bir mesnevisi var. Bu mesnevide daha çok hayatı ve dünya görüşü ile ilgili bilgiler vermekte. Ayrıca basılmamış eserlerinden birisi de **Hikaye-i Garibe** adlı tarih kitabıdır.

Hayatı ve edebi eğilimi, Zihni' yi saz şairlerinden çok divan şairlerine yaklaştırır. Ancak bu tür eserlerinin oldukça zayıf olması sebebiyle gerçek anlamda kendisine klasik şair sıfatı vermek mümkün olmamıştır. Zihni' nin aruz ile yazılmış tüm şiirleri başarısız ve acemi birer taklitten öteye geçememiştir. Bir halk şairi olarak ün yapmıştır. Özellikle biraz önce sunduğumuz **Şehnaz Divanı** ona İstanbul'da ün kazandırmıştır.

Şairin 1826 yılında Rus İstilasının sonunda Bayburt' a döndüğü zaman yazmış olduğu bu küçük manzume, harabeye dönmüş anayurdun acılarını dile getirir. Bundan başka beş destanı daha vardır. Bunlardan ikisi **Akka ve Hart** ovasında yapılan harplerle ilgilidir. Diğer üçü ise mizahi destanlardır. Zihni' nin mizahi destanları Doğu

Anadolu' da oldukça yaygındır. Bunlardan yirmi kıtaya yakın olan Eşek Destanı, Şeyhî' nin "Harname" adlı mesnevisini hatırlatmaktadır.

Yazımızı Zihni'nin şiirlerinden örnekler sunarak sürdürüyoruz :

Seni Bağ-ı İrem' den mi kaçırmış
Melek misin âsümandan mı geliş?
Gittikçe şevketin, şanın yücelmiş
Bilmem Taht-ı Süleymandan mı geliş?

Hüsn ile bugün Yusuf-i devransın
Ne incisin, ne mercansın, ne cansın
Korkarım fitne-i ahır zamansın
Mehdi misin Isfahandan mı geliş?

Güzel sevmek olmuş ***Zihni'*** *ye adet*
Ne bağda ser çektin a serv-i kâmet
Sormak ayıb olmasın a çeşm-i âfet
Mülk-i Lâ'l-i Bedehşan' dan mı geliş?

***

Yıkmış çadırların, göç etmiş Leylâ,
Vardım ki, boş kalmış yar otakları
Dağı mesken etmiş biçâre Mecnun,
Akıtmış gözünden kan ırmakları.

Zeyd ile göndermiş Leylâ' ya nâme
Dedi iy getirdin ağyârı kâme.
Akîbet yâr oldun İbn-i Selâm'e
Neyledin ettiğin o misakları

Zihni' yim akıttım dîdem yaşların
Yedi yıl beklerim bulak başların
Dağıt bu derneği, sav savaşların
Bozuldu kabâil ittifakları.

Zihni'nin şiirlerinden saz çalıp çalmadığını anlaya mıyoruz. Ancak, hacı olduktan sonra sazı bırakmış olabilir. Daha çok klasik şiire eğim göstermiş olan şairimizin

araştırmamıza konuk olması da tartışabilir. Ama, bir şiiriyle dahi halk edebiyatı tarihine girebilecek kadar şöhret kazanmış sanatçıyı bu yazı dizimizin dışında tutamazdık. Şimdi şiirlerinden bir örnek sunuyoruz :

Bâd- saba selam söyle o yara
Ya gelsin, ya gidek o diyara biz
Katib, arzıhalim yaz ki canana
Ayrılalı düştük ah-ü zara biz.

Katib, arzıhalim arşa dayandı
Can gurbette hasret narına yandı
Herkes sevdiğinden doydu usandı
Neden kaldık böyle bahtı kara biz?

Namem hem okusun, hem yar ağlasun
Aşk oduna düşsün, naçar ağlasun
Sinesini dövsün, naçar ağlasun
Desin ki zulmettik, Zihni zara biz.

Kâtip sen yaz, sabâ sen de kerem kıl
Götür arzıhalim yare tez elden
Naziktir efendim, mezahetli, bil
Gönderelim o didâra tez elden

Katip çok uzatma harfi, imlayı
Hemen yaz, derdime iste devayı
Kerem et bekletme bad-ı sabayı
Azmeylesin o diyara tez elden

KAYNAKLAR
Prof. Dr. M. Fuat Köprülü - Türk Saz Şairleri - 1940 İst.
Prof. Dr. Saim Sakaoğlu - Türk Saz Şiiri TDK Özel Sayı - 19oo
Eflatun Cem Güney - Türk Folkloru - Milli Eğitim Yayınları 1971 Ank.
Dr. Hasan Köksal - Türk Halk Edebiyatı - Üçdal Neşriyat - İST.

DADALOĞLU

Bayburtlu **Zihni**' yi tanırken, 19. yüzyılda şehirlere yerleşen halk şairlerinin kendilerini klasik edebiyatın cazibesine kaptırdıklarını, geleneksel halk zevkinden koptuklarını, aruz veznini denediklerini, hece ile yazdıkları şiirlerinde bile terkiplere ve yabancı kelimelere yer verme yarışına girdiklerini söylerken, kırsal kesimde geleneklerimizin saf havası içerisinde halk şairlerinin de yetişmekte olduğunu belirtmiştik. İşte bunlardan birisi olan Dadaloğlu'nu tanıtacağız.

Ne yazık ki Dadaloğlu'nun doğum tarihi ve yeri hakkında kesin bilgiye sahip değiliz. Göçebe bir halk şairi olduğu için Torosların şurasında doğmuştur, demek mümkün değil. Bildiğimiz tek şey 18. yüzyılın sonlarında doğduğu ve 1868 yılında öldüğüdür.

Asıl adı **Veli** olan Dadaloğlu, kendisi gibi bir halk şairi olan Aşık **Musa**' nın oğlu. Avşar Türkmenlerinden olan Dadaloğlu, 80 yıldan fazla süren ömrü boyunca cenk şiirleri, yurt ve tabiat güzellemeleri ve sevda şiirleri söyledi, sazı eşliğinde türkülerini çığırdı. Hikayeler düzdü.

Bazı araştırmacılar, Dadaloğlu'nu okur yazar ve çevrede imamlık yapar olarak tanıtmaktadır. Bazıları onun aşiret reislerinin katipliğini yaptığını da öne sürmekte. Bu yüzyılda okuyup yazma bilen halk şairlerinin kullandıkları dil gözönünde tutulduğunda, bu iddiaların şüpheli olduğu söylenebilir.

Dadaloğlu' nun dili saf, berrak ve akıcıdır. İmamlık ve katiplik yapmış birisinin, doğum tarihi ve yeri hakkında bir belge bırakmaması, şiirlerini yazıya geçirmemesi yadırganacak bir durumdur.Unutmamak gerekir ki, Dadaloğlu' nun şiirleri, yalnızca halkımızın belleğinde kayıtlı kalabilmiş ve yakın zamanda derlenerek yazıya geçirilmiştir.

Dadaloğlu hakkında elde ettiğimiz bilgilerin kaynağı şiirleridir. Şiirlerdeki bilgilerle, Osmanlı iskan politikası ve tarihi vesikalarla büyük bir uyum sağlamaktadır. Buna göre, Dadaloğlu; Adana, Kozan, Yumurtalık, Kayseri, Pınarbaşı, Sıvas ve Yozgat çevrelerinde, Torosların Aladağ ve Binboğa kollarında bölgede bitmek bilmeyen aşiret savaşlarının ve zorunlu iskan göçlerinin içerisinde yaşamıştır.

Oğuz Türklerinin önemli bir kolu olan Avşarlar, Anadolu' nun güney bölgelerine yerleşmiş ve hayatlarını göçebe olarak sürdürmüşler. Yerleşik bir toplum olmadıkları için, devlete vergi vermek ve askerlik yapmaktan kaçınmışlar. Zaman zaman boylar arasında ciddi tartışmalar başgöstermiş, beylerin nüfuzları genişledikçe sürtüşmeler, isyan hareketlerine dönüşmüş. Bu başıbozukluğa son vermek isteyen devrin hükümeti, valiliklere emir göndererek, göçebe olarak yaşayanların iskanını istemiş.

Avşarların ileri gelen ailelerinden olan Kozanoğullarının ayaklanması üzerine, Adana Valisi Ali Rıza Paşa, Derviş Paşa komutasında "Fırkayı İslahiye" adlı bir ordu görevlendirmiş. Bu ordu karşında tutunamayan beyler dağlara çekilmiş ve fazla kan dökülmeden isyan bastırılmış.

Bu sırada, Dadaloğlu' nun mensubu olduğu Avşar Aşireti, Sıvas- Kayseri çevresine yerleştirilmiş, bazı beyler de İstanbul'da oturmaya mecbur tutulmuş. Savaşlar, çekişmeler boyunca şiirlerinden anladığımıza göre, Dadaloğlu, Alioğlu Dede Bey, O' nun oğlu Mıstık Paşa, Kozanoğlu Ahmet Beylerin himayesinde bulunmuş, şiirlerinde Osmanlı Devleti' nin bu tutumunu yermiş :

Kalktı göç eyledi Avşar elleri,
Ağır ağır giden eller bizimdir.
Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.

Birgün birimizi beşe sayarlar
Demir donla mihver külah giyerler
Kavgayı görünce figan kurarlar
Eli mızraklı ağalar bizimdir.

Belimizde kılıcımız kirmani
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın, dağlar bizimdir.

Dadaloğlu' m yarın kavga kurulur
Öter tüfek, davulumbaz vurulur
Nice koç yiğitler yere serilir,
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir.

Dadaloğlu hakkında bir çok rivayetler anlatılır. Bunlardan birine göre, son yıllarında aşiretini Sıvas' ta bırakarak Çukurova' ya dönmüş. Adana pazarında ve Türkmen oymakları arasında saz çalar, hikayeler anlatır şiirler söylemiş. Daha sonra özlemini çektiği dağlara çekilerek oralarda ölmüş. Mezarının nerede olduğu belli değil. Ama, adı tüm Güney Anadolu bölgesinde, Orta Anadolu' da benimsenerek saygı duyularak anılmakta. Bu çoğrafi alan içerisinde her yerde ona sahip çıkılmakta.

Dadaloğlu, yiğitlik ve kahramanlık şiirleri ile Köroğlu'nu, aşk ve sevgi şiirleri ile Karacaoğlan'ı hatırlatmakta. Ağızlardan derlenmiş yüz kadar şiiri var. Bazı şiirlerinin de başka halk şairlerine mal edildiği sanılıyor. Bu şiirler, çağdaşı şairlerin eserleri gibi, divan edebiyatının etkisinden uzak, sade ve samimi bir anlatımla ve saf, berrak bir türkçe ile örülmüşler.

Şiirlerinin konusu çoğunlukla göçebe hayatı yansıtmakta, Toroslarda yaşayan göçebelerin mücadelesini, iskanlarını, acılarını, tatlılarını, gelenek ve göreneklerini, giyimlerini, kuşamlarını, aşklarını işlemekte.

Dadaloğlu, gözünü açmış dağları, uçsuz bucaksız ovaları görmüş. Onun hayatında rüyasında gördüğü güzeli aramak için gurbete çıkış yoktur. Gönlünden ne kopmuşsa onu söylemiş. Onun gurbeti zorla iskana tutulduğu yerler olmuş. Eskiden yaşadığı dağları, ovaları sıla olarak anmış.

Dadaloğlu' nun sevgisi içten, acısı, yası yapmacıksız. Bozulmamış saf Türkmen türkçesi ile söyleyen sanatçı, kimi zaman saçları topuklarına yaklaşan Türkmen kızlarını övmüş, kimi zaman da cenk davullarına daha da gümbürtülü şevk vermiş, halkın gönlünde, kafasında dilinde yaşamış.

Dostun bahçesine yad el değmesin
Kurutur ha nazlı dilber kurutur.
Senin sevdan yüreğimde yağ komaz
Eritir ha nazlı dilber eritir.

Yüksek olur arap atın kaltağı,
Issız komaz koç yiğidin otağı.
Korkarım bir kötü tutar eteği,
Geri dur ha nazlı dilber geri dur.

Arap at üstünde olsa postumuz.
İkrarından döndüm ola dostumuz
Bir gün kara toprak örter üstümüz
Çürütür ha nazlı dilber çürütür.

***Dadaloğlu**' m der ki, ben ne yapayım,*
Hangi bir güzele dönüp tapayım.
Eğil de bir al yanaktan öpeyim
Beri dur ha nazlı dilber beri dur.

Cenklerdeki vuruculuğunun dışında, yüce duygulu bir Avşar Koca' sı Dadaloğlu. Kendini bildiği günden ihtiyarlık günlerine kadar güzele vurgun olmuş, güzelleri methetmiş. 180 yıl iskan mücadelesi veren Avşar aşiretinin derdiyle dertlenmiş, ancak kendini aşkla avutmuş. Aşık olduğu Avşar güzelleri de erkeği gibi yiğit kanlı. Erkeği ile birlikte göçün zorluğunu, çilesini çekmiş.

Kervan önünde deve çekmiş ama, dişiliğinden de bir şey kaybetmemiş. Burnu hızmalı, tel tel saçları bahar başlangıcı sümbül gibi omuzlarının üzerine serpilivermiştir.

Avşar içinde ben bir güzel gördüm
Kozan arasında çeker göçünü
Kınalamış ayağını, başını
Sırma ilen örmüş sünbül saçını.

Her sabah her sabah kendini över
Altın saç bağları topuğu döver
Sade kaşı ile gözleri değer
Acem ülkesinin tac ile tahtını.

Dadaloğlu, al yanağın gülünden
Misk kokuyor saçlarının telinden
İnce belli, nazlı yarin elinden
Bir kaç sene bekleyelim Hacın' ı.

Dadaloğlu, nice Avşar kızına aşık olmuş, söz almış söz vermiş, sonunda **Şah Suna**' da karar kılarak onu çocuklarının anası yapmış. Şah Suna'ya sevgisini şöyle dile getirmiş :

Yüce haktan bir dileğim var benim.
Yaşadıkça yardan cüda etmesin.
Yar yanında geçer olsun her günüm
Kem rakibin dağında gül bitmesin.

Aradım da en son buldum dengimi,
Yar hasmıylan çıkıp ettim cengimi
Sen söyle de ben dolduram cöngümü,
Muhabbetlik aramızdan gitmesin.

Kara meşe üzerinde mazı var,
Aramızda nice nice tazı var.
Şah Suna'nın verilmiş bir sözü var
Olur mu hiç ikrarını gütmesin.

Beri gel de Dadaloğlu'm beri gel,
Niceleyin sarılırız görsün el,
Zülüflerin dökem yüzüme tel tel,
Binbir buse az gelsin de yetmesin...

Dadaloğlu, çevresindeki insanlarla birlikte hastalıklarla da mücadele etmiş. Savaşın aldığı insanlara "ölen ölür" diye aldırmazken, "gecebaş" adı verilen koleraya karşı, sıtmaya karşı insanın zayıflığını görmüş, hüzün dolu koşmalar söylemiş :

Gecebaş geldi de nerde kışladı
Ufacık evlere neler işledi
Taze gelin, büyük kızdan başladı
Ölüm de güzeli severe benzer.

Gecebaş geldi de el ayak şaştı,
Han evler kapandı, dükkanlar göçtü.
Koç yiğit kalmadı toprağa düştü,
Analar yürekten yanara benzer.

Ulu minarede sela verildi,
Binbir ayak bir ayağa derildi
Kabirciye kazma kürek verildi
Arkadan da yar gelire benzer

Mevla'nın sunduğu Dadal ağıdır,
Pençe vurur can evimiz dağıtır.
Ecel değirmende onu üğütür.
Teknenin başında yük vara benzer.

Avşarların hayatında atın önemi büyük. Dadaloğlu' da atı öylesine sever sayar ki, sevgili ile eş tutar. Elbette her atı da beğenmez.

Şu yalan dünyaya geldim geleli,
Severim kır atı, bir de güzeli
Değip onbeşime kendim bileli,
Severim kır atı, bir de güzeli.

Atın beli kısa, boynu uzunu,
Kuru suratlısı elma gözünü,
Kızın iplik iplik süt beyazını
Severim kır atı, bir de güzeli

Altın höyük sağrı, kalkan döşlüsü
Kalem kulaklısı, kekiç saçlısı,
Güzelin dal boynu, samur saçlısı,
Severim kır atı, bir de güzeli.

Dadaloğlu'm hile yoktur işimde
Yiğit olan yiğit görür düşünde
At dördünde güzel onbeş yaşında
Severim kır atı, bir de güzeli.

Bir çok halk hikayesine Dadaloğlu' nun kaynaklık ettiği anlatılır. Bunlardan en önemlisi Hurşit ile Mahmihri hikayesidir. Yakın zamanda yapılan araştırmalar onun farklı yönlerini ortaya çıkarırken, bir çok yanlış bilinenlere de ışık tutmakta.

Bu alanda kıymetli çalışma ve yayın yapanlar arasında **Ahmet Z. Özdemir, Ali Rıza Yalgın, Cahit Öztelli, Haşim Nezihi Oktay, Mehmet Paşabeyoğlu, Muzaffer Uyguner, Oya Adalı, Semiha Karacabey, Taha Toros, Dr. Tahir Kutsi Makal**'ı sayabiliriz.

Şimdi Dadaloğlu'ndan iki örnek şiir sunuyoruz.

Sabahın seherinde koyu vermiş göçün,
Derdinden ölenin bilmiyor suçun,
Taranmış zülfü de koyvermiş saçın
Dizilmiş yollara el karma karış.

Yaşını sorarsan onbeş yaşında,
Hiç gaflet yok kirpiğinde kaşında,
Elvan elvan her çiçeği başında,
Sümbül rayhası, gül karma karış.

*Der **Dadaloğlu'm** da şu kimin nesi,*
Ağzından çıkıyor bağlama sesi,
Eğilmiş pınardan doldurur tası,
Veriyor içene bal karma karış.

* * *

Dinleyin ağalar bir söz edeyim
Bir güzel dilinen beni kandırdı
Söz verdi de geri döndü sözünden
Kötüleri üstümüze güldürdü.

Deşir ey sevdiğim simlerin kuşan
Deli olur senin sevdana düşen
Dostun nerde deyi sorup da duran
Muhabbeti ara yerden kaldırdı.

Senin için giyeceğim alları,
Irak idi yakın ettim yolları
Heves-güves yetirdiğim gülleri
Korkuyorum bir s oysuza yoldurdu.

Değirmen dönüyor çeşmin seline
İnanmam güzelin tatlı diline
***Dadaloğlu** der ki, bakın halime*
Çokça beni serseriye yeldirdi.

SEYRANİ

19. yüzyılda, halk edebiyatımızda iz bırakan iki Seyrani yaşamış. Bunlardan ilki Ispartalı Seyrani. Bu halk şairimizin destanlarından, pek çok yeri gezdiği, seferlere katıldığı ve Isparta' ya yerleştiğini anlıyoruz.

Öteyandan Kayserili Seyrani ise, Türk saz şiirinin en önde gelen hiciv ustası olarak edebiyat tarihimizde yerini almış. Zamanında pek kıymeti bilinmemiş ama, bu gün 19. yüzyılın en güçlü halk şairlerinden birisi olarak kabul etmekteyiz.

Önce bir şiirini sunuyoruz :

Hüsne mağrur olma, ey yüzü mâhım
Niceler yokuştan inişten geçti.
Kâr etmedi sana feryad-ü âhım
Tîr-i âhım kûh Keşiş'ten geçti.

Seni bî mürüvvet, seni bî vefâ
Kim kime etmiştir ettiğin bana
Şimdi de yar olmâk istersin amma,
Nideyim, sevdiğim, iş işten geçti.

Benden sana izin ey gözü âfet
Var kimi istersen eyle muhabbet;
Şimden geri sen sağ, ben de selamet
Seyranî bu alış verişten geçti.

Halk şairlerimizin acı kaderini, **Develili**, eski adıyla **Everekli Seyrani** de yaşamış. Birbuçuk asır ötemizde

yaşamış olmasına rağmen, hayatı bilinmezliklerle, silik ve kesik hatlarla dolu.

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında hemşehrisi Ahmet Hazım Bey'in derlemesine göre, asıl adı Mehmet olan Seyranî, 1807 yılında doğmuş, Babası, Develi' nin Uruza mahallesinin imamı **Cafer Efendi**'ymiş. Şüphesiz, yetişmesinde babasının etkisi olmuş. Rivayete göre, bir sabah namazında babasının imamlık ettiği mescidde Pirler elinden Hak Şarabı'nı içmiş.

Seyranî, iki yıl kadar medrese öğrenimi görmüş. Bir yerde bağlı kalmayan, özgür ruh yapısına sahip olan sanatçı, buradan ayrılmış. Hayatında ve sanat anlayışında bu öğrenimin etkisi olduğu söylenebilir. Ancak, gerçek olgunluğa, halk ve divan şairlerini dikkatle ve duyarak okumak, devrin kültür ve sanat çevrelerine devam etmek suretiyle ulaşmış.

Mehmet Seyranî'nin İstanbul'a gidişi **Abdülmecit** dönemine rastlamakta, Karşılaştığı, gördüğü haksızlıkları, yolsuzlukları, ahlaksızlıkları, adaletsizlikleri, hata ve kusurları büyük bir yüreklilikle eleştirmiş, bu yüzden de başı derde girmiş. Nasihatlara kulak asmadan Şeyhülislamdan vezirlere, sultana kadar herkesi hicvetmeyi sürdürünce, mahkum olmuş, sonunda daima kendisini koruyan ve kollayan hemşehrisi **Maviş Ağa**'nın yardımı ile İstanbul'dan kaçabilmiş.

İstanbul' da yedi yıl kalan Seyranî, usul, erkan, ilim, irfan açısından çok şeyler kazanmış, ancak diğer dertlerine derman bulamadan memleketine dönmek zorunda kalmış. Kısa süren çevre gezilerinin dışında burada geçen hayatı acılarla dolu. Topluma küskünlüğü, ruhi bunalımları giderek artmış. İçkiye düşkünlüğü onu deliliğe kadar götürmüş.

Söylentilere göre, halkın kötülüğüne hedef olmak için, şarap şişesi koltuğunda sokak sokak dolaşır, garip kıyafetlere girermiş. Şarap kadehlerini kavuğunun arasına dizer, siyah çuha parçalarıyla sardığı bir çatal çöpü külahının ön tarafına diker öyle dolaşırmış. Kendisi ile atışmak isteyen aşıkları mağlup eder, el öptürürmüş. Saz çalmakta yeteneği olmadığı halde, kırık telli, çarpık kollu sazını omuzundan eksik etmezmiş.

Hakkında anlatılan menkibelerin hepsinde, perişan ve sefil bir hayat geçirdiği belirtilmekte. Çoğu kişiler, garip kıyafet ve davranışlar içerisinde olan ihtiyar şairde, gerçek bir "hak aşığının" esrarlı ve kutsal intizamsızlığını sezerek onu hoş görür, hareketlerini huşu ile seyreder. Bazıları da deli ve sarhoş diye hakaret eder, hırpalar, kulağı duya duya kendisini alaya alır zemmederler. Seyranî ise, ince ince cinaslar dizerek karşısındakileri hicveder :

Felek bir gün bize bir yol gülmedi
Tuğlar taktı elin seyranisine
Yirmidokuz harften al mahlas deyi
Teklif eder durur Seyranî' sine.

Er isen sözün yürüt bin ata
Söz ana değildir bencedir ata
Olur olmaz adam söz ata ata
Pare pare oldu Seyranî'sine

Her aşık içtiğin hayat sanırlar
Her meclisi avlu hayat sanırlar,
Ben memat olsam da hayat sanırlar
Sağlığında girdi Seyranî sine

Belki bu şeb bizde o yar bulunur
Başı yastıktayken duyar bulunur
Sanma bu dünyada uyar bulunur
Everek'in edna ***Seyranî'*** *sine.*

Şiirlerinden uzun süre gezgincilik yaptığı anlaşılıyor. Çoluk çocuğundan, kız kardeşlerinden ve annesinden ayrı kalmanın acısını mısaralarına yansıtmış. Yine bu mısralardan kendi arzusu ile gurbete çıkmadığını, çeşitli zorunluluklar yüzünden gurbette bulunduğunu anlıyoruz. Bunların, sürgünde geçtiği rivayet edilen yıllar olduğu söylenebilir.

Kaç an validemi rüyada görsem,
Kan ağlar gözleri yaşlı görünür
Bize edenlerin defterin dürsem
Ejder olmuş yedi başlı görünür.

Haktan bulsun bize eden muziler
İki bacım kardaş der de mozular
Sılada bağrışır körpe kuzular
Mor sümbülüm siyah saçlı görünür.

Seyranî'yim kaldı dostlar yasımda
İçtiğim su zehir oldu tasımda
Eşim dostum yolum bekler kasımda
Düz ovalar bize taşlı görünür.

Seyranî'nin şiirlerinin büyük çoğunluğu hece vezniyle söylenmiş. 19. yüzyılın modası gereği az sayıda aruzla yazılmış olanları da var. Ancak bunlar kusurlu ve oldukça zayıf manzumelerdir. Çağdaşı diğer halk şairlerinde olduğu gibi asıl eserleri hece ile söyledikleridir. Bunların büyük kısmı tam bir saz şairi edası ile aşkı ve sevdayı anlatır.

Onun şiirlerini kronolojik bir sıraya koymak mümkün değil. Ama, aşk konusundaki şiirlerinin gençlik devresine ait oldukları söylenebilir.

Eski libas gibi aşıkın gönlü
Söküldükten sonra dikilmez imiş,
Güzel sever isen gerdanı benli
Her güzelin kahrı çekilmez imiş.

Bülbül daldan dala yapıyor sekiş
O sebepten gülle ediyor çekiş
Aşkın iğnesi ile dikilen dikiş
Kıyamete kadar sökülmez imiş.

Sevgilim değildin böylece ezel,
Aşkımın bağına düşürdün gazel
İbrişimden nazik sandığım güzel
Meğer pulat gibi bükülmez imiş.

Seyranî'nin gözü gamla yaş imiş,
Aşk-u sevda, cümle derde baş imiş,
Ben bağrını toprak sandım taş imiş
Meğer taşa tohum ekilmez imiş.

Tasavvufi şiirler söyleyen Seyranî, belli bir tarikata bağlanmamışsa da, şiirlerinden bektaşiliğe eğilimi olduğu anlaşılıyor. Zaman zaman Yunus'a kadar varan mistlik bir heyecan içerisinde olduğunu görüyoruz:

"Hak yoluna gidenlerin/ Asa olsam ellerine/ Er pîr vasfın edenlerin/ Kurban olsam dillerine.

Torunuyuz bir dedenin/ Tohumuyuz bir bedenin/ Münkir ile cenk edenin/ Silah olsam bellerine.

Bir üstada olsam çırak/ Bir olurdu yakın ırak/ Kemiğimi yapsalar tarak/ Yar zülfünün tellerine.

Vücudumu kavursalar/ Yönüm yare çevirseler Harman edip savursalar/ Muhabbetin yellerine.

Kaldır ***Seyranî*** *parmağın/ Vaktidir Hakk'a durmağın/ Deryaya akan ırmağın/ Katre olsam sellerine.*

* * *

Ben bu aşkın çilesini/ Yanar çektim tüter çektim/ Yedim goca silesini/ Bülbül gibi öter çektim.

Dizgin etsem gönül atın/ Geçer göğün yedi katın/ Yalan dünya maslahatın/ Kah bitmez kah biter çektim.

Seyranî *bilmem mert midir?/ Yoksa cana cömert midir?/ Eyyub'un derdi dert midir?/ Ben ondan beter çektim.*

Seyranî, kendi anlatımı ile ecele bile minnet etmeyen dikbaşlı bir şairdir. Onun bu karekteri, hicivlerinde açıkça görülmekte. Bekçiden sultana kadar yanlış adım attı-

ğını gördüğü kişileri hicvederken küfüre tenezzül etmez. Bu hicivlerin en önemli yönü, sosyal bir renk taşımasıdır. Bunlar, gizlenmiş veya genel bir anlatımla, zaman ve felekten şikayet eden zayıf inleyişlerden ibaret değildir. Devrin belli olaylarını, zihniyetini, kişisel çıkarı söz konusu olmadan cesaretle hicveden gülünçleştiren eserlerdir. Şimdi bu hiciv vadisinde kısa ve satır başları ile bir gezinti yapacağız :

Zaman zaman Tanrı'yı hicvetmeye kalkışan Seyranî, bu kadar saray varken Dolmabahçe sarayını yaptırmak için denizin doldurulması üzerine "Nice sarayları beğenmez oldu/ Yeresığmaz oldu sultan olanlar" diyerek devrin sultanını eleştirir.

"Şeyhülislamdan sorma haşmetmaab
Sevaba günah der, günaha sevab,
Fukara hakkında hayırlı cevab
*Söyleyecek dili kökten kurumuş."*kıtası ile halkın halini, fukaranın nasıl yaşadığını şeyhülislamdan öğrenme yerine bizzat görmesi gerektiğini söylemek ister.

Seyranî için adalet kavramı önem taşır. Çağın adalet düzenini bozuk bulur, rüşvetten yakınır :

"Mahkeme meclisi icad olduğu
Rüşvet çeşmesinin akmaklığından
Kaza bela ile alem dolduğu,
Kazların kadıya uçmaklığından...

Selefin rüşvetle hüccet yazması
Halefin anlayıp hükmün bozması
Yıkılan binanın birden tozması
Asıl sermayenin topraklığından

Dünyadan ahirete gidip gelmemek
Olmasa iktiza eder ölmemek
Balık baştan kokar bunu bilmemek
Seyranî gafilin ahmaklığından..." mısralarında olduğu gibi bozuk düzenin sebebini başlarda arar.

Seyranî açık düşünceli ve ileri görüşlüdür. Softalığa düşmandır. Onun dilinden haramla, vurgunla mal edinmişler de kurtulamamışlar. Sırası gelince açık açık saldırmış, işte bir kıta :

Zengin malı ile günah yudurtur.
Hacıya hocaya evet dedirtir
Bu hal elbet fukarayı kudurtur
Zaman sabırsızdır fazla beklemez.

Bir başka koşmasından bir kıta da şöyle :

Eyvah fukaranın beli büküldü
Medet ticaretin gücüne kaldı
İyiler alemden göçtü çekildi
İşler zamanenin piçine kaldı

Seyranî zalimlere ders verir gibidir. Zulme tahammülü kalmadığını açıkça söyler. Zalimlere yardaklık eden alimlere de çatar :

Müdâhin olmasa alemde alim,
Ne haddi zulmetmek mazlum zalim.
Zalimin zulmünden dedik elaman
Kalmadı Seyranî sabra mecalim.

Seyranî, önceden çizilen sınırlara sıkışıp kalmayan bir sanatkar. Çevresine bakmayı bilmesi ve görmesi onu basmakalıplıktan kurtarmış. Everekin sirkesinden balına, dağından rüzgarına, koyunundan kuşuna, çarıktan sazının teline varana kadar tüm çevreyi, o çevrenin tabirlerini, atasözlerini kullanmış.

Nice defterlerden ismim sildirdin
Gelmedi hiç senden ses kara bahtım,
Bahtın gemisinde yelken yok bildin
Durma, lodos gibi es kara bahtım.

Ah ettim bir gonca bulmamasına
Bulmadım çaresin solmamasına
Bu derdinden iflah olmamasına
Kat'iyen ümidin kes kara bahtım

Alem yıkıcıdır, yoktur yapıcı
Kimi cellad olmuş kimi kapıcı
Ezel giymez iken mesti pabucu
Verdirdin çarığa mes kara bahtım

Ağır meclislerde sıkılmaz iken
Mengeneye versen bükülmez iken
***Seyranî** arslana yıkılmaz iken*
Dedirdin tilkiye pes, kara bahtım.

Görülmektedir ki, Seyranî yalnızca çevresinden motifler almaz. Dil konusunda da geniş ölçüde yararlanır. Etrafındaki kelimeleri çekinmeden kullanır. Bunda bilgisizlikten gelen bir gariplik yerine, hamı işlenmiş yapan sanat gücü aramak gerekir.

KAYNAKLAR:
Ahmet Özdemir - Radyo 2 için hazırladığı program metni.
Ahmet Hazım - Sanihat-ı Seyrani İst. 1340
Cahit Öztelli - Dertli, Seyrani İst. 1953
M. Fuat Köprülü - Türk Saz Şairleri İst. 1940
Nihad M. Çetin - Seyrani'nin şiirleri - Türkiyat M. 1955 S. 12
Haşim Nezihi Okay - Seyrani - İST

EMRAH

Bildiğiniz gibi, halkımız çevreye ve toplum hayatına etkili olmuş insanları doğa üstü birer varlık gibi görmek istemiş, hayalinde yarattığı nitelikler ve olaylarla daha da çok büyüterek yaşatmış. Emrah da bunlardan birisi. Arkasında bir çok anı ve söylenti bırakmış saz şairi. Bu anılar, şairin ölümünden sonra nice söylentilerle birleşerek efsaneleşmiş. İşte bu nedenle, Emrah'ın hayatını, tarihi belgelerin ışığı altında açık ve aydınlık olarak görmemiz zor.

Emrah, mısraların arasında tüm canlılığı ile yaşarken, her an bizimle ağlar, bizimle gülerken, özel hayatının ayrıntılarını bilmemeyi çok büyük noksanlık saymıyoruz. Bununla birlikte başta **Eflatun Cem Güney** ve **Çetin Eflatun Güney**'in titiz çalışması olmak üzere, diğer yazılan çizilenlere, bulabildiğimiz özel belgelere, duyduğumuz söylentilere dayanarak özel hayatına girmeden önce bir şiirini okuyalım :

Ne feryad edersin divane bülbül
Senin bu feryadın gülşene kalsın
Bu dünyada eremezsen murada
Huzur-ı mahşere, divana kalsın.

Nesin methedeyim bir kaşı kara
Şu sineme açtı onulmaz yara
Cümle tabib gelse derdime çare
Derdimin dermanı Lokman' a kalsın

Bir yar için geçtim can ile serden
Vücudum kul oldu aşkın narından
***Emrah** buse ister nazlı yerinden*
Bu bayram olmazsa kurbana kalsın..

Emrah, **Erzurum**'un Ilıca ilçesine bağlı **Tambura** köyünde doğmuş. Doğum tarihi kimi kaynaklarda 1771, kimi kaynaklarda 1784, kimilerinde ise 1814 olarak gösterilmekte. Çoğu köylü saz şairleri gibi, Emrah'ın yeteneği de kendi köyünün çiçekli, çiğdemli koynunda güzelliklerin zevkini duyarak gelişmeye başlamış. Sonra usta aşıkların önünde bu duygularını tele, dile getirmesini öğrenmiş. Giderek olgunlaşmış. Emrah, Emrah olmuş.

Gençlik yıllarında Erzurum'a gelen Emrah, az da olsa bir medrese eğitimi görmüş. Burada eski şiirin zevkini ve nazım tekniğini kapmış. Daha sonra tarikata da girerek tasavvufi görüşlerden de etkilenmiş. Kısa süren medrese eğitiminin etkisi ile divan şiirini tanıması, kendisini bu yolda yazmaya itmiş. Ancak, diğer 19. yüzyıl halk şairleri gibi bugün Emrah'ı yaşatan eserleri, aruzla yazdığı şiirleri değil, hece vezni ile söylediği halk şiirleri olduğunu görüyoruz.

Anadolu' da *"Aşk olmayınca meşk olmaz ve gurbete düşmeyince aşık, aşık olmaz"* inancı yaygındır. Gerçekten insan gezdikçe, hayatı, doğayı değişik açılardan gördükçe yeni duygular kazanmakta. Hele bir de halk şairi bir güzele vurulmuşsa peş,peşe tatlı ve dokunaklı eserler yaratmaya başlamakta.

Bıraktığı eserlerden Emrah' ın **Trabzon, Kastamonu, Konya, Niğde** ve **Sıvas** başta olmak üzere tüm Anadolu'yu dolaştığını anlıyoruz. İlk uğrak yeri **Trabzon** olmuş. Burada **Güleser** adında bir göçer kızına sevdalanmış. Kızın babası olayı öğrenince, bir gecede çadırını sökerek göçüp gitmiş. Gayri Emrah oralarda durabilir mi ?

Gönül gitmek ister gurbet illere
Velakin bizleri yar eğlendirir,
Ezelden mâiliz konca güllere
Bülbül-i şeydayı zâr eğlendirir.

Bülbül gibi kaldık güller içinde
Gözümüz kan ağlar, seller içinde
Biz ehl-i harabız iller içinde
Bizi ancak namus ar eğlendirir.

Bir sözüm var aşikare söylenmez
Söylesem de nazlı yarca dinlenmez
Zincir ile bağlasanız eğlenmez
Emrah'ı zülfünde yar eğlendirir.

Emrah, Güleser' in peşinden **Kastamonu**'ya kadar gider. Bir süre burada kalır. Evlenir. Ancak, çok geçmeden sıkılır. Tekrar yollara düşer. Köy köy, kent kent dolaşarak **Sıvas**'a ulaşır. Burası derviş ve aşık yatağıdır. Emrah, halk kültürü zengin olan bu yerde gönül çoşkunluğunu buluverir. Eskilerin anlattığına göre, Postunu Bengilerde Saatçıoğlu hanesine serip, sazını da Havuzlu Kahveye asar. Kente yeni bir aşığın geldiğini duyan gelir.

Emrah hem koşup gelenlerin kalbini hem de kendi kalbini açmakta beceriklidir. Kimi zaman gerçek dilden, kimi zaman mecazi telden söyler. Gelenleri duygulandırır. Güçlü kişiliği ile geniş bir çevre yaratır. Emrah, Sıvas'taki yaşantısından memnunken, bu kez gönlü zorlu bir aşka çarpar.

Ben de bir yavruya gönül düşürdüm
Yanağın benzettim nar danesine
Muhabbet sevdasın baştan aşırdım
Asıldım zülfünün her danesine

Yanağı nar tanesine ve her yeri sırma gümüşe benzeyen bu güzelin adı **Mahi**' dir. Bir dul tazesi olan Mahi, maral bakışlarıyla Emrah'ın bağrına öyle büyük bir yara açmış, ruhunda öyle büyük bir yangın tutuşturmuş ki bunu mısralara şöyle yansıtmış :

Ey maral bakışlım ey peri suret
Çok açtı bağrımda yara gözlerin,
Bilmem ahu mudur yoksa ki afet,
Yakar baktığını nara gözlerin

Birden şivelenip mestane süzer,
Tîğ-i gamzelerin bağrımda gezer,
Bir kez iltifatla eylesen nazar
Eder bu derdime çare gözlerin.

***Emrah**'ı alemde bi karar etti.*
O nihan aşkını aşikar etti,
Aklımı fikrimi tarümar etti,
Fitne bakışların kara gözlerin.

İşte aşk ateşinin nasıl bir ateş olduğunu böyle bir bakışla, böyle bir yaralanışla anladı. O zaman :

Ne yaman ateştir aşkın ateşi
Gittikçe artıyor dilde savaşı,
Yar senin elinden gözümün yaşı
Bahar seli gibi çağlar da gezer.

Diye inledi. Bu böyle gider mi ? Mahi ile evlenmek istiyordu.

Şimden geri nazlı yere küskünüm
Yıktı hatırımı barışmam gayrı.
Alem gelip bana rica ederse,
Çevirdim yüzümü görüşmem gayrı..

Güzel keklik gibi kafeste olsa,
Altın vezne ile cevahir tartsa,
Yarim mahşer günü şefaat etse,
Giderim mahşere görüşmem gayri.

Bu yıl da Emrahi yarsız kışlasın
Varır isem o yar beni taşlasın
Şimden geri bildiğini işlesin
Hiç bir umuruna karışmam gayrı...

Emrah Mahi ile evlenmek için yanıp tutuşuyordu ama, bu güzel kalbinde genç bir ölünün mezarı yatıyordu. O mezar taşına dokunulur, onun anısı incitilir mi? Kadıncağız evlenmeye rıza göstermiyordu. Emrah, dünyalar yıkılsa belki hiç aldırmayacaktır ama, bu soğuk haberi alınca kalbi yanıverdi :

"Çevrinle eriyen garip aşkın
Elbette demez mi vay ciğerim yar".. diye inliyordu .

"Sevda çöllerinde Leyla diyerek
Mecnun da ben gibi gezer mi böyle ?"

diyerek üzüntülü gönlünü Mecnun'a benzetiyordu. Mahi'ye kavuşamamışlığın acısı giderek büyüyor, karşı koyma gücü tükeniyordu. Zaman zaman hıncını mısralar döküyordu.

Sevdiğim Allah'tan budur niyazım
Pervaneler gibi nare düşesin
Dilerim derdine derman olmasın
Şeyda bülbül gibi zare düşesin.

İki yakan bir araya gelmesin
Seni gören hiç merhamet kılmasın
Daim ağlamaktan yüzün gülmesin
Garip Mansur gibi dare düşesin

İki gözün birden olsun da alil
Ellerin koynunda gez melul melul
Genç yaşın içinde hem zelil, sefil
Sonra bir de sitem kare düşesin

Emrah'ı ağlattın sen dahi gülme
Şu fanide bir gün ber-murad olma
Öldüğün vakit de hiç imam bulma
Yılanı çok bir mezare düşesin.

Emrah'ın tezgahında sitem üzerine sitem dokutan bir

cefanın, haksızlık olacağını düşünen hatırı sayılır kişiler araya girmiş. Mahi ile evlenesini sağlamışlar. Ancak, şiirlerinden anladığımız kadarıyla mutlu günleri uzun sürmemiş.

Çağrışır bülbüller gelmiyor bağban
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti
Türlü mihnet ile bir bağ bezettim
Yari ben besledim el aldı gitti.

Yüz bin mihnet çektim bir daha gerek
Hayli ömür ister bir daha görek
Yari elden aldı o kanlı felek
Aktı gözüm yaşı sel oldu gitti.

Nazlı yardan kem haberler geliyor
Dostlarım ağlıyor düşman gülüyor
Dediler ki sefil Emrah ölüyor
Kimi kazma kürek bel aldı gitti.

Emrah, Sıvas'tan sonra Tokat'ın Niksar ilçesine gitmiş. Burada ömrümün sonunda eline bir tas su dökeni bulunsun diye yaşlı başlı bir kadıncağızla evlendirmişler. Niksar'da kaç yıl yaşamış bilemiyoruz. Ama, Tekke Bayırı denilen mezarlıkta bulunan kabir taşındaki kitabeden 1854 yılında öldüğünü anlıyoruz. Ama daha önce de söylediğimiz gibi, Emrah eserleriyle ölümsüzleşen şairler arasında yer alıyor.

Kuşkusuz Emrah'ın ünü çağını aşmış. Bugün halk türküleri repertuarında Emrah'ın şiirlerini ve deyişlerini dinlemekteyiz. Bunlar Anadolumuzun burcu burcu kokularını bize ulaştırmakta. Ancak pek çoğu Erçişli Emrah ile karıştırılmakta. İki asır önce yaşadığı sanılan Erçişli Emrah' ı da burada anarken, karıştırılan eserlerden birini de sunmak istiyoruz :

Uykudan uyanmış gözleri bir hoş
Dedim sarhoşmusan, söyledi yoh yoh
Ağ elleri boğum boğum kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yoh yoh..

Dedim inci nedir, dedi dişimdir
Dedim kalem nedir, dedi kaşımdır
Dedim onbeş nedir, dedi yaşımdır
Dedim daha var mı, söyledi yoh yoh..

Dedim duman nedir, dedi aynımda
Dedim zulüm nedir, dedi boynumda
Dedim gül memeler, dedi koynumda
Dedim ver ağzıma, söyledi yoh yoh..

Dedim pişen nedir, dedi zulümdür
Dedim zulüm nedir, dedi ölümdür
Dedim Emrah nedir, dedi kulumdur
Dedim satar mısın, söyledi yoh yoh..

Başlangıçta şiirlerini hep hece vezniyle ve arı bir Türkçe ile yazan Emrah, medrese ile kısa bir süre de olsa tanışınca, aruz vezni ile yazmaya başlamış. Bir anlamda aşkını hece ile, ilmini aruz ile ifade etmiş. Şiirlerinden hareket ederek Halk Şairi, Tekke Şairi ve Divan Şairi olmak üzere üç Emrah'ı ele almak mümkün.

Emrah'ın şiirlerinde çoşkun bir lirizm hakimdir. Yurdumuzun birçok yerini gezmiş ve oralarda mekan tutmuş halk şairimizin en kuvvetli eserleri halk tarzında söylediği şiirleridir.

Şu karşıki karlı dağlar
Pâre pâre duman şimdi
Sevişmesi bir hoş amma
Ayrılması yaman şimdi

Gülün çevresi har-m'ola
Çektiğim ah u zar m'ola
Acep beni anar-m'ola
Ol kaşları keman şimdi

Arasam yâri bulurum
Yoluna serim veririm
Bir kez görmesem ölürüm
Göz neyledi yaman şimdi

Emrahî kapuya çıkar
Çıkar da yollara bakar
Aşıkı odlara yakar
Boyu uzun fidan şimdi.

KAYNAKLAR:
E.C. Güney-Ç.E.Güney-Erzurulu Emrah Maarif Kitabevi-İSTANBUL
Muhtelif kitap,makale ve yazı dizileri

İRFANİ

Ne yazık ki, İrfani hakkında açık seçik, hayatının tüm yönlerini aydınlatan bilgilere sahip değiliz. İncelenebilen çok az sayıdaki cönklerde yer alan şiirlerinden ve bugün hayatta olan torunlarının torunlarından sınırlı bilgiler edinebiliyoruz. Bu bilgileri aktarmadan önce bir şiirini sunuyoruz :

Gezer iken derde düştüm gaziler
Şu benim derdimden bilen olmadı
Meğer Hak'tan imiş kara yazılar
Ağlarım gözyaşım silen olmadı

Nice aklım fikrim gitmesin yade
Günden güne oldu hicrim ziyade
Dediler cananım dil verdi yade
Belki gerçek oldu yalan olmadı

Benim gayretimi çekmedi eller
Çeşmim katresinde çuş verir seller
Kesildi haberler bağlandı yollar
Dost köyüne gidip gelen olmadı

Kesilmez oldu aşkı narımın
Tesiri elbette arttı zarımın
Kendi lisanında nazlı yarımın
Bir teselli haber alan olmadı

İrfani okuyor esma müsemma
Gene bulmuyor derdine deva
Aşka düşüp sevda çeken çok ama
Bencileyin rüsva olan olmadı.

18. yüzyılın son yarısında **Gürün**'de doğan İrfani, 19. yüzyılın ortalarında aramızdan ayrılmış. Varlıklı olduğu tahmin ediliyor. Günümüze kadar gelen rivayetlere göre, kışları Gürün' de, yazları ise **Uzunyayla**'da bulunan çiftliğinde kalırmış. Çevresinde çok sevilen sayılan bir ailenin mensubu olarak biliniyor.

Çağdışı olan diğer halk şairleri gibi, büyük bir gezgincilik olayı yaşadığı sanılmıyor. Ancak, şiirlerinden gurbet duygusunu ruhunda yaşatan içli bir yaratılışı olduğu anlışılıyor.

Gökte uçan bölük bölük turnalar
Yok mu sizin meskeniniz iliniz
Mevlayı seversen arzıhal eyle
Uğrar ise dost iline yolunuz.

Çoşkun sular gibi çağlayamadım.
Gitti kömür gözlüm eğliyemedim
Elden ar ettim de ağlayamadım
Çöller oldu meskenimiz ilimiz.

***İrfani** der, elim daldan üzüldü,*
Ak gerdana çifte benler düzüldü
Ta ezelden takdir böyle yazıldı
Felek büktü kemendimiz belimiz

İrfani sunni olduğu için sınırlı sayıdaki cönklerde yer almış. Kendisinin kısa süreli ticari amaçla yaptığı yolculukların dışında gezgin hayati sürmemesi sebebiyle de geniş bir çoğrafi alana eserlerini yayamamış. Asıl adının Hacı olduğunu biliyoruz. Torununun çocuğu olan Şair ve Yazar merhum Cengiz Alpay, İrfani hakkında şu bilgiyi verdi :

"Nice değerli şairlerin divanları bile sahipsizlik yüzünden bir köşede çürüyüp gittiği veya kaybolduğu

zaman içinde, büyük şair olduğuna inandığım Hacı Baba'nın yani İrfani'nin şiirlerinin bulunduğu ceylan derisi ile kaplanmış cöngü kayboldu. Bu cönk, Hacı Baba'dan oğluna kalan ve babamın amcasının çekmecesinden dururdu. Zaman zaman bu cönkteki şiirleri okurlarken çocuk denecek yaşta olmama rağmen zevk alarak dinlerdim."

Anlatılanlara göre, İrfani'nin Gürün'de hanı, kahvesi, fırını, dükkanları ve iki takım evi olmasına rağmen, çok sevdiği arkadaşı Necati Bey ile sınırları birbirine bitişik iki çiftlik satın almışlar. Yazları bu çiftlikte kalır, kışları da otuz kilometre uzaklıktaki Gürün'e döner dostluklarını sürdürürlermiş. İrfani kahvehanesine ve hanına gelen aşıklarla sohbet eder. Onlarla atışırmış.

İrfani'den günümüze kadar gelmiş türkülerden biri şöyle :

Niçin ağlamayım niçin gülmeyim
Deli gönül bir sevdaya bağlandı
Özü şirin, sözü şirindir yarim,
Kipriği ok kaşı yaya bağlandı

Bir bekâra cilve vermiş özüne
Kudret sürmesini çekmiş gözüne
Dökülmüş siyah kakül beyaz yüzüne
Sanarsın bulutlar aya bağlandı

***İrfani** yeniden buldu bir devlet*
Dahi ağyar ile eyleme ülfet
Eski yarenlerden kalktı muhabbet
Şimdi gönül bir sunaya bağlandı..

Cengiz Alpay, amcasında bulunan İrfani'ye ait cöngü, o zamanlar İstanbul'da öğrencilik yapan birisinin **Prof. Dr.Fuat Köprülü**'ye ulaştırmak amacı ile emanet aldığını, ancak kayboldu gerekçesi ile tüm çabalarına rağmen geri alamadıklarını söylemişti. Daha sonra yapılan araştırmada bu cöngün **Sahaflar** çarşısında satılmış olduğu anlaşılmış . İçinde çok kıymetli bilgilerin bulunduğu bilinen bu defterin kısa sürede gün ışığına çıkacağını umu-

yoruz.

Folklor araştırmacısı **İbrahim Aslanoğlu**, İrfani'nin on bir şiirini de içerisinde bulunduran makalesinde onun bazı şiirlerinin Erzurum'lu Emrah'a maledildiğini ileri sürerken, sade, rahat ve içten söyleyişi ile dikkati çektiğini söylüyor.

Gürün ve çevresinde cömertliği ile tanınan İrfani, yolcuları ve yoksulları korurmuş. Çevrede İrfani'nin misafir ve ikramevine konaklamadan, onun bir kahvesini içmeden geçmek ayıp sayılırmış. Zaman zaman Maraş ve Gaziantep'e kısa süreli iş yolculuğuna çıkarmış ama hemen :

"Eğer rastlarsanız güzel birine
Benden selam söylen özü şirine
Uğrarsa yolunuz ordan Gürün'e
Benim için bak yar yüzüne turnam" diye turnalardan medet umarmış.

İrfani'nin şiirlerinde kuvvetli bir sosyal yapı bulunması dikkati çekiyor.

"Felek bana yıl eyledi ayları
Didem bulandırır çoşkun çayları
Ölürse de hoş tutarlar bayları
Fakir mezarına bir taş bulunmaz."

Mısralarında olduğu gibi, zengin ve fakirin halini anlatan şiirleri, gelecek yazılarımızda yer alacak olan Serdari ve Ruhsati'yi etkilemiş. Şimdi de İrfani'nin şiirlerinden birkaçını sunuyoruz :

Gelir misin gelmez misin bir haber
Böyle ayak ayak yürüyeyim mi
Aşkın zincirini taktin boynuma
Yoksa mahşerecek sürüyeyim mi ?

Efendim savruldum ince tuz gibi
Cihana gelmemiş yanmış biz gibi
Ağustos ayında karlı buz gibi
Yar seni gördükçe eriyeyim mi ?

Zerre kadar yoktur yarin imanı
Yedi yıldır kestim ahd ü amanı
Yüce dağ başında aşkın dumanı
İnip düz ovayı bürüyeyim mi ?

***İrfani** bahçende bir gül biterse*
Şakıyıp dalında bülbül öterse
Benim vadem senden evvel yeterse
Topraklar altında çürüyeyim mi ?

* * *

Badı saba selam eyle ol yere
Garip gönlüm şehvelendi, de gelsin
Azalarım bir birinden ayrıldı
Odur bu sinemin bendi, de gelsin.

Üç gündü vadimiz on güne yetti
Belki hayal ola beni unuttu
İçtiğim badeler hezara bitti
İlaç kar etmiyor kendi, de gelsin

Yaz arzıhalimi şuh didarına
Bugünkü fırsattır koyma yarına
*Sefil **İrfani**'yi aşkın narına*
Dilden cevap söyle yandı, de gelsin.

* * *

İbtida aşıka bade verende
Bu aşkın meyidir al iç kan derler
Bu aşk bu sevda ki iner serine
Bir ateştir mahşere dek yan derler.

Bu aşkın elinden olursun dildar
Ateşi aşk cana serer bir minder
Yusuf u Zeliha, Davut İskender
Çekti bu sevdayı Süleyman derler.

***İrfani**'nin hiç yüzüne gülmezsin*
Sevda ne olduğun sen de bilmezsin
Bin mucize görsen ıslah olmazsın
Sana Türkmen değil terk iman derler.

İrfani'nin mısralarında içli duygularla birlikte bir fikir derinliğini de bulmak mümkün. Zaman zaman pırıl pırıl gülümseyişin içerisinde, zaman zaman da hüzünlü bir titreyişte bulabiliyoruz. Acı da, keder de, neşe de, kıvanç ta, tasa da insanlar içindir. Bir halk şairinin bu duyguları eserlerinde yansıtması doğaldır.

İrfani, çekingendir. Sevgilisine derdini anlatamaz. Gidip rakiplerine şikayet etmesinden korkar. Bunun için bazı şiirlerinde genelleme yaparak, tüm aşıkların durumunu yansıtır :

Aşkın alameti olunca serde
Dolanır bir zaman mecalsiz gezer
Bulmazsa cananı ruhu revanı
Dünyadan el çeker infial gezer

Gözüne görünmez taç ile kaba
Dünyayı verseler bir pula acaba
Bir teber, bir külah, bir eski aba
Sevdaya düşenler bu misal gezer

Şirin canı yanar aşkı nar ile
Ömrünü geçirir ah ü zar ile
Gah ayık dolaşır gah humar ile
Kendi kendin bilmez ne hayal gezer

***İrfaniyem** ben bu sırra eremem*
Takatım yok bunca sabra duramam
Çoktan beri avcısıyım vuramam
Gönlümün evinde bir maral gezer....

Bazı şiirlerinde de açıkça kendi sevdasından söz eder. Ama, yanlış anlaşıldığının kuşkusu içerisindedir:

Bir şuhi canana meyil vereli
Görenler der gene aklı zaildir
Kendini bilmezler zemmeyler beni
Hiç demezler bir Türkmene maildir

Beni derde saldı o kaşı keman
İsterim nuş edem vermedi aman
Derler can evinde ol huri gilman
Gamzeleri cellat gözü haildir.

Meftunu olalı o vefasızın
Daim kastındadır bu şirin canın
Bu sefil İrfani kulundur senin
Yüz çevirmez her ne dersen kaildir.

İrfani'nin kulağına ezan okuyarak adını koyduğu torunu **Muhammed Sezai** de dedesi gibi halk şiirleri söylemiş. Şiirlerinde **Layikî** mahlasını kullanmış.

Layikî'nin Gürün hakkında söylediği bir güzellemenin bir kaç kıtası şöyle :

Evvel bahar yaz ayları gelince
Açılır bahçede gülü Gürün'ün
Hava bulanıp da yağmur yağınca
Her dereden çağlar seli Gürün'ün

Bülbül öter, bahçesinde bağında
Boz koyunlar otlar yüce dağında
Lale sümbül kokar taze yağında
Ne güzel yayladır ili Gürün'ün

Layikî söylüyor Gürün'ün halin
Üstyanı, incesu, altyanı telin
Hanım kızlar giyer cekerin şalın
İlden ile gider şanı Gürün'ün

Layikî'nin oğlu olan şair ve yazar **Cengiz Alpay**, mizahi şiirleri ve hicivleri ile ünlü. Aileden gelen gelenekle halk şiiri tarzında yazıyor. İrfani'yi anlatan şiirlerinden birinin bir kaç kıtası şöyle :

Bu mükemmel yoldan yürüten vermiş
Tarihi şuurdan öz İrfani'ye
İmanlı olanlar menzile ermiş
Gönlünde açılan göz İrfani'de

Nice ibretlerden payını alan
Gam yüklü gemiyi deryaya salan
Büyük yangınların sonunda kalan
Yıllarca küllenmiş köz İrfani'de

Aşinalar selam vermese bile
Ne haldesin diye sormasa bile
İhtiyar olunca görmese bile
Hakka doğru dönük yüz İrfani'de

Denize atılan ağ gibi olsa
Esiri bağlayan bağ gibi olsa
İlham çok çetin bir dağ gibi olsa
Güllük gülistanlık düz İrfani'de

Saf su gibi süzgeçlerden süzüldü
Münafık kıskandı iblis üzüldü
Bağlanmış bulunan dili çözüldü
Şimdi lütfedildi söz İrfani'de.

İrfani ile ilgili hazırladığımız bir radyo programı için değerli bilgiler veren H. Cengiz Alpay da 1991 yılında aramızdan ayrıldı.

KAYNAKLAR:
Ahmet Özdemir - Özel Araştırma Metni
H.C. Alpay'ın özel belgeleri

KUL SABRİ

Kul Sabri, 19. yüzyılın ortasında, Sıvas ilinin **Şarkışla** ilçesinin **Üyük** köyünde doğmuş. Gerçek adı Ali, Babasının adı da Yusuf'muş. Ailenin tek çoçuğuymuş. Üyüklü Yusuf'un evi konuksuz kalmazmış. Hele halk şairleri hiç eksik olmazmış. Çalar çağırır, söylerlermiş. Ali'nin bir dediği iki edilmezmiş.

Anadolu'da "Kuşta kanat ne ise, halk şairlerinde de saz odur." denilir. Saz ve şair ayrılmaz bir bütünü oluşturur. Küçük Ali, dillerinden bal akan, telleri de balın üzerine kaymak çalan bu aşıkların dizinin dibinden ayrılmazmış. Saatlerce dinlermiş :

Gelenektir. Çoğu halk şairinin aşıklığa başlamasına gerekçe olan bir öyküsü vardır. Pir dolusu içme diyenler de olur, bade içme diye tanımlayanlar da çıkar. Bunlar çeşit çeşittir. Kul Sabri'nin başına gelenler ya da Kul Sabri'ye yakıştırılan öykü ise, çok az rastlanılan örneklerden birisi. Araştırmacı yazar **İbrahim Aslanoğlu** şairimizin öyküsünü şöyle özetliyor:

Henüz çocuk denecek yaştaydı. Bir gün sokakta dolaşırken hemen hemen kendi yaşında güzel mi güzel bir kızla karşılaştı. O zamana kadar bu kızı hiç görmemişti. Durdu dikkatle baktı. Kız da durdu, belli belirsiz gülümsedi. Sonra tepeden tırnağa kadar süzdü. Bir şey söylemek istedi, fakat söyleyemedi. Sadece koynundan bir elma çıkarıp uzattı. Ali elmayı alınca kız geri döndü ve hızla uzaklaştı. Gidiş o gidiş.

Diyorlar ki: Elmayı yemesiyle birlikte oğlan ansızın değişti. Dalıp dalıp giden, deli gibi bir şey oldu. Hocalara okuttular, tekkelere götürdüler. Adaklar adadılar. Ama

nafile. İyileşeceğine büsbütün kötüleşti. Kimi nazara geldiğini, kimi cin çarptığını söyledi. Kimi de hele sabredin bakalım, derdini veren Allah, dermanını da verir, dediler.

Hep merak konusu olmuştur sevgili dinleyiciler. Okuma yazması olmayan, dar bir çevrenin dışındaki dünyayı tanımayan gencecik halk şairleri nasıl oluyor da deyişlerini bir konuşma rahatlığı içerisinde söyleyebiliyorlar ? Bunun cevabını, pir dolusu veya bade içme yerine, ruhlarındaki cevherde ve usta aşıkların yanında pişmelerinde aramak gerek.

Her yetenek gibi, doğuştan gelen bu Tanrı vergisi de ancak işlenirse gelişiyor. Yoksa günün birinde kuruyup kayboluyor. Diyebiliriz ki, şairlik yeteneğini ilk işleyen hayat ve tabiat, geliştiren de usta aşıklar. Bir başka anlatımla, birisi aşka düşürüyor, diğeri ise aşıklığa ulaştırıyor dememiz de mümkün.

Şimdi tekrar sözümüzü Kul Sabri'ye getiriyoruz. Aradan yıllar geçmişti. Ama, Ali'nin durumunda bir değişiklik olmamıştı. Bildiğiniz gibi Anadolumuzda düğünler harman kalktıktan sonra, yani sonbaharda yapılır. Yine bir harman sonuydu. Komşu köylerden Sarıkaya'da düğün olduğu haberi gelmişti.

Üyüklü Yusuf, oğlu açılır umuduyla, samimi olduğu arkadaşlarına emanet ederek düğüne gönderdi. Güreşler, yarışlar türlü oyunlar derken akşam oldu. Sıra saza gelmişti.

Ali, hemen aşıkların yanına yaklaşıp oturdu. Ses çıkarmadan dinledi, dinledi. Bir arada heyecanla ayağa fırlayıp aşıklara bağırdı. **"Yeter artık, siz susun. Ben söyleyeceğim."** diyordu. engel olmaya çalıştılar. Dinlemiyordu. Kendisinin aşık olmadığını, bu işin töresi bulunduğunu hatırlattılar. Israr ediyordu. Bu defa, **"Söyle bakalım."** demek zorunda kalmışlardı.

Ali, söylemeye başlamıştı. Tane tane, düzgün düzgün hem ölçülü, hem uyaklı söylüyordu. Bir daha derken açıldıkça açıldı. Herkes hayretler içerisinde kalmıştı. Bu bir rastlandı mıydı ? Yaşlılar, belli etmeden bir iki yokladılar. Baktılar ki, Ali artık akıllanmıştı.

Hemen babasına müjdeciler salınmış. Yusuf önceleri inanamamış. Sonra sevinçten, müjdecilere neler yapa-

cağını, nasıl teşekkür edeceğini bilememiş. İlk şaşkınlığı geçince bir kurban kesmiş. Yedi kat yabancıya varana kadar lokmalar dağıtmış. O günden sonra Ali, saz çalmaya deyişler söylemeye başlamış. İşi gittikçe ilerletmiş. Şiirlerinde Garip Ali mahlasını kullanıyormuş.

Melûl melûl duran güzel,
Ne dursun eller gibi
Saçların dök mah yüzüne
Tara zülfün teller gibi.

Ok kirpikler cana vurdu
Bir saat karşımda durdu
Çıkardı bir elma verdi
Kokuladım güller gibi

Kaşların çekilmiş âlem
Alındaki mim yay kalem
Ela göze kurban olam
Kirpik kavga eyler gibi

***Garip** Ali'm der alemi*
Yüzündür Hakk'ın kelamı
Olam ben yarin gülâmı
Kapısında kullar gibi..

Hacı Bektaş Tekkesi'ni bir ziyareti sırasında, Garip Ali'nin aceleci ve sabırsız halini gören Tekke'nin ileri gelenleri, "Önce sabretmeyi öğren, başarının anahtarı sabırdır. Senin adın Sabri olsun" demişler. Garip Ali'nin adı, böylece Kul Sabri olmuş. Bazı deyişlerinde Garip Ali, bazılarında Sabrî olarak tapşırmasının nedeni budur.

Kul Sabri, kısa zamanda çevresinde sevilen, sayılan ve aranan bir halk şairi oldu. Zaman zaman sazını omuzuna takar, köy köy, yayla yayla dolaşırdı. Kars'a kadar gitmiş. Aşık meclislerinde bulunmuştu. En çok uğradığı yer **Merzifon**'du. **Tarsuslu Sıtkı, Şarkışlalı Agahi, Yassıpınarlı Hilmi** gibi halk şairleri ile uzun süre arkadaşlık etti. Onlarla sayısız atışmalar yaptı.

Kul Sabri, gençlik yıllarında hararetli aşk ve gurbet

deyişleri söyledi. Sonraları kendini tasavvufi düşüncelere verdi. Hicivleriyle öğütlerini birlikte yaptı. Aşk şiirlerinden bir kaçını sunuyoruz :

Be erenler beni yaktı yandırdı
Sevdası serimde ahu gözlümün
Kudret içikisinden verdi kandırdı
Gelir kokuları bana nazlımın

Eğnine giyinmiş cennet libası
Yine sen mi geldin ömrümün havası.
Bir buse ver aşkına cabası
Yüzünden nur damlar elmas yüzlümün.

Müberek gerdana kılayım nazar
Sevdası serimde hu çeker gezer
Dünya bir teline olur mu pazar
Açılmış gülleri bahar yazlımın.

Zatın cemalullah aslın Horasan
Var mıdır efendim ilimde noksan
Bir buse verirsen kuluna ihsan
Alman inkisarın ***Sabri*** *mazlumun.*

* * *

Yeni bir yar sevdim hublar çağından
Cenneti âlâda firdevs bağında
Bir .od düştü dertli sinem dağında
Koylanır ateşim yanarım dilber.

Ak sinem sineme beyaz göğsünden
Teller Acemistan, gerdan Gürcistan
Şeker dudakların doldur o tastan
İçmedikçe nasıl kanarım dilber.

Kul Sabri *der, seher vakti uyandı*
Yol u ğrattı dost bağına dayandı
Dostun gülü kırmızıya boyandı,
Ben de bülbül olup konarım dilber.

* * *

Meyletmedim şu dünyada ziynete
Ben yare ne yüzden etmişim hata
Daha yol gider mi ölümden öte
Billahi yolunda ölürüm dilber.

Bir sefer bakışın aldı aklımı
Oktur kirpiklerin canda çakılı
Cennet ireyhanlı müşkin kokulu
Dostun ireyhasın bilirim dilber

***Kul Sabri**'yem ateş düştü özüme*
Gücenme sevdiğim söyle yüzüme
Zalim gurbet görünmüyor gözüme
Belki gidip orda kalırım dilber..

Yakın zamanda yaşamış olmasına rağmen, ihmalin acı silesini yemiş halk şairlerinden birisi de Kul Sabridir. Kul Sabri okuma yazma bilmediği için deyişlerini bir defterde toplayamamış. Elli yıl kadar önce, öldükten sonra akılda kalan deyişlerinin bir bölümü yazıya geçirilmeye çalışılmış. Ama bir yararı olmamış. Aynı köyde yaşayan torunlarının çocuklarında bulunan kurşun kalemle yazılmış bu defteri okumak mümkün olamamış.

Yol gösterici nitelikte olan bazı deyişleri çevrede kulaktan kulağa yaşamakta. Ancak, pek çok türküsü imkansızlıklar sebebiyle banta alınamamış ve derlenememiş.

Köyde yaşlıların anlattığına göre, ömrünün son yıllarında felç geçirmiş. Baston tutan eli sürekli titrermiş. İri yarı, kırmızı yüzlü bir görünüşe sahipmiş. Ömrünün son yıllarında söylediği deyişlerden üçü şöyle :

Nefis kuzgun gibi döner meydanda
Daha senin nefsin kemikte kanda
Terbiye görmemiş handa külhanda
Hünkar sarayına yol olmak ister

Mürşid-i kâmilden dersin almayan
Okuduğu ilmin başın bilmeyen
Topuğuna çıkan çaya dalmayan
Dünyada ummana göl olmak ister

Sangebe çekirge almış kurulur
Gurab gelmiş yakasından sarılır
Çaylak da bir serçe tutmuş yorulur
Turna şahin için tel olmak ister

Okuduğu ilmin bilmez başını
Uyuz olmuş kütüklerde kaşını
Eline almış kibrit taşını
Cevahir elmasa lâ'l olmak ister.

Anadan atadan öğüt almayan
Babasının kim olduğun bilmeyen
Urcumun yaptığı sazı çalmayan
Bu ***Sefil Sabri****'ye dil olmak ister.*

* * *

Dinlen nasihatım hak ehli canlar
İnanın kardeşim sözüm sahidir
Didemden dökülen yaşınan kanlar
Hüseyin-i Kerbela'nın ahıdır.

Yatıp uyumazsın oturup durmaz,
Oyunbaz sırrına kimseler ermez.
Sen körü görürsün kör seni görmez
Müminlerin gönlü nazargahıdır.

Kadir gecesidir bizim gecemiz
Yedi nüsha yedi kübra hecemiz.
Kırkların ulusu bizim hocamız
Kudrettin sebakın verir okutur.

İçtim muhabbetten hak buldu candan
İlikten damardan halloldu kandan
Yüzün görmeyince kalkak bu yandan
Cemalini gören anlar bakidir.

***Sabri**'nin sinesi ezelden yanık,*
Gönül sarayına hak oldu konuk
Cihan gaflet olsa o dost uyanık
Verir her muradı cömert ganidir.

* * *

Güz ayları geçti goncası soldu
Ak sayalar giydi donunu dağlar
Firkat ile yaman tutmuş iniler
Çevirme kıbleye yönünü dağlar

Şol yüce dağları kar geldi yastı
İşleyen yolları caddeyi kesti
Ben şar olam derken gam geldi bastı
Felek bizden aldı kinini dağlar.

Ne bahtlı yar ile yayla yaylayan
İçip soğuk suyun zevkin eyleyen
İzzet ile ikram ile söyleyen
Diller fedâ kaldı canını dağlar

Dağlar yarın sana boz evler konar
Ter mahbup yiğitler yoğun at biner
Hublar da doldurmuş dolusun sunar
Onlar hoş geçirir gününü dağlar

***Kul Sabri** özünü gerçeğe katar*
Yücesinde nice nice er yatar
Yarın yar gelince bülbüller öter
Dinleyin bülbülün ününü dağlar.

Elifi imrandır virdim
Okudum ben baylı baylı
Bir menzilhaneye girdim
Yükleri var taylı taylı

Hırka giyer dervişleri
Kulakların menguşları
Kırkların pinhan işleri
Çağırıyor leyli leyli

Üçlerin hâkipâyinden
Mücevher kânı soyundan
Cümle mestane suyundan
İçirirler meyli meyli

Ol Hakk'ı hazır bilmeyen
Kendi özünü bulmayan
Hakkınan yoldaş olmayan
Dolaştırır hayli hayli

Kul Sabri'yem elif derdim
Elifi İmrandır virdim
Aynımda Ali'yi gördüm
Düştüm hâke paylı paylı

AŞIK VELİ / KEMTER

Bu yazımızda 19. yüzyılda usta çırak geleneğinin güzel bir örneğini oluşturan **Aşık Veli** ve **Kemter**'den söz edeceğiz.

Kuşkusuz her iki halk şairimiz de iz bırakmış, yaşadıkları dönemden günümüze kadar yetişmiş bir çok halk şairi üzerinde etkili olmuşlar. Bunlardan birinin de **Aşık Veysel** olduğunu söyleyebiliriz.

Dilden dile, kulaktan kulağa anlatılarak bu güne ulaşabilmiş ya da cönkler aracılığı ile elde edebildiğimiz bilgi kırıntılarının dışında, hayatları ile ilgili çok şey bilmiyoruz.

Geçen yazımızda, halk şairlerinin yeteneğini ilk işleyen hayat ve tabiat, son geliştirenin de önlerinde diz çöktükleri usta aşıklar olduğunu, bunlardan birinin aşka düşürdüğünü, diğerinin ise aşıklığa ulaştırdığını söylemiştik.

Bugün söze ustadan başlıyoruz. Aşık Kemter'den. Önce bir deyişini dinleyelim :

Bu kadar cevretme aziz sultanım
Ya n'olur insafa gel bazı bazı
Mürüvvet değil mi çeşmi fidanım
Bendenin yüzüne gül bazı bazı

Yoluna koymuşum can ile teni
Hilafım yoktur severim seni
Ol kadar gönülden yadetme beni
Kadir kıymetimi bil bazı bazı

Ulu sular gibi çağlayıp akma,
Aşkın hançerini sineme çakma
Noksanımız var ise kusura bakma
Bildiğinden şaşar kul bazı bazı

Sen arifsin ne dediğim bilirsin
Yaralı sineme merhem olursun
Her daim gelirim azgın dursursun
Şad eyle gönlümü al bazı bazı

Sefil Kemter der ki lebi balımsın
Canımın Cananı selvi dalımsın
Sen ne merhametsiz kanlı zalimsin
Bendenin yüzüne gül bazı bazı

Kemter. 18. yüzyılın sonlarında, bazı belgelere göre Aşık Veysel'in doğduğu köy olan **Sivrialan** Köyünde, bazılarına göre de **Kangal**'ın Minarekaya Köyünde, doğdu. Gençlik yıllarında Kabakçevliği köyünde, daha sonra da Sivrialan köyünde yaşadığı, ömrünün son yıllarını yine **Şarkışla**'ya bağlı **Kale** köyünde geçirdiği ve bu köyde 1819 yılında öldüğü biliniyor.

Asıl adı Hüseyin Ali olan Kemter, yurdun pek çok yerini gezmiş. Sık sık **Hacı Bektaş** Tekkesi'ni ziyaret etmiş. Bu gezilerin birinde **Konya**'da evlenmiş ve eşi ile köyüne dönmüş. Gezmediği zaman geçimini çiftçilik yaparak temin etmiş.

Hoşsohbetliği, rind meşrepliği ile tanınan Kemter ile ilgili fıkralar yörede anlatıla gelir. Bir gün Kemter'in yorgun argın çiftten geldiğini gören eşi, cezveyi ocağa sürerek kocasına bir yorgunluk kahvesi pişirmek istemiş. Bunu gören şairimiz, Konyalı eşine şu manzum nükteyi söylemiş :

Kahve acı, tütün acı, ben acı
Doyurur mu iki acı, bir açı...

Asıl mahlası Kemter olmasına rağmen, bazı deyişlerinde Sefil Kemter, Dertli Kemter diye tapşırdığı da olmuş. Ancak, Kemter'den sonra doğup yaşayan Zileli Yusuf Kemteri ile zaman zaman karıştırıldığı oluyor.

Kemter, yaşadığı dönemde dürüstlük, doğruluk ve sevginin sembolü olmuş. Hakkında türlü efsaneler söylenmiş. Kendisinden sonra gelenlerin adını saygı ile andığı, deyişlerini çoşku ile söyledikleri bir halk şairi olarak halk edebiyatı tarihine mal olmuş. Orta Anadolu'da bugün bile köylüler birbirlerine inanmadıklarında and içirmek için "Kemter'e yemin edermisin ?" demekteler.

Kemter'in ölüm tarihini, Aşık Veli'nin ardından söylediği bir ağıttan öğreniyoruz :

Şu yalan dünyada bir üstad buldum
Beni bırakmadın işime felek.
Şakirt olan şaşkın olur dembedem
Ne okursun bilmem guşuma felek.

Gönül turnam gökyüzünde dönerken
Felek ağu katmış göle inerken
Dizbediz oturup derdim yanarken
Kahrettin dostuma eşime felek.

Sorayım feleğe Kemter'im n'etti.
Yoksa delirdi mi huyu mu tuttu ?
Balım Sultan Tekkesine mi gitti ?
Baykuşlar kondurdun taşıma felek.

Kemter türlü kemhaları dokurdu
Doksan bin ayetin ilmin okurdu
Balım Sultan bahçesinde şakırdı
Yoksa ok mu değdi kuşuma felek

Kemter beni koydu yuvada yurtta
İsmini söyledim dilimde virtte
Sene bininkiyüz otuzda dörtte
Yükletti göçünü döşüme felek.

***Kemter** türlü alemlere ermişti*
Yedi farzı üç sünneti kılmıştı
Ölmeden elli yıl evvel ölmüştü
Çok cevir eyleme düşüme felek.

***Veli**'m eyder Kemter gitti kimim var*
Kemter'i aldırdım yeni gamım var
Usta idi yapılacak damım var
Hiç bu iş gelmedi başıma felek

Kemter'in, çağdaşı halk şairleri gibi ağır ağdalı bir dil kullanmaya heves etmediğini, sade bir dille konuşma rahatlığı içerisinde şiirlerini söylediği görülüyor. Şimdi de şiirlerinden örnekler sunuyoruz :

Ezelden bilirim seni azizim
Erin ere yolu düş gelir böyle
Sen benim olursan ben de seninim
Dostun dosta huyu hoş gelir böyle.

Zengülü zengüle vurup aşınca
Lokmalar hall'olur temiz pişince
Badeler içilir sazlar çoşunca
Gerçek aşıklara cuş gelir böyle

Kunduz beği etti bizi bir nefer
Kunduz dalgasına aldık bir cevher
Yalancı sözleri fesh olur gider
Gerçeğin sözleri baş gelir böyle.

Muhannet doludan doluya süner
Fitili söyünür çırası söner
Erlerin başına yüzbin er döner
Yiğidin başına iş gelir böyle

Dertli Kemter *kendi kendin yeldirir*
Er olanlar çifte kantar kaldırır
Ulu derya bulup kabın doldurur
Arifler elinden iş gelir böyle.

* * *

Çoktanberi hasretin çektiğim
Gül yüzlü yarimi göresim geldi
Tatlı canım feda olsun yoluna
Yoluna serimi veresim geldi.

Her ademi adem deyü tanıma
Cemalin göreyim otur yanıma
Muhabbetim tatlı dilde canıma
Canını canıma sarasım geldi

Biz de döndük Mecnun ile Leyla'ya
Yaz gelince bile gidek yaylaya
Şükür olsun kavuşturan Mevla'ya
Anca derdimizin çaresi geldi.

* * *

Nazlı yare haber saldım almamış
Almazsa gam değil almayı versin
Nazlı yar da bana selam salmamış
Salmazsa gam değil, salmayı versin.

İstemem kaşları kara ise de
Hasretinden ciğer pare pare ise de
Merhemi derdime çare ise de
Çalmazsa gam değil çalmayı versin.

Duydunuz mu şu yavrunun alını
Yıktı viran etti gönül tahtını
Unuttun mu ikrarını ahdini
Gönül hayaline yelmeyi versin.

Doksana vardı da yüz geçti ise
Aradan nükteli söz geçti ise
*Ahiri **Kemter**'den vazgeçti ise*
Bergüzar verdiğim elmayı versin.

Hayat, tabiat ve sevgili üçgeni içerisindeki yangından söz ettik. Eski ustalar, dünya sel olup aksa bu yangını söndüremeyeceğini öne sürüyorlar. Ferahlamak için aşıklar yolunu tutup söze saza koşulmak gerek. Ama, aşıklıkta yol var, erkan var. Bir kez usta bir aşık bulup el etek öpeceksin. Sonra önünde diz çökeceksin. Kim bilir belki Aşık Veli de Kemter'in önünde diz çökmüş; "Aşık Baba rahmeyle de beni çıraklığa kabul et. Kalbim var, dilim yok. Derdim var, telim yok. Kalbimi dile, derdimi tele getirmenin yolunu öğret, yolunda yürüyeyim, yolunda öleyim.."

Diyerek yalvarmıştır. Birlikte yayla yayla, köy köy, oba oba gezerken, dinleye dinleye vezni, düzeni kavramasını, ayak kurmasını, söz üzerine söz bulmasını öğrenmiştir.

Aşık Veli, Şarkışla'nın İğdecik Köyünde doğmuş. Babasının adı Hüseyin, annesininki Kamer'miş. Hem annesi, hem babası halk şairiymiş. Gençliğinde çobanlık yaparak hayatını kazanmış. Son derece alçak gönüllü olan Veli "Çoban olup kaval çalamadım, aşık olup saz çalamadım." diye yakınırmış.

Ustası Kemter'e yürekten bağlı olan Aşık Veli, onun gibi sade bir dil kullanmış.

Aşık Veli, çağımızda yaşamış pek çok halk şairine etki yapmış. Şiirleri ölümünden sonra tertip edilmiş olan cönklerde yer alıyor. Bunlardan bir kaçından bölümler sunuyoruz :

Bugün gamda gördüm zülfü siyahı
Gülmedi sultanım bilmem ne haldir ?
Merhamet kılmadı garip halime
Sormadı sultanım bilmem ne haldir ?

Aşkının derdiyle abdal oldum ben,
Öldürüp de ara yerde etme kan
Gözlerimde gevher, dizimde derman
Kalmadı sultanım bilmem ne haldir ?
* * *
Değirmenler döner gözüm yaşından
Gönül çarka döner gider dost deyü
Yar dedikçe yarelerim sızılar
Dertli sinem yanar gider dost deyü

İrakip lal ile mercanı bilmez
Alım satım edip her canı bilmez
Bu edna bin canda bir canı bilmez
Heman niyaz kılar gider dost deyü

***Veli**'m eydür ben dostu Hak belleyi*
Kelp rakip gelmiş dostu dilleyi
Ben ise uğruna koydum kelleyi
Baş meydanda döner gider dost deyü..

Şiirlerinden Hacı Bektaş Tekkesi'ne ve Çelebi Hamdullah Efendi'ye büyük bir saygısı olduğunu, onu ziyaret etmek istediğini ama nasip olmadığını anlıyoruz. İki kez evlenen Aşık Veli'nin sekiz kızı, bir de oğlu olmuş. Altmış yaşlarındayken 1854 yılında köyünde ölmüş.

Okuma yazması olmayan Aşık Veli, şiirlerini hep irticalen söylemiş. Buna rağmen kudretli eserler vermiş. Bir bölümü cönklere geçerken, pek çoğu da yazıya geçirilmediği için anonimleşmiş.

Aşık Veli, şiirlerinde Kul Veli, Derviş Veli gibi mahlaslar da kullanmış. Şimdi şiirlerinden bir örnek sunuyoruz:

Huriler gılmanlar dergaha gider
Aşk kervanı olmuş yoluna karşı
Tutiler kumrular kafeste öter
Bülbül aşık olmuş gülüne karşı.

Dost bizinen olmuş, ben olsam esir
Köle dese alsa bulmasa kusur
Gerdanın dar olmuş ben olsam Mansur
Asılsam zülfünün teline karşı

Seherde Leyla'nın iline baksam
Derya olsam dostun gölüne aksam
Ya sail olsam, ya seyyaha çıksam
Gidebilsem dostun yoluna karşı

Velim eyder güzel dostum gelir mi ?
Şu garip gönlümün gamın alır mı
Kuru kovanda haysiyet olur mu,
Arı aşık olmuş balına karşı...

KAYNAKLAR:
İbrahim Aslanoğlu - Aşık Veli Kültür Bakanlığı Yayınları
Ali İhsan Tuncalı - Emlak Alevi Şairleri İzmit 1967
Prof. İlhan Başgöz - İzahlı Türk Halk Şairleri Antolojisi
Besim Atalay - Bektaşilik Edebiyatı 1340 İst.

RUHSATİ

Ruhsatı, eski adı Tonus olan Şarkışla'dan göçerek **Kangal**'ın **Deliktaş** köyüne yerleşen **Afşar** kökenli bir ailenin oğlu. Şiirlerinden 1251 yılında doğduğunu ve asıl adının **Mustafa** olduğunu öğreniyoruz.

"Eşref saattir gelmedi Mehdi,
Eles-i ezelde birledim abdi
Bir zamanlar İcâdî, bir zaman Cehdî
Şimdi de Ruhsati Baba dediler." mısralarından

Önceleri **İcadi** mahlasını kullandığını, dudakdeğmez türü şiirlerinde ise **Cehdî** ismiyle tapşırdığını anlıyoruz.

Yine şiirlerinden öğrendiğimize göre, annesi **Safiye** adında saf yürekli bir köy anası, babası da **Ahmet** adlı fakir halli bir toprak adamıymış. Henüz oniki yaşındayken anne ve babasını kaybetmiş.

Öksüz ve yetim kalan Mustafa, Deliktaş ağalarından Ali Ağa'nın yanına girmiş. Ali Ağa, kökten gelme, hatır gönül bilir ağalardan olduğu için, evine inen konan eksik olmuyormuş. Hele aşıklarla dervişlerin ayağı hiç eksik olmazmış. Küçük Mustafa her konup göçenden bir harf öğreniyormuş. Günün birinde aktan, karadan, sözden sazdan anlar bir delikanlı olup çıkmış.

Anlatılanlara göre, eline kalemi veren **Feryadi**, sazı veren de **Aşık Kusuri** olmuş. Aşıklık yoluna girdikten sonra geleneğe uyarak bir tarikata girmeyi düşünmüş ve Nakşibendi tarikatına girmiş.

Mustafa, yaşını başını almış, evlenecek çağa gelmişti. Ağası onu istediği ile evlendirecekti. Ama, gözü

kimseyi tutmuyordu. Sonunda kendisi gibi öksüz ve yetim bir Yörük kızı olan kapı yoldaşı **Mihri**'ye gönlünü kaptırdı. Artık o Ruhsati'ydi.

Yine bahar oldu gönlüm bulandı
Benim gibi olmuş seller sabahtan
Kıble tarafından bulut toplandı
Bir haber getirdi yeller sabahtan

Ağaçlar hû çeker iniler taşlar
Fırkatından dağlar akıtır yaşlar
Bülbüller ah eder feryada başlar
Burcu burcu kokar güller sabahtan

Severim sunamı candan can gibi
Gözlerimden akan yaşlar kan gibi
Sevdiğimi gördüm bir ceylan gibi
Düzülmüş gerdana teller sabahtan

***Ruhsatî** dünyada olmaz ki beka*
Ne çare vermişiz elinde yaka
Bizim hulusumuz tamamdır Hakk'a
Varsın zemmeylesin iller sabahtan.

Önceleri öksüz ve yetim olduğu için Mihri'ye acıyan Ruhsati, giderek öyle bir aşka tutuldu ki, kısa süreli ayrı kalışlarda bile;

"Aman seher yeli çar sende kaldı
Mihri keklik sekişinden bir haber
Yine bahar geldi bulandı gönül
Göğsü elvan nakışlıdan bir haber.." diye sabah rüzgârından haber soruyordu.

Deliktaş ağası, gün görmüş, umur görmüş halden dilden anlar bir ağa. Elinde avucunda büyüyen bu iki bahtı karayı başgöz edip dualarını almış. Ama, ölümünün gözü kör olsun. Mutlulukları çok sürmemiş. Mihrisini elinden aldırmış.

Artık Ruhsati'yi kim susturabilir? Ağıt üzerine ağıt yakmış Mihri'sinin ardından. Öylesine bitmek bilmeyen

feryad etmiş ki, çevresindekiler kınamaya başlamışlar. Onlara yalvarır olmuş :

"Mansur aşk-ı Hak'la kendini dâra
Kement atıp asmış deyü kınaman
Ferhat da Şirin için sarp kayaları
Küllünk ile kesmiş deyü kınaman

Eşim gitti yetemedim ardından
Kızıl kanat geçemedim yurdundan
Ruhsati de Mihri'sinin derdinden
Bunalmış da çoşmuş deyü kınaman..

Ruhsati, bir yandan eşine dostuna kendisini kınamamalarını söylüyor, bir yandan da sevgilisinin mezarının başından ayrılmıyormuş. Elinden gelse tutup geri getirecekmiş :

"Vardım nazlı yârin ziyaretine
Dedim gel gidelim, dedi varamam.
Dedim bu kadar mı vazgeldin benden
Dedi vazgelmedim amma varamam.

Dedim kuzulara nasıl dayandın ?
Dedi evvel Allah sana güvendim.
Dedim aşkın ile od'lara yandım.
Dedi yanıyorsun amma varamam.

Dedim ki benimle ahtın var idi
Dedi ki dünyada bahtım yar idi
Dedim benden gönlün ne tez fandı
Dedi farmadı amma varamam.

Dedim Ruhsat'mıdır elde iradın
Dedi ki mahşere kaldı muradın
Dedim kabirde mi beni aradın ?
Dedi arıyorum amma varamam.

Artık Ruhsati'nin eli işe gitmez olur. Sazını omuzuna asar, köy köy, kasaba kasaba, kent kent dolaşmaya baş-

lar. Bir süre sonra çırağı Meslekî de peşine düşer.

Dolaştığı köylerde Ruhsati'nin etrafını delikanlılar, genç kızlar sarar, kendileri için güzelleme söylemesini isterlermiş. Ruhsati de onları kıramazmış. Güzellere birbirinden güzel güzellemeler sıralamış.

Ruhsati, güzele ve güzelliğe doğuştan tutkun olduğu için, bazen bir zülüf teline tutulur, bazen bir gamzenin okuyla vurulurmuş. Günlerden bir gün, usta ile çırak köylerine yakın bir yaylada taze açmış güle benzeyen üç kız görürler. Ruhsati hemen söylemeye başlar :

Yarin bahçesinde üç gül açılmış,
Ak gül, kırmızı gül ille sarı gül.
Üçü birbirinden fazla saçılmış
Ak gül, kırmızı gül ille sarı gül...

Biri kirpiğini süzüp geliyor
Biri yüreğimi ezip geliyor
Birisi zülfünü düzüp geliyor
Ak gül kırmızı gül ille sarı gül.

Birinin kaşları benzer hilale
Birinin dudağı dönmüş zülale
Birisi açmış kırmızı lale
Ak gül, kırmızı gül ille sarı gül.

Mesleki de usatsına :

"Nevbahardır yaylalara göçülmüş
Pir elinden dolu bade içilmiş
Birbirinden güzel doğmuş açılmış
Ak gül kırmızı gül ille sarı gül.." diye karşılık vermiş. Sarı gül dedikleri solgun benizli Fatma'ymış. Mihri'nin sanki kopyasıymış. Fatma, Ruhsati'nin dertli gönlüne bir dert daha yazmış. Aşığın halinden anlayanlar araya girmişler. Fakat, kızın babası işi zora sürüyormuş.

Ruhsati'yim bir acayip hal oldum
Yana yana ocağına kul oldum
Altın idim, gümüş idim pul oldum
Yana yana hallerine Fatma'nın... gibi pek çok deyişini duyan ağa araya girmiş Fatma'ya onu kavuşturmuş. Ama.

Ama, sarı gül büsbütün sararıp solduktan sonra. Kaç yıl beraber yaşadıkları bilinmiyor. Fatma ölüm yatağında Ruhsati ise baş ucunda umutsuz bir yürekle inlediğini anlatıyor hikayeciler :

Eflatun el katmaz, lokman karışmaz
Bu yare Fatma'yı alacak dedim
Bir daha göreydim telli cananı
Hasret kıyamete kalacak dedim.

Nedir senin derdin benim bülbülüm
Ne yaman sarardın hey gonca gülüm
Geçmiş de karşına gülüyor ölüm
Azrail canını alacak dedim

Ben okudum Kur'an ile Yasin'i
Silsinler gönlümün olan pasını
Sana nuş etmişler ecel tasını
Halimiz böyle n-olacak dedim.

Elpence karşında durayım divan
Mor bölüklerine ben oldum hayran
Ruhsati karşında aç gözün uyan
Hak sahibi hakkın alacak dedim.

Ruhsati'nin hayatı ızdıraplarla dolu. Şiirlerinden anladığımıza göre başından dört nikah geçmiş. Mihri, Fatma Gül, Ayşe ve Mühimme, dördü de genç yaşta toprağa düşmüş. Bunlardan yirmiüç çocuğu dünyaya gelmiş ama çoğu yaşamamış. Hele kendisi gibi bir halk şairi olan oğlu Münhacın'ın ölümü, kalbinde büyük yaralar açmış.

Ruhsati'nin sürüp savuracak toprağı olmadığı için, duvarcılık, değirmencilik gibi işler yapmış, emek ve yor-

gunluklarının karşılığı sürekli hüsran olmuş. Daha çok Meslekî ile gezerek söz ve saz ürününü satarak geçimini sağlamış.

Ruhsati'nin şiirlerinden büyük bir bölümü türlü nasihatlara, yokluk ve yoksulluklara ait. Fakir olmasından yakınan sayısız şiiri var. Tadamadığı ancak yalnızca hayal ettiği yemeklerle ilgili destanlar düzmüş. Bazen Tanrı ile söyleşmiş :

Ya ilahi görünmezden bir devlet
Zekatını vermez isem geri al
Helalından dört öküz ver ya Rabbi
Koşup çifte sürmezsem geri al.

Yoksulluğu ezberledim nideyim
Verin aşkın badesini yudayım
Biraz altın ver ki hacca gideyim
Bu kavl üzre duramazsam geri al.

Çok verirsin beynamaza hayına
Saldın beni züğürtlüğün yanına
Köprüler yaptıram Tecer suyuna
Kagir bina kuramazsam geri al.

Bir söz ver Yarabbi göreyim şimdi
Yoksulluk elinden ciğerim yandı
Uryana bir gömlek yetime hindi
Rızası içini saramazsam geri al.

Ne mümkün Yarabbi yolundan sapam
Ruhsat'ın terkedip dünyaya tapam
Senin rızan için bir oda yapam
İki minder sermezsem geri al.

Felek insanı güldürmezse güldürmezmiş. Ruhsati de hayatta gülmedik ve gün görmedik halk şairlerinden biri. Fakat hayatı yine de boş geçmemiş. Yüzlerce şiirini bugün zevk alarak, hisse çıkararak okuyoruz. Çoğu aşığa yol göstermeye devam ediyor. Bir şiirinden yetmiş yaşına ulaştığını anlıyoruz. Hicri takvimle 1327 yani, 1910

yıllarında hayata gözlerini yummuş. Öğüt niteliği taşıyan destanlarından biri şöyle :

Bir destan söylesem tiryakilere
Acep tiryakiler darılır m'ola
Kızıl üzüm olsa koysam beline
Gözü tabakadan ayrılır m'ola

Tiryaki tütünü gayat çok sever
Birini sarmadan birini eğer
Tütün tükenince kanyı döver
Erkeğim diye de kurulur m'ola

Güzel paranızı vermen tütüne
Yazık ömrünüze bütün bütüne
Düşünün bir kere ondan kötü ne
Bu kötüyle kabre girilir m'ola

Ağızlık tabaka takım beş olur
Yorgunlukta murdar tütün hoş olur
Beş kuruşa kağıt nasıl baş olur
Tutulursa hapse girilir m'ola

Tabaka ambardır ağızlık yaba
Kimisi ince sarar kimisi kaba
Darağacı kurulsa edemez tövbe
Buna da bir şifa bulunur m'ola

Kalın kağıt kaba verir dumanı
Öksürük gelince vermez amanı
İmiği saz çalar döşü dumanı
Otuziki makam çalınır m'ola

Tiryakiler durmuş ederler merak
Hele birer daha cıgara sarak
Çoluk çocuk çıplak kendi da çıplak
Bununla maksuda erilir m'ola

Tütünün ağusu ciğeri sarar
İçmeyen fehmetmez içene zarar
Göğüs tutulunca hendeği yarar
Acep kazma kürek bulunur m'ola

Ruhsati'mde sözüm haklı değil mi ?
Bu destan tiryaki aklı değil mi ?
Şimdi kaçak tütün saklı değil mi?
Kesede bi tutam bulunur m'ola

Aşık Ruhsati'yi, kendi hayallerini değil, köy halkının dünyasını dile ve tele getirmiş bir aşık olarak anıyoruz.

KAYNAKLAR:
Eflatun Cem Güney-Çetin Eflatun Güney-Ruhsati, Maarif K. İst. 1963
Vehbi Cem Aşkun-Aşık Ruhsati

SERDARÎ

19. yüzyılda yaşayan güçlü halk şairlerinden birisi de Serdarî dir. O'nu tanıtmadan önce bir şiirini sunmak istiyoruz.

Eş olur mu kara kazan helkiye
Zannı az olanlar söyler belkiya
Müsavi olur mu arslan tilkiye
Herkes eşli eşin arar demişler.

Olmasın istersen merteben yüce,
Kimsenin hatırın kırma zerrece,
Elin kapısını dürtme gizlice
El kapını yıkıp girer demişler.

Zalimler kurtulup kaçar belleme,
Kimsesizler bunda naçar belleme
Her şahıs hakkından geçer belleme
Yiğit hukukunu arar demişler.

Derin olur deryaların girdabı
Boşuna tüketme yüzünün abı
Ne kadar incedir şeriat babı
Bir kılı oniki yarar demişler.

Derin olur deryaların girdabı
Boşuna tüketme yüzünün abı
Ne kadar incedir şeriat babı
Bir kılı oniki yarar demişler.

Serdari boşuna dalma derine,
Emr-i Hak ne derse gelir yerine,
Kalem katılır mı Hak takdirine
Bir hükme fatiha karar demişler.

Serdarî, önceleri adı **Gedik** ve **Çubuk** olan, daha sonra **Tonus** diye anılan, Cumhuriyet döneminde ise Şarkışla adı verilen, yetiştirdiği halk şairleri ile ünlü ilçemizin **Kayalıyokuş** mahallesinde 1833 yılında dünyaya gelmiş. Asıl adı Hacı olan Serdari, çevrede **Çolak Hacı** diye tanınmış. Nedenini şöyle anlatıyorlar:

Küçük yaşta eşekten düşerek kolu kırılan Hacı'nın sınıkçılara sardırılan kolu kangren olmuş. Hayatını kurtarmak için kolunu testere ile kesip atmışlar. O andan itibaren de Hacı'nın adı Çolak Hacı diye anılmaya başlamış.

Daha küçükken annesi ve babasını kaybeden Çolak Hacı, amcasının, diğer akrabalarının ve komşularının yardımı ile büyümeye, günden güne serpilmeye başlamış. Yetimlik, yoksulluk ve türlü acılar, Hacı'nın yanık ruhunu zamanından önce olgunlaştırmış.

Şarkışla, halkın hayvancılıkla uğraştığı kışı uzun ve sert bir kasaba. Sekiz ay süren kış boyunca buranın halkı odalara toplanır, halk hikayeleri okunur, zamanın usta aşıkları çalar, çığırır hoşça zaman öldürmenin yolları aranırdı.

Sesi çok güzel olan Çolak Hacı, bu odaların kapı diplerinde duyup öğrendiği türküleri, kasaba dışında yalnız kaldığı zamanlar söylemeye başlamış. Gençlik çağına geldiği zaman da kendiliğinden deyişler demeğe, koşmalar koşmaya başlamış.

İlk zamanlar bu durumunu gizleyen, mahalle büyüklerinden ve akrabalarından utanan Hacı, bir zaman sonra içindeki duygulara sed çekememiş, kendini bırakmış. O'nun gösterdiği bu gelişme, kendisinden yaşça büyük Şarkışlalı aşıkların hoşuna gitmiş.

O zamanlar nasıl davul zurnasız bir düğün düşünülemezse, aşıkların davet edilmediği bir düğün de düşünülmezmiş. Hacı'daki cevheri sezen aşıklar, O'nu da yanlarında düğünlere götürmeye başlamışlar. Hacı artık söze söz ile, türküye türkü ile karşılık vermeye, gözünü

budaktan esirgememeye başlamış. Bunun için ustaları Serdari mahlasını vermişler. Böylece Çolak Hacı'nın adı Serdari olmuş.

Kendisi gibi yakınlarının da fakirliği sebebiyle çok arzu etmesine rağmen okula gidememiş. Bir satır yazıyı bile okuyup yazamayan Serdari, şiirlerini kafasında hazırlar, bir defa söyledikten sonra hiç unutmazmış. Onu sevenler de şiirlerini hafızalarına kaydeder, unutmamak için zaman zaman bir araya geldiklerinde tekrar ederlermiş.

Her halk şairinde olduğu gibi, Serdari de aşk maceraları yaşamış. Bunlardan en büyüğü, Şarkışla'da "Deli" lakabıyla anılan **Kadı**'nın kızıyla yaşadığı serüven.

Bu serüveni şöyle özetlememiz mümkün :

Serdari, Şarkışla **Kadı**'sının kızına gönlünü kaptırmıştı. Kız da onu seviyordu. Ama kızın babası *"Ben kızımı hem kolsuz hem çulsuz birine vermem"* diyordu.

Sevdiğini tatlılıkla alamayan Serdari kaçırdı. Arkasından zaptiyeler yetiştiyse de onları atlattı. Ancak bu defa kız ağlayıp direnmeye başlamıştı. Yaptığına pişmandı. Serdari ne söylese dinletemiyordu. Bu kez şiirle seslendi :

Ceran gözlüm neden mahzun dursun
Bugün ağlamanın yeri değildir.
Seni vatanından ilinden eden
O da er kişidir karı değildir.

Söylettik dilberi sözü sağ imiş
Güzellikte hiç menendi yoğ imiş,
Senin derdin benimkinden çoğ imiş,
Bugün dertlenmenin yeri değildir.

***Serdari**'nin huyu atını çekmek*
Üstüne binip de ortaya çıkmak
Tolga kargı ile kaburga sökmek
Bu da her aslanın karı değildir.

Kadı kızının sesi biraz sonra kesilmiş. Beraber Adana'ya gitmişler. Orada mutlu günler yaşamışlar. Bir

süre sonra gurbet acısına dayanamamışlar. **Deli Kadı**'nın gönlü razı olmuşur umuduyla Şarkışla'ya dönmüşler. Ama nafile. Serdari hemen hapse atılmış. Kız da başka biri ile evlendirilmiş. Acı haber gelmiş Serdari'yi bulmuş.

Yenice bir haber geldi sıladan
Eğer gerçek ise büktü belimi
Dediler ki sevdiğini el almış
Kadir Mevla'm nasip eyle ölümü

Şahin dedikleri bir küçük kuştur
Yarin güzelliği göz ile kaştır
Kadir Mevla'm beni yare kavuştur
Irak ise yakın eyle yolumu

Deli gönül yükseğinden uçayım
Uçayım da kanadımı açayım
Muhanetin köprüsünden geçmeyim
Çoşkun sele uğratayım yolumu.

***Serdari** der yükseğinde gezmeyim*
Dost elinden dolu bade süzmeyim
Yardan başkasına kuşak çözmeyim
Yedi yerden bağlatayım belimi..

Serdari'nin serüvenleri başlı başına bir kitap konusu olabilir. Orta boylu, iri yapılı, iri kafalı, sağlam bünyeli ve gür sesi vardı. Ömrünün sonuna kadar vazgeçemediği üç tutkusunun kadın, av ve ekin biçme olduğu anlatılmakta.

Serdari'nin avcılığı şaşılacak bir şey. Sapasağlam kişiler bile eline su dökemezmiş. Tek kolu ile uçana da kaçana da atar ve eli boş dönmezmiş. Serdari'nin av ile ilgili hikayeleri ve şiirleri bugün de çevrede anlatılmakta.

Bir av partisi gecesini komşu köyde geçiren Serdari, sabah çarığını koyduğu yerde bulamaz. Arkadaşı Memi'nin tazısı tarafından kaçırıldığını anlar. Hayvan açlıktan orasını, burasını geveleyip parçalamıştır. Artık çarığın giyilecek hali kalmamıştır.

Arkadaşı Memi'nin karşısına geçer ve söyler :

Ava gider iken sapar
Çocuklardan ekmek kapar
Avratlardan çalar çırpar
Memi bu tazı senin mi ?

Sırtında durmuyor çulu
Seğirtmeye yoktur hali
Onbeş günde yer bir yalı
Memi bu tazı senin mi ?

Dereye girmiş ziniler
Çıkamaz çer çer çeniler
Memi değneğe yeniler
Memi bu tazı senin mi ?

Serdari çarığın saklar
Elin geçerse haklar
Issız odaları yoklar
Memi bu tazı senin mi ?

Serdari iki defa evlenmiş. Bu evlilikleri sonucunda oğulları kızları dünyaya gelmiş. Tek kolu ile ailesinin geçimini sağlamak için rençberlik, dülgerlik, bostancılık gibi işler yapmış. 1886-1887 yıllarında yaşanan kıtlık sırasında söylediği destan o günlerin sosyal durumunu anlatması sebebiyle meşhurdur. Çok uzun olan bu destanın bir bölümünü sunuyoruz :

Nesini söyleyim canım efendim
Gayrı düzen tutmaz telimiz bizim
Arzu hal etsem de deftere sığmaz
Omuzdan kesilmiş kolumuz bizim.

Sefil irençberin tebdili şaştı
Borç kemalin buldu boyundan aştı
İntikal parası binleri geçti
Dahi doğrulmaz belimiz bizim.

Fukara ehlinin yüzü soğuktur
Yıl perhizi tutmuş içi kovuktur
İneği davarı iki tavuktur
Bundan başka yoktur malımız bizim.

Çok dilek diledim kabul olmadı
Şu yalan dünyada yüzüm gülmedi
Hiç kimseye emniyetim kalmadı
Açılmadan soldu gülümüz bizim.

Şu yalan dünyada hoş olamadım
Borçlardan bir kere baş alamadım
Şu küçük öküze eş alamadım
Söylemeden aciz dilimiz bizim

Zenginin sözüne beli diyorlar
Fukara söylerse deli diyorlar
Zamane şeyhine veli diyorlar
Gittikçe çoğalır delimiz bizim.

Fukara halini kimse sormuyor
Ehl-i diyanetin yüzü gülmüyor
Padişah sikkesi selam vermiyor
Kefensiz kalacak ölümüz bizim.

Evlat da babanın sözünü tutmuyor
Karnım aç diyor da çifte gitmiyor
Uşaklar çoğaldı ekmek yetmiyor
Başımıza bela dölümüz bizim.

Rençberin sanatı bir arpa tahıl,
Havasın bulmazsa bitmiyor pahıl
Tecelli olmazsa neylesin akıl
Dördü bir okka dolumuz bizim.

Sekiz ay kışımız dört ay yazımız
Açlığından telef olur bazımız
Kasım demeden buz tutar özümüz
Mayısta çözülür gölümüz bizim.

Tahsildarlar çıkmış köyleri gezer.
Elinde kamçısı fakiri ezer
Döşeği yorganı mezatta gezer
Hasırdan serilir çulumuz bizim.

Zenginin yediği baklava börek
Kahvaltıda eder keteli çörek
Fukaraya sordum size ne gerek
Düğülcek çorbası balımız bizim.

Bir aşka geldik de biz bunu dedik
Üçyüz üç senesi bir sille yedik.
Her nereye varsan sahipsiz Gedik,
Kime arzolacak halimiz bizim.

Açılmadı ikbalimiz bahtımız
Şen olsun İstanbul Payitahtımız
Tevellüt ellidir geçti vaktimiz
Nöbetin gözlüyor salımız bizim.

***Serdari** halimiz böyle n'olacak*
Kısa çöp uzundan hakkın alacak
Mamurlar yıkılıp viran olacak
Akibet dağılır ilimiz bizim.

Şiirlerini irticalen söylemesine rağmen Serdari'nin eserleri mükemmele yakın bir teknik özelliğe sahip. Daha çok maddi aşkı işlemiş. Büyük bir hiciv yeteneğine sahip. Biraz önce söz ettiğimiz gibi yüz yıl öncenin toplumsal problemlerini Serdari'nin şiirlerinde bulabiliyoruz. Başıboş gezen kendi evladından, rüşvet yiyen müstantığa, karısından tartısında hile yapan esnafa varana kadar herkesi hicvetmiş, sözünü kimseden esirgememiş.

Ömrünün son yıllarında şiirlerini yazıya geçirtmek istemiş fakat ne yazık ki yazdıracak kimseyi bulamamış. Torunları sonradan bu ihmal ve yaşlı halk şairinin yalvarmalarını geri çevirmenin üzüntüsünü ve utancını taşımışlar. Hafızalarda çoğu eksik ve yanlış olarak kalan çok az sayıda şiiri tespit edilerek 1937 yılında halkevi tarafından yayınlanmış. 1979 yılında bir kitap da

tarafımızdan yayınlandı.

Şimdi şiirlerinden bir kaç örnek sunuyoruz :

Alem gamda iken sen bir hoş olma
Nefesine uyup da zorba baş olma
Fukara okuna nişantaş olma
Atarken atarken vururlar seni.

Hakkı iptal etme sen seni tanı
Ettiğin yanına kalır mı yani ?
Fitnelikte yekta ukba-yı sani
Ararken ararken bulurlar seni.

Serdari vurulmaz sen bir takkesin
Hak senin şerrinden bizi saklasın
Ayarın bell'oldu gram okkasın
Kantara saklansan bulurlar seni.

* * *

Ha dedim ki gurbet ele çıkmayım
Bilmez mi sandınız yolu Serdari,
Dünyam için ahretimi yıkmayım
Çok ocak batırır deli ***Serdari.***

Ben istemem cilvesizi cansızı
Gerdanı bir karış çifte bensizi
Serdari der isen acın densizi
Bir kuru canıdır malı Serdari.

Dost bağının bülbülleri öterse
Gidi düşman dediğini ederse
Deli kadı yarim alıp giderse
Ordan da getirir geri Serdari.

CELALİ

Asıl adı Ahmet olan Celali, 19. yüzyılın ortalarında **Bayburt**'a otuzbeş kilometre uzaklıkta olan **Pulur** Ovası'nın doğu tarafında, çok güzel ve yüksek yaylalarla bezenmiş **Tahsını**, yeni adıyla **Ozansu** köyünde doğmuş. Hayatı, zaman zaman çobanlıkla, zaman zaman küçük tarım işçiliği ile, ama çoğunlukla yoksulluk içerisinde geçmiş.

Fakirlik, bu yiğit halk şairinin boynunu bükmüş ama, hiçbir zaman başı yere eğilmemiş, gururundan bir şey kaybetmemiş. Çoğu halk şairi gibi, Celali'nin Aşıklık yeteneği kazanması, pirlere bağlanıyor.

Bir gün dağda sığır yayarken uyuya kalıyor. Rüyasında erenler bileğine bir halka takıyorlar. Uyandıktan sonra içinde bir ateş, yüreğinde büyük bir sevda hissediyor. Neye uğradığını bilemiyor. Dönüş saatini beklemeden sığırları önüne kattığı gibi köyüne dönüyor. Babası bu durumu görünce azarlıyor. Köyün hocası ise sebebini soruyor. Celali, kendisinden geçmiş halde şöyle karşılık veriyor :

Bir peri aşkından divane oldum
Çağladı gözlerim akıyor hocam
Erenler şahından bir name aldım
Dilim ezber etmiş okuyor hocam.

Pir destinden nuş eyledim bu abı
Anda açılmış aşkın kitabı
Yegan yegan sor ki verem cevabı
Bu gün gam kervanım kalkıyor hocam.

İndim, seyreyledim irem düzleri
Kudretinden sürmelenmiş gözleri
Oturmuş bir bölük huri kızları
Ebrişimden halı dokuyor hocam.

Bir yere cem olmuş kırklar erenler,
Her bakışta arşı, kürsü görenler
Devasız dertelere derman verenler
Her biri bir derse bakıyor hocam.

Yakdı ***Celali****'yi bu aşkın narı*
Sağ başta durmuştu kırkların piri
İçlerinden gördüm Horasan eri,
Hu çekende canlar yakıyor hocam...

Nasuh oğullarından **Abuş** Dayı, bunları işitince, oğlunun çıldırdığını sanarak saçını başını yoldu. Celali'nin ünü kısa zamanda çevrede duyulmuştu. Şiiri, delikanlıların kızların dilinden düşmüyordu. Kendisi de gurbet narı ile yanmaktaydı ki, gayrı buralarda durması zordu. Bayburt'u, İspir'i, Kelkit'i, Tercan'ı, Erzurum ve Erzincan'ı köy köy dolaştı. Mutaasıp görüşlülerle çatışıyor, bu nedenle de hor görülüyordu.

Kalk habı nazdan gözet bağları,
Gör nice gül açmış Tunadır bülbül,
Ah çeker seher suyu çağları,
Ah odundan sakın, yanadur bülbül.

Sakiler Mecliste dolandı yine
Dem çeken aşıklar talandı yine
Aşkın deryaları bulandı yine
Sebebi yeşil baş sunadır bülbül.

Onbir ay matemin çilesi doldu,
Goncaların bağrı kızılkan oldu
Demişsin ***Celali*** *belasın buldu,*
Bugün bana, yarın sanadır bülbül....

Celali'nin hayatının büyük bir bölümü, annesinin

mensubu bulunduğu Kerimoğulları ailesi ile miras kavgası yaparak geçmiş. Hakkını alamadığı gibi, kış günü evinden de çıkarılmış. Celali'nin elinden, duygularını mısralara dökmekten başka bir şey gelmiyormuş:

İşte bu insafsız tutum karşısında Celali'nin söyleyebildiklerinden bir kaç kıta :

Hazreti Mevladan niyazım budur,
Pervaneler gibi nare düşesin.
Dilerim derdine derman olmasın,
Gice gündüz ahu zare düşesin.

Taze fidan iken belin bükülsün,
Vücudun kuruyup canın çekilsin.
Domurcuk güllerin sararıp solsun
Gonca güller gibi hare düşesin.

Ağlattın ahuyu sen dahi gülme,
Hayırlı muratla bermurat olma,
Ölünce ahirette din iman bulma,
Yılanı çok bir mezara düşesin.

Celali, kendisini kış günü sokağa atan, canından cok sevdiği karısının gözyaşı dökmesine sebep olanlara beddua üzerine beddualar ederken, hakkını elinden alanların başı olan Kerimoğlu'nun başka birisi ile yaptığı toprak kavgasında öldürüldüğü haberi gelir.

Kendisine her zaman destek olmuş ve yanından ayrılmamış, şiirlerini sazı ve yanık sesi ile okumuş olan Mahmut'a şunları söylemiş :

Zulmat ellerinden pus aldı dağlar,
Mahmut bizim yerler kış mıdır şimdi ?
Ölen öldü sen haber ver sağlardan
Bilmem hayal midir, düş müdür şimdi ?

Benlik edip Nemrut hana uyanlar
Firavun şeddatı geri koyanlar
Uzak yerde kem haberin alanlar,
El kına yakmağa borçlular şimdi.

Celali *Bülbülü bahçe narını*
Susamı sümbülü ayva narını
Medrese mescidin dört duvarını
Yıkıp viran eden hoş mudur şimdi ?

Şiirlerinden Celali'nin üç kez evlendiği anlaşılıyor. Talih ve kader peş peşe eşlerini elinden almış. İlk eşini büyük bir aşk ve dinmez sevgi ile sevmiş. Ama, bu sevdaya doyamadan sevgilisi bir kaç aylık çocuk bırakarak bu dünyadan göçüp gitmiş.

Celali'nin en duygulu çağında, kendisini her zaman teselli eden eşinden ayrılması, ünlü ağıtını yazmasına sebep olmuş.

Biraz önce söylediğimiz gibi, Kadiroğlu, Celali'nin annesinin mirasını vermemekle kalmamış, bir kış günü eşi ile birlikte sokağa atmıştı. Celali'nin elinde merek denilen samanlık, bir topal inek ve kırık dökük birkaç ev eşyası kalmıştı. Karısı, samanlığı ev haline getirebilmek için olağanüstü çaba göstermişti. Ama, bir yanda açlık, bir yanda soğuk, Celali'nin eşini yatağa düşürmüş ve bir süre sonra da ölümüne yol açmıştı. Emzik çağında kalan çocuğunu bağrına basan Celali, gelmez yola giden eşinin ardından şöyle seslenmişti :

Yurt yuva kıldığın tenli mereği,
Dizip koşmak için tepir eleği,
Şu kavdan yaptığın tecir tereği,
Divan-ı Bari'ye yadigar götür.

Elinle ördüğün çöpür ağını,
Kahan eylediğin lelem bağını,
Şu kabal biçtiğin sap orağını
Al Ulu Tanrı'ya bergüzar götür.

Yetim gönleğini diken iğneyi
Her gün yal verdiğin topal ineği,
Ayran topladığın şu ak küleği,
Mahşer yığnağına sakla sar götür.

Üç kot arpa, beş kot çavdar ekerdik
Kesmik ekmeğine hasret çekerdik,
Namertlere ağu, mertlere şekerdik
Sözünü tekrar et, iftihar götür.

Ele kısmet balsa, bize pay taştı.
Yokluktan derdimiz deriden aştı.
Açlıkla uğraşmak hayli savaştı.
Çektiğin mihnetten ah u zar götür.

Yetim bırakmıştın emzik çağında
Gamla kavrulmuştun gençlik tavında
Bir gül yeşertmedin vuslat bağında
Gönül yaraların beraber götür.

De ki Kadir Mevlam bize ilişme,
Dünyada sızlayan çibanı deşme,
Celali Baba'dan sorma söyleşme,
Bu dertli çobandan bir selam götür.

Celali, bir lokma bir hırka örneği, ailesinin geçimini temin etmek için ne iş bulsa çalışmış. Bir gün iş bulmak umuduyla **Mormoç** Ovası'na gitmiş. Çayırların biçilme zamanıymış. Cebre köyünden Hamit Ağa, Celali'yi su çekip ırgatlarına dağıtması için görevlendirmiş. Celali, testiyle getirdiği suyu çalışanlara dağıtıyormuş.

Celali'nin bu halini gören Kitre köyü ileri gelenlerinden İbrahim Efendi, Hamit Ağa'ya çıkışmış. **"Celali Baba'ya su mu taşıtıyorsun?"** demiş. Bunun üzerine Celali elinde künze ve maşraba olduğu halde şu kıtaları söylemiş :

Aşkın dükkanında hayyat elinde,
Şemseli kaputun yakasıyım ben,
Hublar yığnağında dilber belinde,
Bir altun kemerin tokasıyım ben.

Beyler için Horasan'da halıyım,
Gürcistan alıyım, Kişmir şalıyım,
Dağıstan'da anka tüccar malıyım,
Lamekan şehrinin çuhasıyım ben..

Bizi otağına okudu pirler,
Muhabbet elinden dem çeker erler,
***Celali** sakisin kadeh ver derler,*
Besbelli Mormoç'un sakasıyım ben...

Celali, Bayburt kadar Tercan'ın köylerine de gidip geliyordu. Çok konukseverliğini gördüğü Hınzori köyünün bir deprem sonucu yok olduğu haberini alınca üzülmüş ve üzüntüsünü şöyle şiirleştirmişti :

Cilvesi tükenmez pervedigarın,
Yahşi günlerimiz yamana gitti,
Çekti guhi Kaftan hortum damarın
Yüzaltmış nüfusla kaç hane gitti.

Kuhi cebel destur aldı pirinden
Kudret tığı değdi koptu yerinden
Bilmem canu canan hep bir birinden
Ayrı düştü yoksa yan yana gitti..

Cumadan çıktıkça kavim kardaşlar
Horosan döşeli binalar taşlar,
Kuzu büryaniyle, baharlı aşlar
Bir anda hak ile yeksana gitti.

Medrese, mescidler beytü binalar.
Nice servü kemet melek simalar
Davudi sedalar, şiirin edalar
Her biri belirsiz bir yana gitti.

Yıkılmış Hınzori toprağı kanlı,
Aradık bulmadık, bir dane canlı,
Nevreste bulmadık, bir taze nişanlı
Kanlı duvağıyla divana gitti.

***Celali** bu dertten var ziyademiz,*
Ehli aşk olana var ifademiz,
Yimidört nefer var piyademiz,
Bilmeyiz anlar da ne yana gitti ?

Elimizdeki bazı kaynaklar, Celali'nin şiir dünyasına girdikleten sonra Bayburt'un Sünür köyündeki **Akkoyunlu Ferahşad Beğ**'in 1. Sultan Selim zamanında yaptırdığı medreseden icazet almak gayretini gösterdiğini işaret ediyor. Daha sonra **Nakşibendi** tarikatına girmiş. Yine de dini çevreler tarafından oldukça eleştirilmiş.

Eline saz almadığı için aynı köyden Mahmut isimli yakını şiirlerini ezberleyip türkü haline getirerek diyar diyar tanıtmış.

Daha çok Erzurum, Erzincan yörelerini dolaşan Celali, Narmanlı Sümmani ile irticali olarak atışmalar yapmış. Hemşehrisi Zihnî'nin deyişlerine nazireler söylemiş. Özellikle mizahi destanları bölgede ün yapmış. Çoğu şiiri de göç yıllarında kaybolmuş.

Şimdi Celali'nin şiirlerinden örnekler sunuyoruz :

Kalkdı zevrakımız aşkın gölünden
Bir yana varması güç oldu gitti.
Biçare gönlümüz sahra çölünde,
Mecnundan ziyade puç oldu gitti.

Aleme yahşi gün, bana yamandır
Yıkma dil kasrini bir misli kandır
Merhem bulunmalı hayli zamandır,
Sinemi yareler yüç oldu gitti.

Dert ehli derdinden irşad olalı
İhsani devletten değildir hali,
***Celali** naçarın bir arzuhali*
Dergaha varması güç oldu gitti..

* * *

Hüsnün pertevinde bir peri gözler,
Ne görmüş, ne görür, ne görse gerek,
Mevlam bir kuluna böyle güzellik,
Ne vermiş, ne verir, ne verse gerek...

Bülbülün arzum var gonca feminde,
Feryadım artıyor seher deminde,
Minnet ki aşkının ahi zeminde,
Ne durmuş, ne durur, ne dursa gerek.

Vasfından acizdir ***Celali*** *şeyda,*
O kadar öğmüş ki yaradan Huda,
Celali resminde bir beyti bina,
Ne kurmuş, ne kurur, ne kursa gerek...

* * *

Seherdir bülbüller öter/ Gülfem açtı ilbeğ ilbeğ/
Sebalar şebnem dolusu,/ Doldu daştı ilbeğ ilbeğ

Hep açıldı meyhaneler,/ Dem çekmede mestane
ler/Elvan elvan peymaneler/ Doldu daştı ilbeğ ilbeğ

Şem'alar düştü fanusa,/ Yoktur pervaneye buse/
Revan yolu Çıtanos'a/ Bu gün düştü ilbeğ ilbeğ.

Celali erkanın tanı/ Faş etme sırrı Süphan'ı/
Yeni leylin karvanı/ Geldi geçti ilbeğ ilbeğ.

Büyük harbin ikinci yılı olan 1915'in temmuzunda anlatılanlara göre arpaların biçildiği sırada Celali bu dünyadan göçmüş. Kabri Bayburt'tan köyüne giden yolun sağında bulunuyor. Kokulu otlarla çevrilmiş, karşı dağlara bakıyor.

Saki son camında verdi zülalım
Kazındı defterim, doldu zevalım,
Gelsin o vefasız helallaşalım,
Bu gün Celaliye gel ha gel oldu...

KAYNAKLAR:
Ahmet Özdemir'in radyo için hazırladığı metin
Mehmet Kemal Yanbağ - Bayburtlu Celalî - 1937
Hikmet Dizdaroğlu - T.F.A. Dergisi 1960 127-138
Mehmet Gökalp - Vefatının 76. Yılında Celalî Cumhuriyet 1991

HIFZİ

Asıl adı Recep olan Hıfzi, 1893 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinde doğdu. Babası Kıla Yakupoğullarından Ağadede, annesi Sona Hanım'dı. Kağızman, Rus ve Ermeni işgali yıllarına kadar meyvecilik ve sebzeciliği ile ünlü, sakin, halkı samimi, şirin bir ilçeydi.

Hıfzi, henüz dört yaşındayken evlerinin bulunduğu Toprakkale mahallesindeki medreseye verildi. Dokuz yaşında ise, hafızlık icazeti almıştı.

Küçük Recep, bir yandan güzel sesi ile hafızlık yapıyor, bir yandan da babası ve kardeşleri ile birlikte bağ, bahçe işlerinde çalışıyordu. Oniki yaşına geldiğinde Nakşibendi tarikatına girmişti.

Hıfzi'nin iç dünyasını etkileyen ve onu son derece duygu dolugüzel sözlersöylemeye iten olayların başında, kuşkusuz sevgisi gelmekte.

Çocuk yaşta hafızlığa başlayan, çevresindeki çocuklara ve gençlere Kur'an kursu veren Hıfzi, öğrencileri arasında bulunan amcasının kızı Sona'ya aşık olmuşt. Bu sevda, 1911 yılında evlilikle perçinleşmişti.

Hıfzi'nin en güzel şiirinin, genç yaşta ölen amcasının kızı Ziyade'nin mezarı başında söylediği şiir olduğunu söyleyebiliriz. Bu bir ağıttır :

Sefil baykuş ne gezersin bu yerde,
Yok mudur vatanın ellerin hani ?
Küsmüş müsün selamımı almadın,
Şeyda bülbül şirin dillerin hani ?

Ecel tuzağını açamaz mısın ?
Açıp da içinden kaçamaz mısın ?
Azat eyleseler uçamaz mısın ?
Kırık mı kanadın kolların hani ?

Bir kuzu koyundan ayrı ki durdu
Yemez mi dağların kuşuyla kurdu ?
Katardan ayrıldın şahin mi vurdu ?
Turnam teleklerin tellerin hani ?

Aç mısın yok mudur ekmeğin aşın,
Odan ne karanlık yok mu ataşın ?
Hanidir güveyin, hani yoldaşın ?
Hani kapın bacan, yolların hani ?

Kara yerde mor menevşe biter mi ?
Yaz baharda ishak kuşu öter mi ?
Bahçede alışan çölde yatar mı ?
Uyan garip bülbül, güllerin hani ?

Düğününde acı şerbet içildi,
Gelinlik esvabın dar mı biçildi ?
İlikle düğmeni göğsün açıldı ?
Noldu kemer, beste bellerin hani ?

Emmim kızı aç kapıyı gireyim,
Hasta mısın hal hatırın sorayım,
Susuz değil misin bir su vereyim,
Çaylarda çalkanan sellerin hani ?

Civan da canına böyle kıyar mı,
Hasta başın taş yastığa koyar mı,
Ergen kıza beyaz bezler uyar mı ?
Al giy alı balam, şalların hani ?

Her gelip geçtikçe selam vereyim,
Nişangah taşına yüzüm süreyim,
Kaldır nikabını yüzün göreyim,
Ver bana tutayım ellerin hani ?

Yatarsın gaflette gamsız kaygısız,
Nenni balam nenni kalma uykusuz
Hem garip hem çıplak hem aç hem susuz
Felek fukarası malların hani ?

Sen de ***Hıfzi*** *gibi tezden uyandın*
Uyandın da taş yastığa dayandın
Aslı Hanım gibi kavruldun yandın
Yeller mi savurdu küllerin hani ?

Hıfzi'nın yukarıya özetini aldığımız ağıtının orjinali daha uzun. Bu ağıta yine Hıfzi bu kez amcasının kızının ağzından karşılık vermiş :

Emmizade küsmemişem ben senden
Ölüm lal eyledi dillerim yoktur.
Eğdi kemendimi büktü belimi
Kalkamam ayağa hallerim yoktur.

Ben gelende bizim eller yaz idi,
Ettiğimiz cilve idi naz idi,
Çehiz düzemedim ömrüm az idi,
Göçtüm gömlek ile şallarım yoktur.

Haber edin kuşlar çeksin yasımı,
Yuva yapsın püskülümü fesimi
Koymadılar dolduraym tasımı,
Havuzdan ayrıldım sellerim yoktur.

Selam söylen her turnalar göçende,
Haber edin ishak kuşlar uçanda,
Ak, kırmızı, sarı güller açanda
Bana da gönderin güllerim yoktur.

Yaren yoldaş beni düşlerde görsün.
Görenler de halim hatırım sorsun.
Yoldan gelip geçenler fatiha versin.
Felek dilencisi malların yoktur.

Ben de Hıfzı gibi tezden uyandım,
Uyandım da taş yastığa dayandım.
Aslı hanım gibi kavruldum yandım,
Sam yeli savurdu küllerim yoktur.

Hıfzi'yı yakından etkileyen önemli olaylardan biri de, yaşadığı yıllarda Doğu Anadolu'daki Türk-Rus savaşları, işgal kuvvetleri, Ermeni mezallimi ve halkın bunlara karşı verdiği mücadeledir.

Birinci Dünya Savaşı'nın acı ve tatlı günleri, Sarıkamış harekatı ve kötü sonucu, daha sonra Türk ordularının ülkeyi istilacı güçlerden temizlemesi bölge insanlarının içinde yaşadığı olaylardı. Gün geliyor, zafer türküleri ve koçaklamalar söyleniyor, gün geliyor genç yaşta şehit düşen yiğitler için ağıtlar, destanlar yakılıyordu.

Hıfzi'nın bu olaylar üzerine söylediği etkili destanlar ve ağıtlar halk vicdanında derin izler bırakıyordu.

Bu tür destanlarından üçünün bazı kıtalarını sunuyoruz :

Bu meydanda kılıç çalıp kan döken,
Din kardaşı ehli imandır bugün,
Erkek kuzu emrolunmuş bıçağa,
Can kurban olacak zamandır bugün.

Kavga bize düğün bayram bir sefa,
Çalarız kılıncı dökülsün kafa,
Huda yardımcımız, şefi Mustafa
Kafirin katline fermandır bugün.

Kılıçtır pençemiz. kalkan kolumuz,
Gaziler hu çeker sağ ve solumuz,
Melekler müzeyyen bekler yolumuz
Şehitler cennete mihmandır bugün.

Kışın zemheride dağları sardı.
Yıldırım gülleler binalar yardı.
Dediler ser çekti İran'a vardı.
Bakü'yü Tiflis'i alandır bugün.

Bilmedik küffar neden azdılar,
Kendi elleriyle mezar kazdılar,
***Hıfzi** destanını sere yazdılar*
Hak'tan gelen ulu ilhamdır bugün.

***

İslam'a bir müjde dünyalar kadar
Reisimiz Ali Osman'dır gelen
Hazreti Ali'dir binmiş Düldül'e
Şah-ı Merdan. Şir-i Yezdan'dır gelen.

Kara günler geçer, açılır eyyam,
Kars ile Kağızman kurtulur tamam.
Şad olur sevinir hep ehli islam,
Albayrak elinde aslandır gelen.

İslamın derdine derman yetişti.
Kafirin katline ferman yetişti.
Tiflis'e, Bakü'ye velvele düştü.
Ab-ı Kevser içmiş Merdandır gelen.

*Der **Hıfzi** nusreti verdi yaradan,*
Giyindik alları çıktık karadan,
Bu kafir Moskoflar kalksın aradan
Hem münevver kaşı kemandır gelen.

* * *

Binüçyüz otuzbir tarih rivayet,
Derdi halim eşidiben kanasın.
Esir oldu nice karyeyi islam,
Derdin koyup bu firkate yanasın.

Aziz bayram günü etrafı aldı,
Gafil iken bizi feryada saldı.
Kaçan can kurtardı, kalanlar kaldı
Gam geldi götürdü aşk aşinasın

Kimiler yas tutmuş karalar bağlar,
Mazlumlar ahından açıldı dağlar,
Yitirmiş bir birin meleşir ağlar
Analar evladın, evlad anasın.

Dediler bayramdır kılmaz savaşı,
Zannetti mahbuplar giydi kumaşı,
Aldı sürmelerin kanlı göz yaşı,
Felek doldurmadı elde kınasın.

Hıfzi'nın ağıtları kendi sonunu belirler gibidir. Küçük yaşta medreseye başlayan, dokuz yaşında hafız olan, onbir yaşında tarikata giren, yine küçük yaşta aşık olan ve onyedi yaşında evlenen ve üç çocuk babası olan Hıfzi'nın ölümü de çok genç yaşta olmuştur.

1918 yılının ilk günlerinde Ermeni Çeteleri Doğu Anadolu'da bastıkları Türk köylerinde, girdikleri evlerde zulmün, ihanet ve hıyanetin en korkuncunu sergiliyorlardı. Henüz yirmibeş yaşındaki genç şairimiz de elleri bağlı olarak süngülenen ve şehadet şerbeti içen Ermeni kurbanları arasındaydı.

Şu mısraları acaba kendi ölümünün ağıtı mıydı ?

Ben garibim sahibim yok ilim yok.
Fakir düştüm devletim yok malım yok.
Pek hastayım tutarım yok, halim yok.
Dostlara elveda bir nefesliyim.

Aşk ile kafire gel desem gelir,
Gel diyende nazlı yare kem gelir,
Üstümüze günden güne zam gelir,
Derdi gamın binasıyım aslıyım...

Hıfzi, çok kısa süren ömründe, tarikat dervişleri ve çevresindeki aşıklarla ilişki kurmuş, edebi terbiyesi ve kültürü aşık kahvehanelerinde ve tekkelerinde gelişmiştir. Aşk ve tabiat konularını, tasavvuf çeşnisinden ayırmış, halk diliyle ve halk zevkine uygun olarak en güzel şekilde söylemesini bilmiştir.

Tabiattaki varlıkların tasvirleri, Hıfzi'da son derece

canlı ve renklidir. Bunlara bir örnek olsun diye aslı çok uzun olan çiçekler destanından bazı kıtalar aktarıyoruz :

Gene al yeşile boyandı zemin,
Nakışlandı bin elvana çiçekler,
Kalbim irşad oldu gönlüm sevindi,
Bin can bağışladı cana çiçekler.

Yapraklanır budaklanır dallanır,
Yüzbin renkte noktalanır hallanır,
Kimi yeşillenir, kimi allanır,
Kimi batmış kızıl kana çiçekler.

Seherler ağladı rahmet elendi
Güzel gözlerinde yaş danelendi,
Öğle güneşinde pervanelendi
Az kaldı aşkımızdan yana çiçekler.

Ruhum kızıl gülden kokusun alsa,
Gam değil dikeni bağrını delse,
Ne zaman sevdiğim seyrana gelse,
Selam verin o cana çiçekler.

Kimi açmış, kimi domurcuk olmuş,
Kiminin derdi var sararmış solmuş.
Sefil ve sergerdenin boynu kurulmuş
Kimi dönmüş yay kemane çiçekler.

Hararetten sarhoş olmuş bayılmış,
Yanağına çise düşmüş ayılmış,
Gökteki yıldızlar yere serilmiş,
Ziynet vermiş bu cihana çiçekler.

Aşk nedir bilmeyen çiçeği nider,
Çiçeğin kokusu canana gider
Durmaz gece gündüz ağlar zikreder
İnanmıştır o Rahman'a çiçekler.

Hıfzi'nın deyişleri, halk türkülerinin çok samimi ve derin ahengini taşıyan sade, berrak, içten parçalarıdır.

Aşkı anlatan şiirlerinde derin bir ızdırap kendini hissettirir. Zorlama yoktur. Tabiat tasvirlerinde olduğu gibi akıcı ve yalındır.

Savaş destanlarında da aynı uslubu gördüğümüz Hıfzi, son derece hassas bir yapıya sahiptir. Bir insanın böyle genç yaşta ulaştığı hassaslığı, onun doğuştan gelen sanatkarlığına bağlamak gerekir. Hıfzi yirmibeş yıllık bir ömür içinde kendini yetiştirmiş ve böylesine güçlü eserler vermiştir. Hiç olmasa elli yıl yaşamış olsaydı, şüphesiz yüzyılımıza damgasını vuracaktı. Bu açıdan Ermeni katillerine ne kadar lanetlesek azdır.

Hıfzi'nın sanat yeteneğini geliştirip olgunlaştırmasında hemşehrisi aşık Yusuf Sezai'nin payı olduğu söylenmekte. Ancak, Hıfzi'nın ustasını ve kendinden önce yaşamış pek çok halk şairini geride bıraktığı bir gerçektir. Bir başka gerçek de yukarıda belirttiğimiz gibi Hıfzi'nın çok genç ölümü ile Türk halk şiirinin çok şeyler kaybetmiş olmasıdır.

Nakşibendi tarikatı ile ilgili pek çok şiiri olan Hıfzi, bir kaç destan ve sicilleme türü şiirlerinin dışındaki eserlerini klasik koşma şekli ile söylemiştir.

Hıfzi'nın her mısrası için ayrı ayrı düşünmek gerekir. Kısa ömrüne rağmen onda yüzyılların olgunluğunu, ızdırabını, hüznünü, bazen de çağının tutkularını, renkliliğini ve arzularını bulabiliriz.

Yazımızı, O'nun bir kaç kıtası ile bitiriyoruz :

Gönül gurbet elde hacılık nedir ?
Sılayı azmeyle vatan var imiş.
Heman Mekkede mi varmış beytullah
Her kande ararsan hem civar imiş.

Yaktıkça fırkate pervane gönül,
Düşer bülbül gibi şivane gönül,
Sanardım usanmış divane gönül
Meğer eğlencesi nazlı yar imiş.

KAYNAKLAR:
A. Özdemir- Radyo içi hazırladığı araştırma metni
Ensar Aslan- Doğu Anadolu Saz Şairleri - Atatürk Üniversitesi Y.

SITKI

Asıl adı, **Zeynel Abidin** olan ve gençlik şiirlerini **"Pervane"** mahlası ile söyleyen Sıtkı'nın soy kökü, Oğuzların **Bozok** kolunun **Dede Kargın** aşiretinin **Gül-Yusuf** boyuna dayanır. Önceleri, Malatya'nın Tohma Suyu yakınlarındaki **Çermeği** köyüne yerleşmişler. Buradaki baskıya dayanamayarak **Silifke**'ye, buradan da **Tarsus'un Yenice** köyüne göçerek yerleşmişler. Bu göçler sırasında çıkan kolera salgını sonucu ailenin büyük bir bölümü ölmüş.

Babasının adı **Mehmet**, annesinin adı **Eşeli** olan Zeynel Abidin 1863 yılında doğmuş. Babasını küçük yaşta kaybetmiş. Köy hocasından ilk okuma yazmayı öğrenirken, Pervane mahlası ile deyişler yapmaya da başlamış. Ondört yıl boyunca şiirlerinde Pervane adını kullandığını bir deyişinden öğreniyoruz :

Çatılmadan yerin göğün binası
Muallakta iki nura düş oldum.
Birisi Muhammed, birisi Ali
"Lahmike lahmi" de bire düş oldum.

Ezdi aşkın şerbetini hoş etti
Birisi doldurdu biri nuş etti.
İkisi bir derya olup çuş etti
La'l ü mercan ince düre düş oldum.

O derya yüzünde gezdim bir zaman
Yoruldu kanadım dedim el-aman
Erişti canıma bir ulu sultan
Şehinşah bakışlı ere düş oldum.

Açtı nikabını ol ulu sultan
Yüzünde yeşil ben göründü heman
Kafi'nun suresini okudum o an
Arş u kurs binası yere düş oldum.

Ben Ademden evvel çok geldim gittim
Yağmur olup yağdım ot olup bittim
Bülbül olup firdevs bağında öttüm
Bir zaman gül için hara düş oldum.

On dört yıl dolandım pervanelikte
Sıdkı ismim buldum divanelikte
Sundular aşk meyin mestanelikte
Kırkların ceminde vara düş oldum.

***Sıdkıya** çok şükür didara erdim*
Aşkın pazarında hak yola girdim
Gerçek ariflere çok meta verdim
Şimdi Hacı Bektaş pire düş oldum.

Aşık Pervane'nin "Sene bin iki yüz doksan beşinde/ İçirdiler aşk badesin düşümde.." mısralarından aşıklığa onaltı yaşında başladığını anlıyoruz. Bu yaşlarda köyünden ayrıldığı, sazını omuzlayarak Hacıbektaş'ın yolunu tuttuğu görülüyor. Burada Şeyh Feyzullah Efendi'nin dergahına giren aşık, bektaşiliği kabul etmiş. Şeyhinin oğullarından Cemaleddin ve Veliyeddin ile birlikte medrese eğitimi görmüş.

1879 yılında Şeyh Feyzullah Efendi ölünce, tekkesinin başına henüz 19 yaşındaki Cemaleddin Efendi geçmiş. Cemaleddin Efendi bir şiirinde, Pervane'nin şeyhine gösterdiği bağlılıktan dolayı :

"Sıtkı sadakatın unutmam Sıtkı,
Yevmil kıyamette unutmam Sıtkı." diyerek, O'na Sıtkı mahlasını vermiş. Pervane de bir şiirinde :

Cemaleddin Hünkar dil-i şadıma
İrşad ile Sıdkı dedi adıma.. " diyerek bu olayı doğrulamakta.

Sıtkı 1893 yılında **Alaca** ilçesinin **Uma-Höyüğü** köyünden Ali Ağa'nın kızı **Hatice** ile evlenmiş. Bu evlilik-

ten kendisi gibi halk şairi olan **Ali Baki** dünyaya gelmiş. Bir süre, o zamanlar Şarkışla'ya bağlı olan Karaözü köyünde kalan Sıtkı, daha sonra Merzifon'un Harız köyüne yerleşmiş.

Sıtkı Baba, Şeyhi Cemaleddin Efendi ile birlikte 1915 yılında Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. "Gönüllü Mücahidin Alayı" nı kurarak, devlet kuvvetlerine yardımcı olmak üzere Doğu cephesine gitti. Bu cephede bir yıla yakın savaştı.

Kahramanlar destur, gözler batında
Onlar makbul oldu hakkın katında
Saf saf olup bir sancağın altında
Tekbir çekip durmamıza yakın mı ?

Dört köşede gaip erleri gele
Doksan bin evliya gaziler bile
Zalimler ağlıya mazlumlar güle
Kafirleri kırmamıza yakın mı ?

Bir gün ola hep şehitler uyana,
Ol vakit seyredin dökülen kana
Kılınç çekip bir uğurdan meydana
Birer birer çıkmamıza yakın mı ?

***Sefil Sıtkı** Hak rahmeti saçıla*
Pirlerin elinden meyler içile
Bir gün ola meydan bize açıla
Ol günleri görmemize yakın mı ?

Sıtkı, savaştan dönüşü de deyişlerinde dile getirmiş. Hem uğradığı yerleri anlatması, hem de özlem duygularını dile getirmesi açısından güzel bir örnek sunuyoruz :

Vakit tamam oldu çileler doldu
Gel gezelim bizim elleri şimdi,
Elhamdülillah maksat yerin buldu
Seslendi muhabbet telleri şimdi.

Şükür kabul olduk Hak divanında
Canımız kurbandır asitanında
Bir geçe misafir Yıldız hanında
Seyredelim Çamlibelleri şimdi.

Amasya şehrinin ırmağı çağlar
Aşk odu galiptir sinemi dağlar
Muhib müntesiben ah eder ağlar
Akar gözlerinin selleri şimdi.

Söyleyeyim gönlümün müşkillerini
Arzeder goncalar bülbüllerini
Açtı lale nergis sünbüllerini
Bezendi Malya'nın çölleri şimdi.

Sürelim dergahta devran-ı demi
Derdimin dermanı yaremin emi
Ziyaret edelim ab'u zemzemi
Akar Akpınarın balları şimdi.

Düştü aşk ateşi sinem tutuşur
Çağıranda Hızır Nebi yetişir
Bülbülleri garip garip ötüşür
Kokar top ayının gülleri şimdi.

Sıtkı'ya *göründü çıllahaneler*
Uyku görmez ahu gözlü sunalar
Ah eder yavrular ağlar analar
Gözler şehzadeler yolları şimdi.

1915' yılında Ruslarla savaşa girmek üzere, gönüllü mücahhid alayını teşkil etmek için, Cemaleddin Efendi Alay Komutanı sıfatıyla Erzurum'da bulunurken, Sıtkı Baba da yardımcısı sıfatıyla Erzincan asker toplama şubesinin başında bulunmuş. Gönüllü alay ruslarla çarpıştıktan sonra, personelin diğer alaylara dağıtılması kararlaştırılmış ve İstanbul'dan gelecek emri beklemek üzere **Sivas**'a çekilmiş. Burada bir kaç ay mecburen oturmuşlar.

Sıtkı Baba, bir çok kez çeşitli sebeplerle Sivas'a gitmiş. Sivas ve çevresinde uzun süreler kalmış. Buralarda sayısız deyişler söylemiş. Bu şiirler o bölgelerde kalmış. Dilden dile söylene söylenene günümüze kadar gelmiş. Bunların bir bölümünü de **Aşık Veysel** bize aktarmış.

Bir Sivas gezisi sırasında adı birçok olaya karışmış. İftiraya uğrayarak hapse düşmüş. Bu sebeple burada ve doğu Anadolu'da ele geçen şiirlerinin büyük bölümü **Sıvaslı Sıtkı** diye kaydedilmiş. 19. yüzyılda Sıvas'ta yaşamış bulunan ve asıl adı **Yağcızade Ömer Sıtkı Efendi**'nin şiirleri ile karıştırılmış. Daha çok divan etkisi ile şiirler yazan Ömer Sıtkı Efendi ile Tarsus kökenli Sıtkı'nın şiirlerini birbirlerinden ayırmak çok kolay olmasına rağmen, yakın zamanımıza kadar bunu kimse yapmamış.

Şimdi Sıtkı'nın şiirlerinden örnekler sunuyoruz :

Nur-ı ihsanından ey nesli tahir
Bakma isyanıma geç efendim geç.
Nadanı eylemez emri muharrer
Halli isyanımdan geç efendim geç.

Tarikat Mehdi'si sahip zamansın
Adalet tahtında hem alişansın
Ben bir abdi aciz sen bir sultansın
Cümle noksanımdan geç efendim geç.

***Sıtkıyı** vasfeye bermurad eyle*
Yıkılmış gönlümü gel abad eyle
Bağışla suçumu gel azad eyle
Bir avuç kanımdan geç efendim geç.

* * *

Gene esti başa hicran yelleri,
Elveda ey nevcivanım hoşça kal.
Bir zaman gezerim gurbet elleri
Nesli hünkar adil şahım hoşçakal

Felek beni attı gurbet diyara
Mukadderim böyle imiş ne çare
Düştüm bülbül gibi hali karara
Gönlümün sürurı yarim hoşça kal.

Düştü ciğerime nar-ı iştiyak
Dilerim mahşere kalmaya firak
Himmet eylen gene gelip kavuşak
Şah-ı cihan keremkanım hoşça kal.

Çıkarma hatırdan yadımı hal et
Badı seher yelden beni sual et
Kalktı nan kervanı hakkın helal et
Boyu servi revan dalım hoşça kal.

Gönül kuşu pervaz etti yuvadan
Ağlayarak Cuma günü seherden
Unutma **Sıtkı***'yı dilden duadan*
Şahım, pirim, alişanım hoşça kal.

***

Ey efendim ihsanına belimi
Bağlayı bağlayı geldim kapına
Alıştırdım evsafına dilimi
Söyleyi söyleyi geldim kapına.

Terkeyledim vatanımı hanemi
Ah ü zare saldım garip anamı
Aşkın ateşiyle dertli sinemi
Dağlayı dağlayı geldim kapına

Bülbül gibi arzum kaldı güllerde
Mecnun gibi çok dolandım çöllerde
Yalınayak başı açık yollarda
Ağlayı ağlayı geldim kapına.

Onsekizbin alem dağ ile taşlar
Zikreder ismini tevhide başlar
Yüreğimden kanlar gözümden yaşlar
Çağlayı çağlayı geldim kapına

Sefil **Sıtkı** *yalvarırım dost deyi*
Şehadet eyledim "belibest" deyi
Bu dertli gönlüme derman isteyi
İnleyi inleyi geldim kapına..

Sıtkı Baba'nın kurtuluş savaşına da katıldığı söyleniyor. Bazı kaynaklar 1894 yılından itibaren Harız köyüne yerleştiğini gösteriyor. Bazı kaynaklar da, 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra bu köye yerleştiğini, üç yıl sonra da orada öldüğünü belirtiyorlar. Mezarı burada bulunuyor.

Sıtkı'nın şiirlerini, hayatı ve sanatı ile ilgili bilgileri, **Adil Özder, Hayrettin İvgin, İbrahim Aslanoğlu, İlhan Başgöz Müjgan Cunbur** gibi araştırmacı yazarların makalelerinden öğreniyoruz. Torunlarından Muhsin Gül'de Sıtkı hakkında önemli dökümanlar ve düzenlenmiş cönkler bulunmakta, Bu cönklerden birisi "Nasihatname-i Sıtkı" adını taşımakta olan öğütler kitabı niteliğinde. Bir başka cönkte Şeyh Cemaleddin Efendi'nin ölümü ile ilgili söylediği ağıtlar bir araya getirilmiş. Bir başka defterde ise, Kerbela şehitleri ve oniki imamla ilgili methiyeler toplanmış.

Sıtkı ile ilgili cönklerden birisini oğlu Aşık Ali Baki düzenlemiş. Ancak, bu defterin yarısı zamanla yok olmuş. Kalan bölümünde ise, 470 şiiri yer alıyor.

Sıtkı'da Yunus'un ve daha sonra gelişen Alevi-Bektaşi edebiyatının bütün izlerini görüyoruz. Eserlerinde Pervane, Kul Pervane, Fakir Pervane, Sıtkı, Sefil Sıtkı ve Sıtkıya gibi mahlaslar kullanmış. Sıtkıya mahlaslı şiirlerinden biri şöyle :

Seher vakti senin ah ü zarından
Düşer bir velvele gülşana bülbül
Sende mi ayrıldın nazlı yerinden
Giriftarsın dard-ı hicrana bülbül.

Seher vakti bülbül ağlar ekseri
Bülbülün gözyaşı deler mermeri
Sen ağlarsın gülün yoktur haberi
Yazıktır ömrüne divane bülbül

***Sıtkıya** dertlerim dilde müşküldür*
Bu aşkın elinden gözlerim seldir
Senin intizarın şu gonca güldür
Benim intizarın bir yara bülbül..

Sıtkı'nın Merzifon'un Hariz köyüne kendi isteği ile yerleştiğinden ve nüfus kayıdının burada olduğundan söz ettik. Ancak, Anadolu'da yaygın olarak Tarsuslu Sıtkı diye bilinmektedir. Şarkışla bölgesinde bilinen köpekler ile ilgili bir destanını ve Pervane mahlası ile söylediği bir türküsünü sunarak yazımızı bitirmek istiyoruz.

Gel tarif edeyim envai kelpi
Kıl tefekkür, birer birer say iti.
Bir cinsi var ki kalpların kalpı,
Baş kaldırmaz, takım görmez yay iti.

Bir cinsi var ki ekser üremez,
Onların cinsi de asla türemez
Bir kapıda karar kılıp duramaz
Sokak sokak yeler hoy iti.

Bir cinsin demir olur yüreği,
Bir cinsi de bilmez kete çöreği,
Her gün yedirirsin yağlı böreği
Hiç terbiye kabul etmez dağ iti.

Bir cinsi var ki canlar yakar,
Yahşi yaman demez dişlerin takar
Bir cinsi var ki işmara bakar
Seğirdip dört nala gider hay iti.

Bir cinsi var ki bilmez şakayı
Değme şikar kurtaramaz yakayı
Boynuna taksan da altun tokayı
Beklemez sürüyü kaçar av iti.

Bir cinsi var ki dolanır güzün
Arayıp bekçiler bulamaz izin
Yediği üzümler kör eder gözün
Düşünce tuzağa ağlar bağ iti.

Sıdkı arif olup haddini tanı
Uğursuz şirretten sakla asanı
Verme fırsatını ısırır seni
Aman sakın azgın olur ev iti.

***

Bakışın eğlence yeter
Kirpiklerin cana beter
Yürüdükçe çicek biter
Suna boylu yosma gelin

Koyma beni el yerine
Kara perçem tel yerine
Koku lazım gül yerine
Kölen olam küsme gelin

Boyun gören geçer candan
Azat eyle kurtar dilden
Sende kılıç boyun beden
Amanım var kesme gelin

Alayım bari koynuma
Ölüm girmezdi ayruma
Zülfün telini boynuma
Takdım amma çekme gelin

Pervanem der düştü nara
Yolumu uğrattım zara
Koymuşum yüzümü yere
Amanım var basma gelin.

KAYNAKLAR:
Ahmet Özdemir - Radyo için hazırladığı metin.
Hayrettin İvgin - Aşık Sıtkı Pervane Ank. 1976
İbrahim Aslanoğlu - Tarsuslu Sıtkı'nın yayınlanmamış şiirleri. Türk Folkloru Şubat 1980
İlhan Başgöz, İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi Ararat Y. İst.

SÜMMANÎ VE ŞENLİK

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış, iki komşu ilimizin iki saz şairini tanıtacağız. Erzurumlu Sümmani ve Karslı Aşık Şenlik... Önce Sümmani'nin bir şiirini sunuyoruz :

Şu karşıki yüce dağlar/ Acep bizim dağlar m'ola,
Kara yaslı benim anam,/Oğul der de ağlar m'ola ?

Kabeden gelir hacılar/ Yürekte çoktur acılar,
Evdeki çifte bacılar/ Kardaş der de ağlar m'ola ?

Yol üstünde biten otlar/ Her gelen bizi öğütler,
Kavim kardaş koç yiğitler/ Yolda der de ağlar m'ola?

Nedir cürmüm nedir hatam,/Nice gurbet ilde yatam,
Ak sakallı benim atam/ Oğul der de ağlar m'ola?

***Sümmani'yem** oldum talan/ Sözlerimde yoktur yalanı, Bir küçücük Şevki Balam/ Dadaş der de ağlar m'ola?*

Asıl adı **Hüseyin** olan Sümmani, 1860 yılında Erzurum'un **Narman** kazasının **Samikale** köyünde doğdu. Babası, köyün çobanıydı. Sümmani de uzun süre babasının mesleğini yaptı. Çobanlık yaptığı yıllarda tabiatla baş başa kala kala kendi iç dünyasının derinliklerine dalarak bu engin ve renkli duyguları sazı eşliğinde dile getirdi.

Sümmani'nin öğrenimi konusunda kesin bir şey bilmiyoruz. Ancak şiirlerinden ve ele aldığı konularla anlatış tarzından biraz öğrenim gördüğü anlışılıyor. Kırım'dan Hindistan'a kadar olan bölgeleri gezerek rüyasında görüp aşık olduğu **Gülperi**'yi aradığı rivayet oluyor.

Sümmani 19. yüzyılın usta aşıklarından olan **Erbabi**'ye çıraklık etmiş. Çağdaşlarından **Şenlik, Sezai** ve **Nihani** ile zaman zaman karşılaşmış ve atışmış.

Sümmani'nin ünü, yalnızca yetiştiği Erzurum çevresinde kalmamış, yurdun dört bir yanına yayılmış. Deyişleri, hikayesi, Sivas'tan Kars'a kadar genç ve ihtiyarların dilinden düşmez olmuş.

Sümmani'nin çırakları, onun şiirlerini ezberleyerek, ramazan geceleri kahvehanelerde, düğünlerde ve bir çok toplantılarda okumuşlar, atışarak, deyişerek Sümmani geleneğini yaşatmışlar.

Sümmani geleneği, halk türkülerimizde de bir ağız olarak yerini almış. Günümüzde de sevilerek icra edilmekte ve dinlenmekte. Şimdi Sümmani ağızı bir deyişi sunuyoruz :

Ben razı değilem hicrana gama,
Garip gönlüm haldan hala salan var.
Sabavetten beri bir yol gözlerim,
El zanneder uzaklarda kalan var....

***Sümmani**'yem Yarab gönlüm hoş eyle,*
Ya sabır ver, ya bağrım taş eyle,
Ya bir çift kanat ver, ya bir kuş eyle,
Tez ulaşam yar bağında talan var.

Yirminci yüzyılda yazılmış şairnamelerde kendisinden ve Gülperi'si ile olan serüvenlerinden söz edilen Sümmani'nin Şevki isminde tek oğlu olmuş. Torunlarından ikisi **Sümmanoğlu** ve **Toruni** mahlaslarıyla halk şiiri söylüyorlar.

1914 yılında aramızdan ayrılan Sümmani'nin örnek bir kaç şiirini sunuyoruz :

Ko desinler ateşin yok közün yok,
Dahi yare yalvaracak yüzüm yok.
Yoklarım kendimi, bir kez sözüm yok
Yare şekva etmiş ruzigar beni.

Bulmadım dünyada gönüle mekan
Nerde bir gül bitse, etrafı diken
Yarde o ah bende bu baht var iken
Hasret mahpus eder kara yer beni.

***Sümmani**'yem kendi kendimi okladım,*
Şadlık taksiminde yatlık yükledim,
Yarin fikir defterini yokladım
Yazmış bundan böyle ihtiyar beni...

* * *

Kınamayın bizi Hakk'ı sevenler
Yağmur düşmeyince sel uyanır mı?
Gönül boş değildir aşka düşeli
Rüzgar esmeyince dal uyanır mı ?

Nideyim dostlarım vefasız yari,
Mevlam her kuluna vermez bu karı,
Gün günden artmakta bülbülün zarı
Goncasız gülşende gül uyanır mı?

Erkan bildirip hizmet verdiler
Cümle yaran muradına erdiler
Gülşende gül bitti gelip derdiler
Böyle yama aşka gül dayanır mı ?

* * *

Bir menzile başa kadar varmazsan
Sen o yola kervan olsan fayda ne ?
Bir dilberin sinesine konmazsan
Hayal ile mihman olsan fayda ne ?

Bir yazı ki kara olur kalemde
Sözü hor görülür her bir kelamda
Bir güzel ki seni sevmez alemde

Ya sen ona hayran olsan fayda ne ?
Çekme şu dünyanın endişesini
Temiz eyle kalbin her köşesini
Kem söz ile kırma gam şişesini
Kırıp sonra pişman olsan fayda ne ?

Deli gönül her isyandan beridir
Bir ah çekse dağı taşı eritir
Her bir güzel bir yiğidin yaridir
Elin güzeline baksan fayda ne ?

***Sefil Sümmani** gel Hakk'ı zikreyle*
Verdiği nimete daim şükreyle,
Yaman işita ezelden fikreyle
Başa geçip pişman olsan fayda ne ?

Tanıtacağımız ikinci saz şairi **Çıldırlı Aşık Şenlik**. Şenlik de aynı yıllarda yaşayan Sümmani gibi iz bırakan halk şairlerinden biri.

1850 yılında Çıldır'ın **Suhara** köyünde dünyaya gelmiş. Asıl adı **Hasan**... Babası Çiftçilikle uğraştığı için çocukluk yılları çift sürmek, hayvan otlatmakla geçmiş.

Bildiğiniz gibi, Anadolu insanı, özellikle Erzurum ve Kars yöresinde oturanlar Rus ve Ermeni zulmünden çok çekmişler. Bu bağrı yanık insanlar, acı günleri, çirkin saldırıları yad etmek yerine, kış geceleri birbirlerine menkıbeler, destanlar, halk hikayeleri anlatarak günlerini geçirirlerdi. İşte Hasan da bu mertlik menkıbelerini ve kahramanlık destanlarını dinleye dinleye belli bir olgunluğa erişmiş.

Ehl-i islam olan işitsin bilsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana
İsterse Uruset ne ki var gelsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.

Guşanın gılıcı geyin donu,
Gavga bulutkları sardı her yanı
Doğdu goç yiğidin, şan alma günü
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.

Gavga günü namert sapa yer arar
Er olan göğsünü düşmana gerer
Cemi ervah bizden meydana girer
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.

Asker olan bölük bölük bölünür
Sandınız mı Gars galası alınır
Boz atlar üstünde gılıç çalınır
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.

Hele Alosman'ın görmemiş zorun
Din gayreti olan tedarik görün
At tepip baş kesin Kazak'ı kırın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.

Benesfendir bilin Urusun aslı
Orman yabanısı balıkçı nesli
Hınzır sürüsüne dalıp kurt misli
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.

***Şenlik** ne durursuz atlara minin*
Sıyra gılıç düşman üstüne sürün
Artacaktır şanı bu Alosman'ın
Can sağ i ken yurt vermeniz düşmana.

Hasan, avcılığa meraklıdır. Her fırsatta tüfeğini omuzladığı gibi kendini kırlara, ovalara atar. Bir gün Karasu'ya ördek avına gitmiş ama şansı yaver değilmiş. Eli boş kalmış. Beklerken beklerken üzerine bir ağırlık çökmüş ve uykuya dalmış. Bu öyle bir uykuymuş ki, iki gün sürmüş. Akşam olup eve dönmeyince, babası merak etmiş konu komşu aramaya çıkmışlar. Kulaklar denilen mevkide baygın halde bulmuşlar. Uyandırıldığında, etrafında toplanan meraklılara şöyle seslenmiş :

Rüya-yı alemde yattığım yerde
Neçe yüzmin hayal güşuma geldi
Üğbe üğ cimime saldı bir ateş,
Sevdiğim Salatı düşüme geldi.

Aynına geymişti gaflet lüzümu
Kör oluban açmayaydım gözümü
Bir tagayyır keyfte gördüm özümü
O kadar möhübbeti hoşuma geldi.

***Şenlik'em** hakine gettim yüzünen*
Bir kelme danıştım şirin sözünen
Hayıf ki bakmadım kıyar gözünen
Sürahi gameti karşıma geldi...

Hasan'ın söylediklerini işitenler, bir şey anlamamışlar.

Hasan hayret bakışları arasında ikinci şiirini okumuş:

Yığılın ahbaplar yaren yoldaşlar,
Bir sağalmaz derde düştüm bu gece
Hikmet-i pir ile ab-ı zülalden
Kevser bulağından içtim bu gece.

Kudret mektebinde verdiler dersi
Zahirde göründü arş ile kürsü
Hıfzımda zapt oldu arabi farsi
Lügat-ı imran-ı seçtim bu gece.

***Sefil Şenlik** haktan buldu kemali*
Bu fikirle vasf-ı halin demeli
Bedirlenmiş gördüm güzel cemali
Tagayyır hal olup şaştım bu gece.

Hasan, pir elinden bade içtiğini, **Salatın** adlı bir güzele aşık olduğunu, şairlik kudretine erdiğini, ilahi bir kudret sayesinde Arapça ve Farsça dillerini de öğrendiğini söyler.

Babası, oğlunun durumunu görüp, dediklerini işitince, onu **Lebis** köyünden **Aşık Nuri**'nin yanına gönderir. Şenlik burada vezni düzeni ayağı kavrar, ustasını dinleye dinleye, deyişlerini söyleye söyleye alışır, yetişir. Böylece **Aşık Hasta Hasan**'dan beri gelen bir geleneğin bir halkasını oluşturur.

Şenlik'i köyünden Mürüvvet adlı bir kızla evlendirirler. Üç yıl sonra da aynı köyden Hürü adlı bir başka güzelle evlenir. Ancak bu evliliklerde mutluluğu bulamaz.

Şenlik diyar diyar gezer. Gezdiği yerlerde rastladığı aşıklarla atışır, hepsini yener. Bugün Kars yöresinde bu atışmalar hikayeleri ile dilden anlatıla gelmektedir.

Doğu Anadolu bölgesinin en ünlü aşığı haline gelen Şenlik'in yendiği ünlü aşıklar, onu ortadan kaldırmak için yemeğine zehir koyarak ölümüne sebep olmuşlar. 1913 yılında **Arpaçay**'da vefat etmiş.

Mektep ve medreseye gitmediği bilinen Aşık Şenlik, oldukça güçlü kulak hafızası sayesinde yüksek kültür seviyesine erişmiş. Şiirlerinde dini terimler göze çarpmakta. Söylendiğine göre, annesinin okur yazar olması, kişiliğinin gelişmesinde etken olmuş.

İster ihtiyar ol ister nevcivan,
Bu dünyada baki kalan öğünsün
Meraksız, fikirsiz gamsız, efkarsız
Her zaman şar olup gülen öğünsün

Azizim; güvengez
Dağda biter güvengez
Ne devlete bel bağla
Ne evlada güvengez...

Dünyanın müddeti ademden beri
Okunmaz defteri, bilinmez sırrı.
Bu dünyadan geçti neçe binbiri
Ahiretten dünyaya gelen öğünsün.

Bele bağlar,
Gelin başın bele bağlar,
Kuş uçmaz kervan geçmez
Yıkılasın bele bağlar

Aşık Şenlik diyor bu dünya fani,
İskender-i Zülkarneyn, Süleyman hani?
Ecel pervazından kurtaran canı,
Ezrailden mühlet alan öğünsün.

Gelene bak gelene
Alnından ter gelene
Kabrimi üskek yapın
Yar gele kölgelene...

Şenliğin üzerinde Azerbeycan yöresinin aşıklarının özellikle Aşık Nuri'nin ustası olan **Hasta Hasan**'ın etkisi var. Ayrıca koçaklamalarında **Köroğlu** va **Dadaloğlu**'nun etkisi görülüyor.

Günümüzde yaşayan ve oldukça ünlü olan Kars yöresi aşıklarının üzerinde de Şenlik'in etkisi görülmekte. Şenlik'in yetiştirdiği ünlü çıraklarından birisi de **Arpaçaylı Aşık Mehmet Hicranı**. Ayrıca oğlu Kasım ile torunları Nuri, Yılmaz ve Salih de halk şürleri söylemekteler.

Şenlik, tasnif ettiği halk hikayeleriyle de halk edebiyatımıza hizmet etmiş. Bu hikayelerden ünlüleri, Latif Şah, Sevdakar ve Salman Bey adların taşıyor.

Mevlayı seversen konuk et beni
Bu gece eğlenir yatar giderim
Gözden ırak olur gönülden cüda
Derbeder olurum yiter giderim.

Çıra yakıp yanımızda oturma,
Zahmet edip eve haber götürme,
Bir içim su, bir lokma nan getirme,
Niyet eder, oruç tutar giderim.

Allah'ı seversen tanetme bize
Hak, kulun ayıbını vurmamış yüze
Çoşkun seller gibi akıp denize
Bildır yağan kardan beter giderim.

Çıldır'lı Şenlik'im aşk havasında
Üryan gönlüm gezen apdal postunda
Kahve ocağında peyke üstünde
Yorgansız döşeksiz yatar giderim.

TALİBİ ÇOŞKUN

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında doğmasına rağmen yüzyılımızda yaşayan halk şairlerimizden birisi de Talibi Çoşkun'dur. Asıl adı **Hacı Bektaş** olan Talibi, 1898 yılında **Şarkışla**'nın **Tonus** beldesinde doğmuş. **Ruhsati** ile uzaktan akraba oldukları söylenmekte. Küçük yaşta iken babası Seferberlikte şehit olmuş. Ailesinin geçimi onun üzerine kaldığı için eğitim görememiş, ancak sonraları okuyup yazmayı sökebilmiş.

Ondört yaşındayken çobanlık yaptığı bir sırada rüyasında öldüğü güne kadar dilinden düşürmediği **Emine**'yi gördüğünü söyleyen Talibi Çoşkun, şiire Emine'nin aşkı ile başlamış. Emine, Talibi Çoşkun'un deyimi ile **Keklik Emine** Taşlıhöyük köyündeki dayısının kızı.

İlkbahar gelince, Sıvas ve çevresindeki köy kızları, kırlara evelik, yemlik, kuzukulağı, madımak gibi bitkileri devşirmeye çıkarlar. Talibi bir gün dayısının köyüne giderken madımak toplamakta olan köyün kızlarını görür. Bir süre onların söyledikleri türküyü dinler.

Kızlar Talibi'yi görünce yanına gelirler ve her biri için bir türkü söylemesini isterler. Aralarında dayı kızı Emine de vardır. Sıra Emine'ye gelince ilk kez duygularını dile getirir.

Yüce dağ başında pınar gözlüsün
Sürüden seçilmiş emlik kuzusun
Güzellerin başı yayla kızısın
Belki seni bana yazar Yaradan.

Seni gördüm evvel bahar yaz iken
O güzellik sende cilve naz iken
Güller gonca iken teller saz iken
Belki seni bana yazar Yaradan.

Nasip olsa yine gitsem yaylaya
Doya doya baksam suna boyluya
Senin için yalvarırım Mevla'ya
Belki seni bana yazar Yaradan

***Talibi** derdine derman bulmuyor*
Aşıklar dünyada murat almıyor
Bu zamanda dilek kabul olmuyor
Belki seni bana yazar Yaradan.

Talibi, gece gündüz Emine'si için şiirler söylemektedir ama tedbiri de elden bırakmaz. Çünkü dayısından korkmaktadır. Keklik Emine ile buluşmak için çeşitli fırsatlar arar durur. En büyük engel, ayrı köylerde olmalarıdır. Öte yandan askerlik çağı da gelmiştir. Çok geçmeden Kurtuluş Savaşımız'da gözünü budaktan ayırmayan bir Türk askeridir. Konya'da **Fahrettin Paşa** komutasındaki Birinci Ordu'nun Beşinci Alayındaki son görevini yaparak köyüne döndüğünde yapayalnızdır.

Keklik Emine, yine akrabalarından ancak biraz daha zengin birisi ile evlendirilmektedir. Üstelik Talibi de sevdiği kızın düğününe davetlidir. Düğünden boynu bükük olarak evine döner. Emine'nin başkasına yar olması zoruna gitmiştir. O günden sonra sevgisini dışa vurmaya başlar.

Bu dışa vuruş başına çok işler getirir. Defalarca Keklik Emine'nin kocası tarafından şikayet edilir. Defalarca yargılanır. Bu yargılanmalardan Talibi memnundur. Hiç olmazsa mahkeme kapılarında Emine'yi görebilmektedir :

Bu gece yatarken gaflet halinde
Yine Emine'nin düşünü gördüm.
Çayıra oturmuş mendil elinde
Ağlamış gözünün yaşını gördüm.

Sabah oldu hep yürüdük kazaya
Bizi celbettiler ağır cezaya
Hepimiz bir olduk durduk hizaya
Sağdan Emine'nin kaşını gördüm.

Üçü birden içeriye girdiler
Huzuru hakime karşı durdular.
Alelusul ifade verdiler
Uzattı boynunu başını gördüm.

Emine bilmez engini yüceyi
Beraber getirmiş öbür kocayı
Mübaşir yüzünden aldı peçeyi
Al dudak inci dişini gördüm.

İpek gibi elden ele üzülmüş,
Mercan gibi koldan kola düşülmüş
Yad el değmiş düğmeler çözülmüş
Ne kadar da beyaz döşünü gördüm.

***Talibi** der ifademiz kurtuldu.*
Bugün yari gördüm yürek yırtıldı
Üçü bir çıktılar kapı örtüldü
Sonraki bakmamda peşini gördüm.

Mahkemelerin arkasından ölüm tehditleri Talibi'yi köyünden ve kasabasından uzaklaştırmış. 1938 yılından ölüm tarihi olan 1976 yılına kadar gurbette, ilden ile, ilçeden ilçeye, köyden köye gezmiş durmuş. Amacı, gezdiği yerlerde Keklik Emine gibi bir güzel bularak evlenmek, ya da bir fırsatını bulur zengin olursa, dönüp sevgilisini geri almakmış.

Talibi Çoşkun'un gurbet hayatı ıstıraplarla, yoksulluklarla acılarla geçmiş. Yıllarca bir kaşık çorbanın, rahat bir yatağın oturup kalacağı bir göz odanın hasretini çekmiş :

Güller açsam bağlar gibi
Gazel döksem çağlar gibi
Altın olsam dağlar gibi
Dönüp bana bakan olmaz

Kuş olup gezsem havayı
Arayıp bulsam yuvayı
Dünyada kuru davayı
Benim gibi çalan olmaz.

Hazne dolu akçam olsa
Türlü kuma bahçam olsa
Yalan dünya bahçam olsa
Benden bir gül alan olmaz.

***Talibi** der ki n'olurum kin' olurum*
Mekanı nerde bulurum
Korkarım garip ölürüm
Cenazemi kılan olmaz.

* * *

Söylesem sözümden anlayan yoktur
Kulağını tutup dinleyen yoktur
Yeni geldim beni tanıyan yoktur.
Arada gezerim öksüzler gibi.

Bazı yeşil oldum, bazı al oldum,
Bazı zehir oldum, bazı bal oldum,
Söyleye söyleye gayri lal oldum
Daha konuşamam dilsizler gibi

Sahipsiz bahçede fidan büyümez,
Meyvası yetişse hırsızlar koymaz
Söylesem kimsenin kulağı duymaz
Havadan alırım telsizler gibi.

***Talibi Çoşkun** der fikre daldım*
Şaşırdım kendimi gayet bunaldım
Evimi yalnız bıraktım geldim
Yolumu şaşırdım yolsuzlar gibi.

Talibi Çoşkun şiirlerini geçim kapısı yapan bir kişi. Kendi anlatımıyla 67 vilayeti, 455 ilçeyi ve onbin köyü gezmiş. Gezdiği yerlerde bastırdığı şiir kitapçıklarını satarak geçimini sağlamış. Bir kaç kez Atatürk'ü görmeye

teşebbüs etmiş ancak başarılı olamamış. Bir gün Ulu Önderin vefat haberini almış. Bu haber ile dünyası kararmış.

Düğün olsa, dernek olsa donanmam
Yalan imiş bu dünyaya güvenmem
Atatürk'e ölmüş derler inanmam
Yas çekip de karaları bağlarım.

kıtası ile başlayan destanını yazmış.

1939 yılında başlayan savaş, bütün dünyanın üzerinde karabulut gibi çöker. Talibi Çoşkun ihtiyat askeri olarak cepheye çağırılır. 1944 yılına kadar **Edirne**'de elinde silah görev başındadır. Bu yıllarda yazdığı şiirlerini **Trakya Destanı** adını verdiği kitapta yayınlar. Elbetteki yine şiirlerinin büyük bölümü Emine ile ilgilidir.

Terhis olduktan sonrada felaketler Talibi Çoşkun'un yakasını bırakmaz. Kardeşinin öldürülüşünün etkisini üzerinden atamamışken, Divriği'de geçirdiği tren kazasında bir bacağı sakatkalır.

Kore savaşları sırasında sayısız destan söyler. Bunları bastırarak satar. Ancak pazar yerlerinde, kalabalık caddelerde satış yaptığından dolayı belediye zabıtaları ile başı hep derttedir. Mersin'de mahkemeye kadar düşerler.

Talibi saz çalamadığı halde şiirlerinin güzelliği ve şahsiyetinin kuvvetliliği ile kendini dinletmek imkanını buluyordu. Halkımız saz ile sözü birlikte dinlemeye alışık olmasına rağmen Talibi'nin deyişleri saza ihtiyaç bırakmayacak bir etkiye sahipti. Kendisi ile ilgilenenlere saygı gösterirdi. İlgilenmeyenler de hiciv ve beddualarından nasip alırdı.

Talibi, milli duyguları çok kuvvetli olan bir şairdi. Ülkeyi ilgilendiren büyük olaylar, deprem su baskınları, tren, uçak, maden, deniz kazaları ve Kıbrıs destanlarına konu olmuştu. Kuvvetli bir güldürü ve hiciv yeteneği vardı.

Rüyasında kendisine gösterildiğini ileri sürdüğü Keklik Emine, kuşkusuz daha önce tanıdığı bir akraba kızıdır. Ancak bu rüya hikayesi ile aşkı artmış ve çoşku kaynağı olmuştur. Gerek Talibi'nin çeşitli illerde basılan şiir kitaplarında, gerek hakkında çıkan yazılarda bu aş-

kın büyüklüğünden ve O'na çektirdiği acılardan söz edilir. Keklik Emine, Talibi'nin içindeki şiir duygusunu harekete geçiren bir ilham kaynağıdır.

Talibi, Ortaasya'dan beri temel özelliğini hiç değiştirmeden devam eden aşıklık geleneğinin son örneklerinden birisidir. O'nu geleneğe bağlayan en önemli özelliği gezginciliğidir.

Şehirden köye köyden şehire
Gidip gele gele yoldan usandım.
Düştüm soğuklara kışa bahara
Dereden tepeden belden usandım.

Bir zaman şehirli bir zaman köylü,
Bir zaman bekar bir zaman evli,
Bir zaman zayıf bir zaman tavlı,
Vefasız zamandan yıldan usandım.

Bir zaman sakin bir zaman hersli
Bir zaman keyifli bir zaman yaslı
Bir zaman sefil bir zaman süslü
Köyde gidişattan haldan usandım.

Bir zaman çirkin bir zaman güzel,
Bir zaman kara bir zaman düzal,
Bir zaman şarkı bir zaman gazel
Söyleye söyleye dilden usandım.

Bir zaman düzeldim bir zaman soldum
Bir zaman ağladım bir zaman güldüm
Bir zaman yitirdim bir zaman buldum
Bir zaman vefasız duldan usandım.

Bir zaman göl oldum bir zaman aktım
Bir zaman kör oldum bir zaman baktım,
Bir zaman da bülbül gibi şakıdım
Vefasız çiçekten gülden usandım.

Bir zaman ***Talibi*** *bir zaman Çoşkun,*
Bir zaman akıllı bir zaman şaşkın
Bir zaman yüksek bir zaman düşkün
Bir zaman yalancı kuldan usandım.

Talibi Çoşkun, köylümüzün güzel bir örneği. Çoşkuları, sevinçleri, acıları, yakınmaları şaşkınlıklarıyla şiirlerinde Türk köylüsünün dünya karşısındaki tavrını dile getirmiş. Özellikle 1935'lerden sonra toplum hayatımızdaki değişmelerin karşısında Türk köylüsünün takındığı tavrı tespit ve tahlil etmek isteyen sosyologlar için Talibi bir kaynak olabilir.

Talibi'nin hicivleri, yaşanılan hayat karşısında köy insanının davranışlarını samimi bir şekilde dile getirmesi açısından önem taşıyor. Daha çok kendisine zorluk çıkaran, eziyet çektiren kişiler hicivlerinden bol bol nasibini almış. Yalnız insanlar mı ? Boz öküzü bile...

Çepni'ye gitmeye niyet eyledik
Dedim arkadaşım kinli boz öküz.
Yorulup da bizi yoldan koymasın
Ömer Çavuş dedi canlı boz öküz.

Öğleden evvel Tonus'tan koştuk
Uğrumuz Şarkışla yoluna düştük
Kalfa köyü üstün yel gibi aştık
Yönünü yokuşa döndü boz öküz.

Kinli develere benzer bakışı
Mısır bablağına benzer kalkışı
Boş kağnıyla çıkamaz yokuşu
Dermanı kesilmiş canlı boz öküz.

Akşam kadar vardık Cemel'e
Üstümüz doldu toz, döndük hamala
Gazeteler yazsın Gazi Kemal'e
Söylesin irfanın ünlü boz öküz.

Cemel'den gitmedi döndük geriye
Malın yiğidini yolla kuruya
Böylesi mal düşmesin fukaraya
Benim senden bağrım yandı boz öküz.

Talibim der ki bu nasıl alamet
Ellerin içinde olduk malamat
Şükür olsun eve geldik selamet
Bize zahmet verdin şanlı boz öküz..

Talibi Çoşkun ölmeden bir kaç gün önce Ankara'da askeri birlikler tarafından davet edilmiş ve kendisine altıyüz lira toplanmıştı. 12 Mart 1976 günü kahvehanede otururken aniden öldüğünde cebinden bu para ve bir kaç madalya çıkmıştı. Bunlardan başka bir şeyi yoktu. **Ankara Karşıyaka** mezarlığına gömüldü.

Talibi, pek çok şiirinde ulaştığı lirizm ile halk şiirinin adı anılmaya layık bir temsilcisi olmuş ancak, hak ettiği kadar anılmamıştır. Sağlığında radyo ve televizyona çıkmayı çok isterdi. Ancak bir türlü bu kapıyı aralama becerisi gösterememişti. Şimdi pek çok türküsü radyo repertuarlarında bulunuyor.

KAYNAKLAR:
Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal - Talibi Coşkun'un Kişiliği
Vehbi Cem Aşkun - Talibi Garip Öldü
Kutlu Özen , Halk Şairi Talibi Coşkun, Sivas Folkloru Dergisi Talibi Coşkun Sayısı Yıl 1976 S. 43
Hayati Develi - Aşık Talibi Coşkun'a dair T.F. 1984 - s 58
A. Özdemir - Radyo için hazırladığı özel araştırma metni.

ALİ İZZET ÖZKAN

Güzele bakması çok sevap derler
Güzellere güzel bakması güzeldir
Güzel yar sevenler cennetlik olur
Güzel ile yola gitmek güzeldir.

Güzelin gün doğar güzel kaşında
Güzelin inci var güzel döşünde
Güzel ile güzel masa başında
Güzel güzel lokma yemek güzeldir.

Güzelin nur damlar yanaklarından
Güzelin bal akar dudaklarından
Güzelin güzel tut parmaklarından
Güzellere hizmet etmek güzeldir.

Güzel ile güzel gezmek ne güzel
Güzel adın güzel yazmak ne güzel
Güzel ile bade süzmek ne güzel
Güzelin elinden öpmek güzeldir.

Güzellere bakan gözler ağırmaz
Güzel seven ölür amma çürümez
***Ali İzzet** güzellerden farımaz,*
Güzelleri candan sevmek güzeldir.

Yüzyılımızın güçlü halk şairlerinden birisi de Ali İzzet Özkan'dır. Yukarı da Ali İzzet'in "güzel" bir şiirini sunduk. O'nun hayatı ve sanatı ile ilgili bilgileri vermeden önce, radyo ve televizyonlarımızda sıkça ve zevkle dinlediğimiz bir türküsünü aktarmak istiyoruz :

" Şu sazıma bir düzen ver/Teller de muradın alsın/Gel beni bir tenhada gör/Diller de muradın alsın.

Elinden tutup gezelim/ Harman döşe gül düzellim/ Kalem ver adın yazalım/ Eller de muradın alsın.

Uğra bir gün bizim köye/ Sana bakam doya doya/ Dağ ceylanı in ovaya/ Çöller de muradın alsın.

Kehribar benler gerdana/ Düzen düzmüş dane dane/ Bazı bazı çık seyrana/ Yollar da muradın alsın.

Ali İzzet görüşelim/ Bugün bayram barışalım/ Aç göğsünü sarışalım/ Kollar da muradın alsın."

Ali İzzet 1902 yılında **Şarkışla**'nın **Hüyük** köyünde doğmuş. Doğuştan gelen aşıklık yeteneğinin yanında doğduğu çevrenin büyük etkisi olmuş usta bir halk şairi olmasında. **Aşık Veysel**'in köyü olan **Sivrialan**'a iki kilometre uzaklıkta olan Hüyük köyü, sazı ve sözü ünlü bir köymüş. Küçük Ali'nin babası da şiire meraklı bir çiftçiymiş. Evinde sık sık toplantılar ya pılır, konuğu hiç eksik olmazmış. O yıllar çevrede sevilen hak şairlerinden **Aşık Ali**, Küçük Ali ile ilgilenmiş.

Küçük Ali, şiiri çok seviyormuş. Ancak, kendi şiirini söylemeye bir türlü cesaret edemiyormuş. Gelenek gereği, pek çok halk şairi gibi rüyasında dolu içeceği günü beklemiş durmuş. Ancak ne dolu içebilmiş, ne Hızır'ı görebilmiş. Sabredemeyip söylemeye başlamış. Ama, ustasının önünde diz çökmeyi, ondan izin almayı da ihmal etmemiş.

Ustasının halk şairinin ince noktalarını öğretirken söylediği "Oğlum, davulda zurna/Hamamda kurna/ narda turna... Bu ayağı aklında iyi tut. öğütünü unutmamış. Kısa süre sonra hazır şiir kalıplarının ötesine geçmiş. Sıra bir mahlas edinmesine gelmiş. O zaman aşıklara **Hacı Bektaş Çelebileri** tarafından mahlas veriliyormuş. Ali de onaltı yaşındayken yollara düşmüş. Hacı Bektaş'a ulaşmış. Çelebi Hüseyin Feyzi Efendi, Ali'nin

yanına İzzeti adını eklemiş. Böylece Ali İzzet adı ortaya çıkmış.

"Mühür gözlüm seni elden/Sakınırım kıskanırım" adlı türküsü oldukça ünlü olan Ali İzzet, Kurtuluş savaşında Gaziantep, Doğanbey cephesinde Fransızlara karşı çarpışmış. Daha sonra köyüne dönüp evlenmiş ve çoluk çocuğa karışmış. Ancak yılın dokuz ayını köyünde, üç ayını da yurdun dört bir yanını karış karış gezerek geçirmeye başlamış. Deyişlerini hem sazı ile, hem sözü ile terennüm ediyormuş. Halk Evleri'nin dergisi olan Ülkü dergisinde peş peşe yayınlanmaya başlamış. Plaklar okumuş, Şiirleri broşür ve kitaplar halinde bastırarak heybesine, torbasına doldurmuş dolaştığı yerlerde satmış. Halk odalarında, halk evlerinde saz çalmış, aşk türküleri muammalar, ko-çaklamalar söylemiş. Olaylar üzerine türküler yakmış. Bunların pek çoğu halk ağzında söylene gelmekte.

Şimdi şiirlerinden bir kaç örnek sunuyoruz :

Aşkın polisleri tuttu yakamı
Ne alır yakamı, ne de el çeker
O zalim yar benden kesti selamı
Ne bir mektup yazar, ne de bir tel çeker.

Girdi dil şehrine sevda taburu
Can yurduma hücum etti her biri
Kader denizinde umut vapuru
Ne batar kurtulur ne de yol çeker.

Feleğinen geçinmiyor ***İzzeti,***
Çirkin huyları var kötü adeti
Şu sendeki derdi, ahı feryadı,
Ne dağ taş götürür, ne de kul çeker.

* * *

Bir güzelin sarhoşuyum mestiyim
Yanaklar üstünde meyhanesi var.
O güzelin Mecnunuyum dostuyum
Leyla kıza benzer nişanesi var.

Halik midir, mahluk mudur bilinmez
Güzellik güneşi doğdu dolunmaz
Gökte gezer adresi bulunmaz
Meryem ana gibi bir anası var.

Heykeli gönlümde dukulur durur
Sancak kirpikleri çekilir durur
Ay yüzünden nurlar dökülür durur
Benim gibi nice pervanesi var.

Sordum yok dediler eşi cihanda
Cennetlerde hurilerde gılmanda
Şahide ne hacet işte meydanda
***Ali İzzet** gibi bir divanesi var.*

Ali İzzet Özkan, halkın duygu ve düşüncelerini şiirlerine konu yaptı. Kore savaşlarından Kıbrıs davamıza kadar çeşitli konularda halkımızın milli duygularını yüceltici deyişler söyledi.

1955 yılında çağırılı olarak Kıbrıs'a gitti. Burada büyük ilgi gördü. Söylediği şiirler Kıbrıs Türkleri için moral kaynağı oldu.

Sus artık ağzından bırak Kıbrıs'ı
Gözün kör dilin lâl olur sonra.
Kaldırma yerinde yatan aslanı
Akar murdar kanın sel olur sonra.

Ey Türkoğlu tunç kalesin çetin ol.
İt ürür kervan geçer metin ol.
Kes kafir sesini utan sakin ol.
Yanar memleketin kül olur sonra.

Unuttun mu istiklal savaşını
Okurken tarihi yıkma kaşını
Tacın tahtın gider gördüm düşünü
Atina Türklere mal olur sonra

Türk dünyaya verdi ibret dersini
Hatırla Kore'de süngü sesini
Mehmetçiğin yenemezsin hırsını
Gelencik kızların dul olur sonra.

Güvenme üçbuçuk kötü Urum'a
Şanlı Türk el attı Hind'e Kırım'a
Göğsüne taktığın o kızıl arma
Şahlanan atıma nal olur sonra.

Kıbrıs bizim Türkler savaş başında
Tapulu mülkümüz oku karşında
Aç tavuklar darı görür düşünde
Hayal pilavları yal olur sonra.

Ahmak köpek kayganadan pay ister
Haksız yere adaletten oy ister
Ali İzzet *de Tuna'dan su ister*
Eski vatanımız yol olur sonra...

Aşıklar, toplumsal olayları, heyecanları dile getirmişler, Ali İzzet de bu geleneksel tavırdan bol bol nasip almış. Kısa süre de olsa zamanın siyasi akımlarına da kendini kaptırmış. Sazını ve şiirini politikanın buyruğuna kaptırmasının çok zararını görmüş.

Siyasi taşlamalarının pek çoğunda Ali İzzet yerine Nefreti mahlasını kullanmış. Pek çok şiirinde, çağdaş şiire geçişi yakalayabilmiş.

Bunlardan birine :

"Dev adımlı mavi gözlü ejderha
Altın saçlı güneş yüzlü ejderha
Gerçek sözlü barış izli ejderha
Sulh etti yurtları cihan Atatürk."

kıtası ile başlayan Atatürk şiirini örnek vermemiz mümkün.

Zaman zaman plaklara yalnızca şiirlerini de okumuş olan Ali İzzet, repertuarımızda yer alan pek çok türkünün derlenmesine de yardımcı ve kaynak kişi olmuş. Bunlar-

dan birisi de Dedemoğlu'nun ünlü **"Yürü bre çiçek dağı/ Sende suna boylum kaldı."** adlı türküsüdür.

Ali İzzet, aşıklığının yani sıra kendine özgü tatlı konuşması ve iyi bir meydan hatibi olmasıyla da ünlenmiş. Yurdun hemen her yerini gezmiş, oralardaki şairlerle tanışmış, derlemeler yapmış, bir antolojiye sığacak kadar şiirleri belleğinde korumuş.

Ali İzzet'in soydan şair olduğunu söylemek gerekir. Anne tarafından dedesinin **Aşık Veli**, baba tarafından dedesinin de **Derviş Süleyman** olduğu öne sürülüyor.

Ali İzzet'in veya Ali İzzet hakkında başkalarının yazdığı 10'un üzerinde kitap var. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz. 1942 yılında yayınlanan **Bugünkü Anadolu Halk Şairi Ali İzzet** 1951 yılında yayınlanan **Türk'ün Sazından**, 1955 yılında, **Ali İzzet Ağlıyor**, 1956 yılında, **Kitap Küçük Dert Büyük**, 1958 yılında, **Teller de Muradım Alsın**, 1963'de **Şiirler**, 1964 yılında **Ali İzzet Kıbrıs**'ta, 1966 yılında Sürmeli, 1967 yılında **Mühür Gözlüm...**

Şimdi Ali İzzet'in uzunhava terzı radyolarımızda okunan türkülerinden birinin sözlerini sunuyoruz :

Sökün ayı geldi çiğdemler bitti,
Çırpını çırpını kalkışın kuşlar -
Gurbet elin kahrı yaktı kül etti
Yanın benim gibi tutuşun kuşlar.

Sarı çiğdem mor menevşe kokuyor
Yaylamızda yeşil suna şakıyor,
Şimdi garip anam yola bakıyor
Bugün bizim köye yetişin kuşlar.

Gidin kuşlar gidin söylen yarime
Sahip olsun namusuma arıma,
Sarılıp boynuna benim yerime,
Hal hatırdan sonra öpüşün kuşlar.

Nolur kuşlar ben olsam tek gözünüz
Konuşurken ah ben olsam ağzınız,
Hastalandım kaldım burada yalnız
Şu garip halime bakışın kuşlar.

Selam söyle Alizzet'in dostuna
Şu mekktubun alın verin destine
Yuva yapın bizim evin üstüne
Her sabah her sabah ötüşün kuşlar.

Ali İzzet'in şiirlerinde gurbet acısının türlü yönlerini bulmak mümkün. Bunun nedeni, özellikle 1950'lerden sonra geçimini temin etmek için sürekli gezmesi, köyünden eşinden ve çocuklarından ayrı kalması.

Ünlü aşığı, onbir yıl önce kaybettik. 10 Ekim 1981 günü köyünde vefat etti. Mezarı doğduğu köyde bulunuyor.

Şiirlerinden bir kaç örnek vererek yazımızı bitiriyoruz:

Yatamıyom karış kuruş düşlerden
Ha nolur bir mektup yaz bana gönder,
Haber bekliyorum uçan kuşlardan
Ölüm var ucunda tez bana gönder.

Gurbet hastasıyım ağrıyor başım,
Kimim kimsem yoktur bir saz yoldaşım,
Yıl oniki ay gitmez boranlı başım
Çiydem çiçek bahar yaz bana gönder.

Çoktandır gözlüyom bugünü her an
Fal açtırdım yol yok görüşmek güman
Unuttun mu beni kaşları keman
Ya bir selam, ya da naz bana gönder.

Hiç mi yok insafın ya merhamatin ?
Aşık öldürmek mi senin adetin
Ahret trenine bindi İzzet'in
On metre kefenlik bez bana gönder.

* * *

Möhür gözlüm sana meyil vereli
Acep şu vücutta takat mı kaldı ?
Gözel yarim gözel yüzün göreli
Seni anmadığım saat mı kaldı ?

Zülfün çenberine olmuşum mail,
Ne kadar cevretsen bu gönül kail
Aşkın ateşine yanalı bu dil
Gayrı gözellere minnet mi kaldı ?

Zaru zar ağladım güleyim deyu,
Söz verdim yolunda öleyim deyu,
Sen gibi bir huri bulayım deyu,
Bir bir aramadım cennet mi kaldı ?

Nedir bu saçında olan zerafet,
Aklımı başımdan aldın nihayet
Yar senin aşkından oldum malamat
Şimdi ***Al-İzzet****'e hürmet mi kaldı ?*

***

Cennetten mi kaçtın, hurü müsün sen,
Melek misin, asümandan mı geldin ?
Sormak ayıp değil peri misin sen,
Ömrümün hepsi kandan mı geldin ?

Merhaba hoş geldin elleri sazlım,
Dudu, kumru seslim, bülbül avazlım,
Yusufu Kenanım, cevahir yüzlüm
Gözeller başkanı, günden mi geldin ?

Doğdun nur eyledin bizleri bugün,
Güldürdün ağlayan gözleri bugün
Allah mı gönderdi sizleri bugün
Şeref verdin bize şandan mı geldin ?

Dün düşümde gördüm bugün aynımda
Saldığın mektuplar saklı koynumda
Hayalların çırpınıyor göynümde
Gözlerim seğirdi dünden mi geldin ?

Al-İzzet'i görmek ister özlerdim
Çıkar çıkar yollarını gözlerdim,
Muhabbetin can evimde gizlerdim,
Peygamberin evi, candan mı geldin ?

KAYNAKLAR:
Ahmet Özdemir , Radyo içi hazırladığı metin.
Cahit Öztelli - Ali İzzet Türk Dili c 16 Sh. 820
Hürriyet, Bu dünyadan Ali İzzet Geçti , 18 Ekim 1981
İbrahim Aslanoğlu -Ali İzzet Özkan - Sivas Folkloru s 21
Kerim Yunt - Rahmetli Ali İzzet - Türk Folkloru s. 29 sh 16
İlhan Başgöz - Aşık Ali İzzet, İş Bankası Yayınları.

AŞIK VEYSEL'İN AYDINLIK DÜNYASI

Aşık Veysel'in bedeni aramızdan ayrılalı 19 yıl geçti. En az 15 yıl aralıksız Gülhane Parkındaki heykeli başında konuştum. Bir çok panele katıldım. Her birinde Koca Veysel'in değişik bir yönünü dile getirmeye çalıştım. Veysel hakkında anlatılacak yön kalmadı sanıldıkça, O'nun aydınlık dünyasının yeni bir yönü ile karşılaşıldı.

İlk yıllar, Aşık Veysel sevgisinin ve O'na duyulan ilginin giderek kaybolacağı endişesini duyardım. Ancak, görülmektedir ki, Aşık Veysel sevgisi giderek katlana katlana devam ediyor.

Aşık Veysel'in öldüğü yıl doğanlar,bugün yirminci baharlarının arefesinde, her türlü yabancı kültürün etkisine açık, toz pembe yıllarını yaşıyorlar. Ancak onlar da Aşık Veysel'i seviyorlar, O'nunla duygulanıyorlar, O'ndan alacak bir hisse bulabiliyorlar.

1971 veya 1972 yılıydı. Aşık Veysel oğlu **Ahmet Şatıroğlu** ile birlikte İstanbul'a gelmişti. Onları izliyor, çalıştığım gazetede onlarla ilgili haber ve röportajlar yayınlıyordum.

Aşık Veysel'i yalnızca Fikret Kızılok, Esin Afşar, Hümeyra gibi sanatçıların arajman şarkılarında tanıyan bir grup sosyete evladı kız öğrenci gazeteye geldi. Aşık Veysel'le tanıştırılmalarını istediler. Hayallerinde ünlü ve varlıklı bir sanatçı yaratmışlardı. Sirkeci'nin ara sokaklarında üçüncü sınıf bir otel odasında, eski elbiseler içerisinde bir aşığın onlarda hayal kırıklığı yaratacağı endişesiyle öğrencileri götürdüm.

Koca Veysel çok memnun olmuştu. Hasta olma sına ve bizim rahatsız olmamasını istememize rağmen, öğrencilere ikram niyetine bir kaç türkü söylemek istedi. İlk olarak **"Sen bir ceylan olsan, bende bir avcı"** türküsüne başlamıştı ki, belki hayatlarında ilk defa saz görmüş çocukların gözlerinden yaşlar süzülmeye başlamıştı.

Geçen hafta *Barış Manço'nun "Kavak Yelleri" programını izleyenler, hafif bir mırıldanmasıyla, zamane ve diskotek gençliği dediğimiz çocukların duygu seli içerisinde "Uzun ince bir yoldayım" türküsünü söylediklerini gördüler.

Önümüzdeki yıl Veysel'i 20. ölüm yılında anacağız. (1993) Bir yıl sonra da Yüzüncü doğum yılını kutlayacağız. demek oluyor ki, Şarkışla şimdiden **"Uluslararası Aşık Veysel Yılı"**nın girişimlerine ve hazırlıklarına başlamalıdır.

Kaç komutana, kaç devlet adamına her ölüm yıldönümünde törenler yapılıyor? Adına festivaller düzenleniyor? Adı okullara, fakülte anfilerine, sokaklara, caddelere, mahallelere veriliyor?

Yüce Atatürk'ün söylediği gibi, Cumhurbaşkanı dahi olmak mümkün ama, sanatçı olmak mümkün değil...

Şimdi sözü giderek büyüyen Aşık Veysel Sevgisinin nedenine ve bu sevgiye yol açan meziyetlerinin neler olduğuna getirelim. Bu sorunun cevabını tek cümlede verebilirz : **"Aşık Veysel, gerçek aydın bir hak öğretmenidir."**

Aslında aşık Veysel'in iki dünyası vardır. Biri dışa dönük fiziki olarak yaşadığı karanlık dünyası, diğeri ise içe dönük, derin, geniş, zengin ve aydınlık iç dünyasıdır. Veysel, hiç bir usta aşığın yapamadığını yapan, iki dünyayı birlikte işleyerek bağdaştırabilen büyük bir sanatçıdır.

Veysel, bir yandan kendini kahır ve sabırla yetiştirmiş, sözlü halk kültürünün gelenekçi saz şairliğinin bozulmamış bir örneği veya halkası gibi görünürken, öte yandan çağın, yeni Türkiye'nin ve batının sesine kulak vermiş kör inanışlarla savaşacak kadar aydınlanmış, eski

(* Bu yazının yazıldığı Mart/1992 ayında)

sazla yeni sözler söylemesini bilmiştir.

Karanlık dünyasını aşan düşüncesi özellikle son yıllarda çağdaş insan sorunlarına çözüm arayacak yol göstereek kadar gerçekçi olmuştur.

Okur yazar olmayan Veysel, çevresindeki aydın kişilerle daima aydınlanmıştır. O'nun kişiliği, sanatı, felsefesinin üstünlüğü, yaşarken ve öldükten sonra takdir görmesinin giderek değer kazanmasının nedeni olmuştur.

Kuşkusuz Aşık Veysel, 20. yüzyılın yeni ve ileri Kemalist Türkiyesinde yücelen değerlenen Cumhuriyetçi halk aşığı olmuş, çağdaş yörüngede yurt içinde ve dışında gönüller fethetmiştir.

Bilindiği gibi Aşık Veysel'in gözleri kapalıdır. Kırk yaşına kadar belli bir çevrenin dışına çıkamamıştır. Ama unutmamalıdır ki O'nun gönül gözü açıktır. Gören bir kimseden daha güzel daha anlamlı olarak hayatı görmüş ve yaşamış, aydınlık iç dünyasını bize şiirleriyle anlatmıştır.

Öğretmen Aşık Veysel derken O'nun bazı köy enstitülerinde halk türküleri ve saz öğretmenliği yaptığını kast etmiyorum.

Aşık Veysel, Saz çalmanın ayıp ve günah sayıldığı bir çevrede tutuculuğa karşı mücadele vermiş bir öğretmendir.

"Kırk yaşıma kadar köyde kaldım." diyor Veysel. Şöyle devam ediyor :

"O zamanın zihniyeti dolayısı ile elimizde sazla kasabaya bile gidemiyorduk. Düğün ve eğlence olduğu zamanlar gelip bizi götürürlerdi. Ayağımızın bağını Ahmet Kutsi Tecer çözdü. Elimize bir kağıt vermişti. Gittiğimiz yerde gösteriyorduk..."

Ahmet Kutsi Tecer'in verdiği kağıt yolunun üzerindeki dikenleri bütünüyle temizliyebilmiş midir ? Çok yerde anlatmışımdır.

Arkadaşı İbrahim ile Adana'dadır. Bakırcılar çarşışında gezerlerken bir meraklı çağırır ve saz çalmalarını ister. Onlar da çalarlar. Meğer dükkanın asıl sahibi karşı dükkanda komşusu ile birlikte namaz kılıyormuş. Koşar gelir ve ağzına geleni saymaya başlar. Allahın Peygamberin men ettiği sazı çalacaklarına dilenseler daha iyi ede-

ceklerdir. Dükkanda bed bereket kalmamış vs, vs...

İstanbul'da tramvaya binerler. Ayakta kaldıklarını gören gençin biri yer verir. Bunu gören yaşlı bir bayan genci haşlamaya başlar. **"Zamane işte" der. "Bir alim, bir hoca kimse olsa yer vermezler. Bunlar kim ki yer veriyorsunuz. Sazcı değil mi ?"**

Aşık Veysel bunlar gibi nice taassubun sillerlerine hayatı boyunca göğüs germiştir.

AŞIK VEYSEL'İN ÖĞRETMENLİĞİ

Şimdi Aşık Veysel nasıl bir öğretmendir? Bu konu üzerinde bir nebze duralım.

Şu alemi yaratan bir
O dur külli şeye kadir
Alevilik sünnilik nedir
Menfaattir varvarası...

diyen Aşık Veysel birlik beraberlik kardeşlik arzu eden bir öğretmendir.

Yürüyelim Atatürk'ün izine
Boşverelim bozguncular sözüne
Göz atalım şu dünyanın hızına
Yürüyüp hedefe varalım kardaş

diyen Aşık Veysel, ırkımız neslimiz bir olduğu halde yurdun yaralarını sarmak dururken kardeşin kardeşe düşman olamayacağını söyleyen Atatürkçü bir öğretmendir.

Aldanma cahilin kuru lafına
Kültürsüz insanın külü yalandır
Hükmetse dünyanın her tarafına
Arzusu hedefi yolu yalandır.

diyen Aşık Veysel cehaletin zararlarını anlatan bir öğretmendir.

Birçok şiirinde çalışmak dudurken lak lakla gününü gün etmenin sonunun perişanlık olduğunu, ahlaklı olmanın iyiliğini, yalanın hilenin insanoğluna nasıl fenalıklar yaptığını, tutumlu olmanın faydalarını anlatır

ve nice fazilet örnekleri verir.

"Avrupa ile Asya ayrı bir kıta
Bir yıllık yol idi deveye ata
Uçaklar sığdırdı beş on saata
Daha neler çıkar dur belli değil," diyen Veysel, lüzumsuz tutuculuğa karşı çağın gereklerine ayak uydurmak gerektiğini öğreten bir öğretmendir.

"Düz ovadan sarpa çekme yolunu
Ver mektebe okutsunlar oğlunu
Doğru at adımını sakın kolunu
Zehirli akrebe yılana ne den?" diyen Aşık Veysel, Milli Eğitim seferberliğinde üzerine düşen görevi yapmaya çalışan bir öğretmendir. Dünyanın en zengin aklının sermayesinin okul olduğunu öğretir. Aşık Veysel bir tarım mücahitidir. Toprak sevgisini, ağaç sevgisini bir çok şiirinde öğretmiştir.

Gidip görenler olmuştur. Sivrialan bir güzel köydür de, insanoğluna yurt olalı bağ nedir, bahçe nedir bilmemiştir.

Kimisi der ki :

"Atalarımız denemiş ama olmamış" Kimisi der ki : **"Bu toprağın özü bozuk. Meyvacılığa uygun değil."** Her ne hal ise, Sivrialan köyü, bilenlerin bildiğinden beri bağsız bahçesiz bir köymüş. Aşıktır, aklı almaz böyle işleri. Veysel bunu takmış kafasına. Toprak var, su var, olmayan ne ?

Aklıyla yüreğini birleştirip bu konuyu kendine iş edinecek biri. O da Aşık Veysel işte. Düşünmüş ki Veysel, insan yüreği meram etti mi, gerçekleşemeyecek hiçbir şey yok. Toprakta öyle bir cevher var ki, sen bir ver, ondan sonra hiç sorma o kaç verecek. Kardeşlerinden el istemiş, el vermişler. Toprak hazır, kardeşin eli emeği hazır. Başlamışlar toprağı ucun ucun kazmaya. Bir tohum oraya, bir fidan buraya. Gören görmeyen güler, gülümsermiş. En az söyleyen; **"Dedemiz Atamız bu Tanrı'nın gözü görmez Veysel'inden daha mı az bilirdi? Onlar düşünüp girişmemişler böyle bir işe?"** demiş, için için alay etmiş Veysel'le. Ne ki, alay edenlerin evdeki hesabı, çarşının baklasına hiç de uymamış. Tanrı'nın o gözü

görmez aşığı Veysel'in meyva bahçesi bir olmuş ki, anlatmaya dil ister yürek ister. İçinde kayısıdan kiraza, elmadan cevize ne ararsan var. Sanırsın bir cennet bahçesi. Köylüler önceden dediklerini düşünüp utanır olmuşlar. Bu kez başka dilden konuşmaya başlamışlar. "Vay vay!..." demiş içlerinden biri, "Meğerse aslında kör olan bizmişiz. Bizim bakar gözlerimizle göremediğimizi, gözü görmez bir aşık yüreğiyle, gönlüyle görmüş. Eh bu bize ders olsun.." sözün doğrusunu söyleyen biri çıkınca ortaya diyeceği kalmamış gerisinin. Başları bir parça öne eğik, bütün köy halkı koşmuş Aşık Veysel'i kutlamaya... Veysel'in meyve bahçesi köyün gurur kaynağı olmuş. Ee Veysel'dir. Toprak ona bunca cömert davranır da o boş durur mu. Toprak üstüne yakılmış destanların en güzelini besteleyip sunmuş o da kara toprağa...

Dost dost diye nicesine sarıldım
Benim sadık yarim kara topraktır
Beyhude dolandım, boşa yoruldum
Benim sadık yarim kara topraktır.

Nice güzellere bağlandım kaldım
Ne bir vefa gördüm ne fayda buldum
Her türlü isteğim topraktan aldım
Benim sadık yarım kara topraktır..

Aşık Veysel'in bir yönünü vurgulamadan geçemeyeceğim :

Sensin benim cümle varım
Yoktur başka kisbi karım
Hem yazımsın hem baharım
Sen olmasan ben olmazdım. diyen Aşık Veysel vatanseverdir ve :
Muhabbetin canda haslardan hastır.
Avutur Veysel'i bir şen piyestir
Türk adı babamdan bana mirastır
Daha bundan başka adı neyleyim. diyen Veysel gerçek milliyetçi bir öğretmendir. Halkın dili ile halka ters tepki yapmayacak dozda öğretimini bugün de sürdürmektedir.

AYDINLIK DÜNYASI

Sonuç olarak diyebiliriz ki, dış dünyanın rengini, biçimini, çiçeğini kelebeğini çoçuk yaşının hatıralarında bilen Aşık Veysel'in çok zengin, renkli ve aydınlık bir iç dünyası vardır. Kulaktan eğitilmiş olmasına rağmen halk şiiri geleneğinin kaynaklarına kadar uzanan köklü bir bilgisi vardır. Dış dünyanın çocukluğundan kalma izlenimlerini aydınlık iç dünyasıyla yoğurmuş ve kendine özgün pırıl pırıl bir şiir dünyası oluşturmuştur.

Karacaoğlan'ı, Yunus'u, Emrah'ı ve Dertli'yi sevdiğini söyleyen Veysel kendi şiirinde bu dört büyük ozanın sentezini yaratmıştır. Geleneği, çağdaş bir gerçekçilikle bağdaştırmasını bilmiştir.

Güzelliğin on para etmez
Bu bendeki aşk olmasa
Eğlenecek yer bulaman
Gönlümdeki köşk olma.

Tabirin sığmaz kaleme
Derdin dermandır yareme
İsmin yayılmaz aleme
Aşıklarda meşk olmasa.

Kim okurdu, kim yazardı
Bu düğümü kim çözerdi
Koyun kurd ile gezerdi
Fikir başka başk'a olmasa.

Güzel yüzün görülmezdi
Bu aşk bende dirilmezdi
Güle kıymet verilmezdi
Aşık ve maşuk olmasa.

Senden aldım bu feryadı
Bu imiş dünyanın tadı
Anılmazdı ***Veysel*** *adı*
O sana âşık olmasa.

Bu şiir, bir sevdanın halk şiiri geleneğine uygun fakat çağdaş bir yaklaşımla dile getirilmesinin en güzel örneklerinden birisi değil midir ?

Türk Halk Şiiri'nin geleneksel türleri içinde Aşık Veysel'in yerine kısa satır başları ile değinmek istiyorum.

AŞIK VEYSEL'DE HALK ŞAİRİ TEMALARI

Türk halk şiiri içinde en çok işlenen tema türleri arasında aşk, ayrılık, ölüm, yiğitlik, tabiat ve toplumsal olaylar yer almaktadır.

Kimi halk şiiri vardır ki, bir hayal peşinde koşarken, bir diğeri cıvıl cıvıl bir seslenişin içindedir. Bazılarında açı bir titreyiş, bazılarında gümbür gümbür gürleyişi bulmak mümkündür.

Folklor araştırıcıları, Türk halk şiirini temaları bakımından türlere ayırırken **Güzellemeler, Koçaklamalar, Ağıtlamalar, Taşlamalar** diye sınıflamışlardır. Bunların dışında da birçok türler sayılabilir. Ancak kitabımızda ayırabildiğimiz yerin sınırlı olması nedeniyle bu dört tür üzerinde durmak istiyorum :

Halk şiirinde güzellemelerin bir kanadını aşk, diğer kanadını tabiat oluşturur. Aşık Veysel'de hayat ve tabiat hayale sığmayan güzeliklerle doludur. Sevgili bir ceylan, Veysel bir avcıdır ama, elindeki silah sazdır. Bahar yeli eser, karlar erir, dağlar kar çiçekleri ile donanır. İşte Veysel'in ahdi, bu mor çiçekleri sevgili ile birlikte dermektir:

"Yürümüş güzeller helke kolunda
Sivrialan köyünde yayla yolunda
Devşirmiş bağlamış top top elinde
Kokular koynuna kor çiçekleri..."

Ulu tanrı özenir, bezenir yaratır. Sağı solu türlü çiçeklerle donatır. Elvan, elvan, burcu burcu kokan bu çiçekler arasında bir çift göz düşününüz. Bir çift söz işitiniz. Yanmamanız elde değildir :

"Bir kökte uzanmış sarmaşık gibi
Dökülmüş gerdana saçların güzel
Gözlerin ufukta bir ışık gibi
Kara bulut gibi kaşların güzel..."

Bu güzelin koynundaki turunç mudur, nar mıdır ? Adı Huri midir, Gülizar mıdır? Yaşı onbeş midir, on altı mıdır? Bilemeyiz ama, Veysel için bir afat-ı devrandır. Sesi bülbülün avazıdır. Nefesi bir seher yeli gibidir. O öyle bir sevgilidir ki, O'nun kışı, Veysel için bir bahardır.

Aşık Veysel bize yalnızca gülün, bülbülün, dağın, kırların, ırmakların güzelliklerini anlatmakla kalmaz. O'nun elinde bir sihirli fırça vardır ki, bu fırça çok az halk ozanına nasip olmuştur. Her şiiri sesli bir tablodur.Bu tablolarda tabiat bütün canlılığı ile yaşamaktadır.

Küçük bir mukayese yapmama izin veriniz :
Fuzuli bir divan şairidir. Meşhur su kasidesi :
"Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denlü tutuşan odlara kılmaz çare su"
beyiti ile başlar,

Arızın yadiyle nem-nak olsa müjgânım nola
Zâyi olmaz gül temennâsıyla virmek hare su

gibi, ya da

Hak-i payine yetem dir ömrlerdir muttasıl
Başını daştan daşa urup gezer avare su"

gibi beyitlerle sürer gider.

Veysel bir halk ozanıdır. Şimdi bir de O'nun su şiirine göz atalım :

"Gözyaşları gibi ulu dağlardan
Enginden engine çağlayan sular
Derin derin nerelerden dönerek
Arayıp aslına ağlayan sular.

Çağlayarak o bahçeden o bağa
Hayat verir, kuvvet verir toprağa
İrenk verir çiçeklere yaprağa
Nebatı toprağa bağlayan sular.

İşte halk ile divan şiiri, halk ozanı ile divan şairi arasındaki farkı görüyorsunuz. Aşık Veysel arı, duru, açık seçik bir dille yazdığı halk şiirinde hayal ve güzellikler aleminden realiteye doğru ustalıkla geçiş yapabilen ender ozanlardan biridir. Bakınız bir kıta sonra yüzyılımızın gerçeğinde güzelliği nasıl arıyor ?

"İnsanoğlu suyu koymaz haline
Setler çeker baraj yapar yoluna
Bunca santrallar almış eline
Her bir ihtiyacı sağlayan sular..."

Su derelerde, çağlayanlarda, pınarlarda güzeldir ama sağladığı elektrikle bir çok çağdaş güzellikleri göstermesi ile de güzeldir.

Geleneksel Türk halk şiirinde sevgili selviye benzer dallar içinde, Güle benzer allar içinde, kimi süt beyaz tenli, kimi çifte benli, kimi ahu bakışlı, kimi kor yakışlıdır.

Tabiat güzeldir. Tatlı bir nağme, renk renk çiçekler, burcu burcu kokular, cıvıl cıvıl kuşlar, bülbüller, kanaryalar, turnalar. Aşık Veysel bu iki güzelliği birleştirirken üçüncüsü ile bunların üzerine imzasını atar. Bu da çalışma güzelliğidir.

"Tarlam sana üçyüz fidan aşılasam
Tarla çoşar, fidan çoşar, el çoşar
Gücüm yetse hemen işe başlasam
Kazma çoşar, kürek çoşar, bel çoşar..."

Çoşunca ne olur ? İşte o zaman ağaçlar çiçek açar, sanki insanın ömrüne ömür bağışlamış gibidir. Seher çoşar, bülbül çoşar, gül çoşar. Aşık Veysel, bir emek sarf etmeden tabiatın dahi güzelliğinden tad almadan yana değildir.

"Güzelin zülfü küpeyi saklar.
Ağacın yaprağı meyveyi koklar
Mehtap ile birleşince yapraklar
Gölge çoşar. mehtap çoşar, dal çoşar..."

Yiğitliği her şeyden üstün tutan milletlerin başında Türkler gelir. Yiğitlik, kahramanlık, erlik, mertlik duyguları Türk halk şiirinde bol bol yer almıştır ki, bunlara **koçaklamalar** adını veririz. Bu gelenek Türk halk şiirinde Orta Asyadan beri yaşanmaktadır.

Köroğlu'nun yiğitlemelerini, **Dadaloğlu**'nun şiirle-rini bunlara örnek verirken. Aşık Veysel'i de bu halkanın dışında tutamayız.

Vatansız bir insanı bizim benliğimiz kabul etmez. her Türk ferdinin vatan toprağına karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar Türkler gibi çok az millette kutsal kabul edilmiştir.

Aşık Veysel bu sorumluluğu barışta şöyle anlatmak istemiştir :

Vatan sevgisini içten duyanlar
Sıtkı ile çalışır benimsiyerek
Milletine ulusuna uyanlar
Demez neme lazım neyine gerek"

Şimdi sormalısınız neme lazım demeyenler ne olur.?

"Vatan aşkı ile çalışan kafa
Muhakkak erişir önündeki safa
Tesir nüfuz olur her bir tarafa
Herkes onu büyük tanır severek."

Barışta bu vatanın evlatlarının mesut olması için hakka ve halka yarıyacak bir iş tutması, oğlunu kızını okutması çalıştırması gerekir. Niçin ?

"Vatan bizim ülke bizim, el bizim
Emin ol ki her çalışan kol bizim
Ayyıldızlı bayrak bizim mal bizim
Söyle Veysel öğünerek öğerek...

Şimdi vatan sevgisinin bir başka yönünü ele alalım. Veysel'e göre vatan, herhangi bir toprak parçası değildir. Ecdat kanlarıyla sulanmış bir kutsal emanettir. O halde vatan uğruna ölmek bizler için en şerefli en yüce görevdir. İşte Veysel'in mısralarından seçmeler :

Bizi bugün için beslemiş vatan
Ne mutlu bu yolda olaydım kurban
Çekilip karşıma çıkınca düşman
Süngü vursam idi düşman döşüne

İftihar ettiğim büyük muradım.
Türkoğluyum temiz Türktür ecdadım.
Şehit ismi yazılsaydı soyadım
Kanım ile mezarımın taşına

Ama, Veysel'in üzüntüsü büyüktür. Çünkü rahatsızlığı cephede çarpışmasına, en yüce ülküyü yerine getirmesine engeldir. Acısını şöyle anlatır :

"Ne yazık ki bana olmadı kısmet
Düşmanı denize dökerken millet
Felek kırdı kolum vermedi nöbet
Kılıç vurmak için düşman başıma..."

Koçaklamalar bugün dahi gücünü kaybetmiyor, dinlerken içimiz içimize sığmıyorsa, halk ozanlarımızın Türk halkının ruhunu yüzyıllarca beslemiş olmasındandır.

Türk halk şiiri tema türlerinden birinin de **ağıtlamalar** olduğunu yazmıştım. Ağıtlar ölüm ve felaket üzerine söylenen şiirlerdir. Bu, eski Türklerin "Yuğ" dedikleri matem ayinlerinden kalma bir gelenektir.

Nasıl ki Aşık Veysel'in ölümü üzerinde yurdun dört bir tarafından tesbit edebildiğimiz binin üzerinde ağıt yakılmışsa, Aşık Veysel de sağlığında bir çok ağıt düzmüştür.

Elbette ki bunların başında gelen Atatürk'e ağıttır.

"Ağlayalım Atatürk'e

Bütün dünya kan ağladı" diye başlayan bu ağıt, "Uzatma Veysel bu sözü/Dayanmaz herkesin özü/ Koruy-

alım yurdumuzu/ Dost değil düşman ağladı" kıtası ile sona ermektedir.

Neyzen Tevfik'in ölümü üzerine söylediği şiir anlamlıdır :

"Değildir bu dünya kimseye baki
Neyzen'de değdi feleğin oku
Döküldü badeler kahretti saki
Gönüller çoşturan meyler nic' oldu ?"

Sabrınıza sığınarak bir nebze de **taşlamalar** üzerinde durmak istiyorum.

Türk halk şiiri içinde en bol örnekler arasında taşlamalar öğütler gelir. Taşlamalar güldürücü şiirler, sosyal hicivlerdir. Halk ozanları yalnız kendi canlarını sıkan olayları kişileri değil, bozuk düzeni, cahilliği, namertliği, dönekliği, insafsızlığı acı sözlerle kınamışlardır. Aşık Veysel'in gülmece türü bir taşlamasına örnek verelim :

Ne söylesem deli dedi.
"Meyva vermez çalı"dedi.
"Açma bana kolu"dedi.
Sarım beni beğenmedi.

Şimdi sunacağım bir sonraki kıtadaki iğnelemeye dikkatinizi çekerim :

Ben gönlümün valisiyim.
Altı çocuk velisiyim.
Bir güzelin delisiyim
Durum beni beğenmedi...

Bakınız Aşık Veysel, gelenekten ayrı kalmış, çıkar uğruna her türlü batalığa dalmış, ya da çağdaşlaşamamış aşıkları nasıl hicvetmeden çekinmiyor? Bir kaç kıtasını sunuyorum :

Karadeniz gibi kükrer çoşarsa,
Dalgası gelince yaman aşıklar,
Hırsa gelip de ayranlığı şişerse
Kaybeder İradey dümen aşıklar

Ağzına geleni hemen atarlar
Ben aşıkım diye çalım satarlar
Haram demez helal demez yutarlar
Bibersiz baharsız çemen aşıklar

Kabını yumaya bulamaz karı
Hindden Hindistandan bahseder yari
Beğenmez topalı bulamaz körü
İsterler bir kaşıkenan aşıklar

TANRI SEVGİSİ

Aşık Veysel tanrı sevgisini kasederek sevgiliye şiirler yazan bir tasavvuf ozanı değildir. Ancak, dikkatle incelendiğinde Din ve Allah konularının Aşık Veysel'in zihnini kurcalayan konuların başında geldiği izlenir. O'ndaki tanrı sevgisi zaman zaman şiirlerinde tasavvufi bir hava teneffüs etmemize neden olur.

Tanrı o kadar yücedir ki :

"Çeşitli çiçekler, yeşil yapraklar
Renklerin içinde nakşını saklar
Karanlık geceler aydın şafaklar
Uyanır cümle alem sen varsın orda

Hu çeker iniler çalınan sazlar
Kükremiş dalgalar çoşar denizler
Güneş doğar perdelenir yıldızlar
Saçar kıvılcımlar sen varsın orda.

Bu yüceliği anlatmaya çalışan Aşık Veysel gençlik yıllarında bocalar, şüphelerle mücadele eder, isyankardır:

"Bu alemi gören sensin
Yok gözünde perde senin
Haksızlığa yol veren sensin
Yok mu bunda suçun senin " diyerek tanrıya çıkışmaya kalkışır.

"Kainatı sen yarattın/ Her sesi yoktan var ettin/ Beni çıplak dışarı attın/ Cömertliğin nerede senin"

Aşık Veysel aynı şiirde tanrıya evli mi bekar mı olduğunu sorar, Meyrem Ana ile ilişkisini ve Hz. İsa'nın durumunu sorar, Sırat Köprüsünden söz eder.

Ademi sürdün bakmadın
Cennete de bırakmadın
Şeytanı niçin yakmadın
Cehennemin var da senin" diye suallerin arkasından olgunluğa erişir :

"Kırık yaşımdan sonra kalbime ilham
Erişti Mevla'dan bir ihsan oldu
Hakkı bilenlere hazırdır her an
İnkar edenlere sır nihan oldu."

Veyseldeki bu gelişme dikkate değer. Şüpheden inanca varmak ve Allah'ı bulmak imanın en güçlüsüdür. O'nun gençlik yıllarındaki şüpheci tavrını anlatırken, sonradan ulaştığı inanç çizgisini gözardı etmemeniz gerekir.

Büyük Ozan Aşık Veysel, Yunus gibi birlikçi, Pir Sultan gibi toplumcu, Dadaloğlu gibi vurucu, Karacaoğlan gibi güzellikçi eserler vermiştir.

Aşıklık yolu gül dikenli yoldur der eski ustalarımız. Bu gül dikenli yolda aşıklık ondurmaz ama gönül çoşkunluğu içinde yaşatır bir zaman. Aşık Veysel'in gül dikenli yolu bir zaman değil ebediyen yaşatacaktır onu. Çünkü o, gerek kişiliği ile, gerek eserleri ile kendisini yaşatacak. Bunu hak etmiştir.

BİYOGRAFİSİ

Yazımıza son vermeden önce kısa biyoğrafisinden söz etmek istiyorum :

Bildiğiniz gibi, 1894 yılında Sıvas'ın Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde doğdu. Bir çiftçinin oğluydu. Yedi yaşındayken çiçek hastalığı salgınında bir gözünü kaybetti. Çok geçmeden bir kaza sonucu ikinci gözü de görmez oldu. İlk defa sazı eline babası verdi. Daha sonra Çamşıhılı Ali Ağa ustası oldu.

Gözlerinden eksilen ışığı, yüreğine katılmış gibiydi. Dilini sazının tellerine bağlamıştı. Henüz çoçuk iken Aşık Veysel olgunluğuna erişmişti. 39 yaşına gelinceye kadar **Karacaoğlan**'dan, **Yunus**'tan, **Dadaloğlu**'ndan, **Emrah**'tan ve çevrede yetişen ustalardan çalıp söyledi.

Daha önce de söz ettiğimiz gibi, kendi deyişlerini söylemeye çekinen Aşık Veysel, **Cumhuriyetin 10. yılında Ahmet Kutsi Tecer**'in Sivas'ta düzenlediği **Aşıklar Bayramı**'na katıldı. O kadar halk şairinin içinde Veysel dikkat çekmişti.

Veysel'in uzun ince yolu yurdun dört bir yanına ulaştırdı Onu. Ahmet Kutsi Tecer bir ölçüde ayağının bağını çözmüştü. Tanrı vergisi olan şairliğinden başka türlü de yararlanmanın yolunu arayan **Ahmet Kutsi Tecer, Arifiye, Hasanoğlan** ve **Çifteler** gibi Köy Enstitülerinde saz öğretmenliği yapmasına olanak yaratmıştı.

Türküleri plaklara alındı Şiirleri en çok Ülkü Dergis'nde yayınlandı. 1952 yılında büyük jübile düzenlendi. 1965 yılında **Türkiye Büyük Millet Meclisi "Ana dilimize ve milli birliğimize katkısından ötürü"** vatanı hizmet tertibinden aylık bağladı.

Şiirlerini, türkülerini Anadolu kültürüne armağan bırakarak **1973 yılının 21 Martında** doğup büyüdüğü, bahçe kurup yetiştiği **Sivrialan** köyünde 79 yaşındayken öldü.

Şiirleri, **Aşık Veysel, Deyişler, Sazımdan Sesler,**

Dostlar Beni Hatırlasın gibi kitaplarda yayınlandı. Aşık Veysel'in hayatını ve şiirlerini anlatan bir çok kitap da yayınlandı. Bunlardan birisi de Dr. Tahir Kutsi Makal'ın hazırladığı **"Aşık Veysel"** adlı kitaptır.

Aşık Veysel'in bir şiiri ile yazımızı sona erdiriyoruz:

Esti bahar yeli karlar eridi
Kubarmış dağlarda kar çiçekleri
Kavlettim yar ile, ahtım var idi
Birlikte dermeye mor çiçekleri

Baharda çoşarsa bu ulu toprak
Vucuda getirir her türlü yaprak
Al yeşil giyinmiş dağlara bir bak
Besleyip büyüten yer çiçekleri...

Yürümüş güzeller helke kolunda
Sivrilan köyünde yayla yolunda
Devşirmiş bağlanmış top top elinde
Kokular koynuna kor çiçekleri

Ah senin elinden çektiğim çile
Söyleyip ismini düşürmem dile
Bülbül figan eyler kırmızı güle
Sakın incitmesin har çiçekleri

Veysel'in derdini yazmışlar başta
Beni yakıp sen kızınma ataşta
Yanakta güllerin fiyatı kaçta
Satmaya getirmez yar çiçekleri....

—SON—

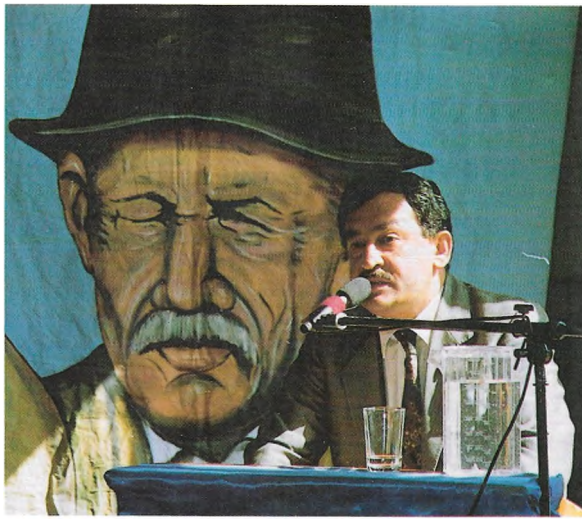

Yazarımız Ahmet Özdemir 1948 yılında Şarkışla' da doğdu. İlk ve ortaokulu burada bitirdi. Lise öğrenimini İzmir Askeri Hava Lisesi'nde tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girdi. Törkoloji bölümünden mezun oldu.

1969 yılında profesyonel gazeteciliğe başladı. Yirmi yıl çeşitli gazetelerin yazı işleri kadrosunda çalıştı. 1989 yılı içerisinde Basın İlan Kurumu'nda görev aldı. Radyoda pek çok kültür programının metin yazarlığını yaptı. Radyo oyunları zaman zaman temsil edilmekte.

Kitap halinde yayınlanmış çalışmaları arasında Cenap Şehabettin, Ahmet Haşim, Aşık Serdari, Maraşlı Hüdai, Aşık Cafer gibi araştırmaları ve tefrika olunan Bir Avuç Toprak, Elif'in Türküsü gibi romanları bulunmakta. Yazarımızın "Folklor Penceresi" adlı kitabı da yakında yayınlarımız arasında çıkacak"

VELİ YAYINLARI

NB/6 005

ISBN: 975 - 7596 - 46 - 9